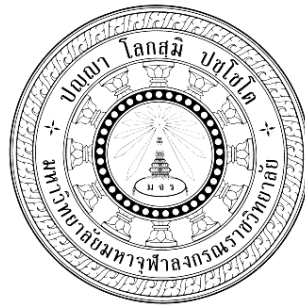

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน

ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

The Knowledge Management of The Creative Upgrading of Arts and
Culture in Local economy base on the king's Philosophy in Phrae
Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อ
เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่

The Cultural Community on Buddhit Way : The Development and The
Creative Upgrading of Arts and Culture for Supplementing the Local
economy on the foundation in Phrae Province.

โดย

รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา

ดร.นพรัตน์ รัตนวงศ์

ดร.เขมิกา วรธีรวิฑูกุล

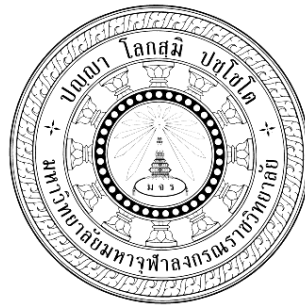
นายกิตติศักดิ์ วิมล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766059

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน

ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

The Knowledge Management of The Creative Upgrading of Arts and
Culture in Local economy base on the king's Philosophy in Phrae
Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อ
เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่

The Cultural Community on Buddhit Way: The Development and The
Creative Upgrading of Arts and Culture for Supplementing the Local
economy on the foundation in Phrae Province.

โดย

รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา

ดร.นพรัตน์ รัตนวงศ์

ดร.เขมิกา วรธีรวิมลกุล

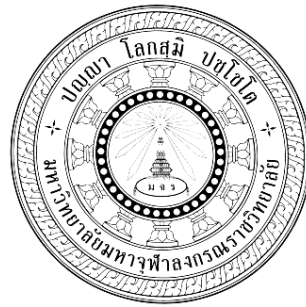
นายกิตติศักดิ์ วิมล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766059

Research Report

Research Sub - Project 1

The Knowledge Management of The Creative Upgrading of Arts and
Culture in Local economy base on the king's Philosophy in Phrae
Province

Under Research plan

The Cultural Community on Buddhist Way : The Development and The
Creative Upgrading of Arts and Culture for Supplementing the Local
economy on the foundation in Phrae Province.

BY

Associate professor, Chaweewan Suwannapha

Dr.Nopparat Rattanawong

Dr.Khemika Varitwuttiul

Mr.Kittisak Wimon

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766059

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่
ผู้วิจัย:	รศ.ณวีวรรณ สุวรรณภา, ดร.นพรัตน์ รัตนวงศ์, ดร.เขมิกา วรวิธัญญกุล นายกิตติศักดิ์ วิมล
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๒. เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๓. เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ การวิจัยนี้ เป็นการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) พื้นที่ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ พื้นที่ในเขตบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งหมด ๔๗ คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกตเชิงปฏิบัติการ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานมีทั้งหมด ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การกำหนดความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหา ๓) การจัดเก็บความรู้ ๔) การแบ่งปันความรู้ ๕) การใช้ประโยชน์

๒. ชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ๒) กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ ๓) ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ บ้านเหมืองหม้อ งานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ พบว่า กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในอดีตเป็นการออกแบบเพื่อใช้งานเป็นสำคัญ ผลิตภัณฑ์

ได้รับการพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อโจทย์ความต้องการของลูกค้า กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย พบว่ามีการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเชื่อมโยงกับกลุ่มคน และหลายหน่วยงานเพื่อให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ มีเครือข่ายตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย รวมถึงเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย

๓. การถ่ายทอดชุดความรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อคืนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดความรู้เข้ารับการถ่ายทอด มีความสนใจ แลกเปลี่ยน และมีความตั้งใจที่จะรับการถ่ายทอดชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สานเป็นอย่างดี

Research Title: The Knowledge Management of The Creative Upgrading of Arts and Culture in Local Economy Base on the King's Philosophy in Phrae Province

Researcher: Assoc. Prof. Chaweewan Suwannapha, Dr.Nopparat Rattanawong, Dr.Khemika Varitwuttiul, Mr.Kittisak Wimon

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phrae Campus

Fiscal Year : 2023

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

This study aimed to 1. investigate knowledge management concerning community's creative arts and cultures, 2. develop knowledge packages on community's creative arts and cultures, and 3. transfer knowledge packages on community's creative arts and cultures of Phrae province according to the King's Philosophy. Both qualitative and quantitative data were collected from 47 key informants using documentary and action research methods. The research instruments were interview, focus group discussion, and structure observation. The data were analyzed by using content analysis.

The results revealed as follows

1. The results revealed that there were 5 stages of basketry's knowledge management: 1. knowledge identification, 2. knowledge creation and acquisition, 3. knowledge organization, 4. knowledge sharing, and 5. knowledge use.

2. The knowledge packages consisted of 1. general information of basketry products, 2. processes for developing basketry products of Meuang Mor village, and 3. knowledge concerning basketry products of Meaung Mor village according to the King's Philosophy. The processes for developing knowledge packages on bamboo basketry were found that ,in the past, the products were created to meet household

needs. Nowadays, the designs have been developed to meet customers' needs. In terms of network building processes

3. The villagers work with many groups of people and various organizations to create the high quality basketry products. They have networks regarding the raw materials, production processes, and channel of distribution.

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย.....	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๗
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้.....	๗
๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการความรู้.....	๘
๒.๑.๒ ความสำคัญของการจัดการความรู้.....	๑๐
๒.๑.๓ รูปแบบการจัดการความรู้.....	๑๒
๒.๑.๔ องค์ประกอบของการจัดการความรู้.....	๑๔
๒.๑.๕ กระบวนการจัดการความรู้.....	๑๖
๒.๒ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน.....	๒๔
๒.๒.๑ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๔
๒.๒.๒ ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๒๖
๒.๒.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน.....	๓๐

สารบัญ (ต่อ)

๒.๓ ศาสตร์พระราชา.....	๓๕
๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า ศาสตร์พระราชา.....	๓๕
๒.๓.๒ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”....	๓๘
๒.๓.๓ ศาสตร์พระราชาว่าด้วยการเกษตรทฤษฎีใหม่.....	๓๙
๒.๓.๔ ศาสตร์พระราชาว่าด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	๓๙
๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์.....	๔๔
๒.๔.๑ ความหมาย ประเภท และองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์.....	๔๕
๒.๔.๒ กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์.....	๔๘
๒.๔.๓ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์.....	๕๐
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์.....	๕๑
๒.๕.๑ คุณค่าของงานหัตถกรรม.....	๕๒
๒.๕.๒ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม.....	๕๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕๖
 บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	 ๖๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๖๒
๓.๒ พื้นที่การวิจัย.....	๖๕
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๖๕
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๖๖
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๖๘
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๑
๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๗๓
 บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	 ๗๔
๔.๑ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่.....	๗๔
๔.๒ การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่	๙๔

สารบัญ (ต่อ)

๔.๓ การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม	
ศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่.....	๑๓๒
๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๓๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๔๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๑๔๒
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๔๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๔๘
บรรณานุกรม.....	๑๖๐
ภาคผนวก.....	๑๖๕
ผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	๑๖๘
ผนวก ข หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูลและสนทนากลุ่ม.....	๑๗๒
ผนวก ค รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	๑๗๗
ผนวก ง ภาพถ่ายการลงพื้นที่การทำวิจัย สัมภาษณ์.....	๑๗๙
ผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์.....	๑๘๔
ผนวก ฉ ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากงานวิจัย	๑๘๖
ประวัติผู้วิจัย.....	๑๘๗

สารบัญภาพ

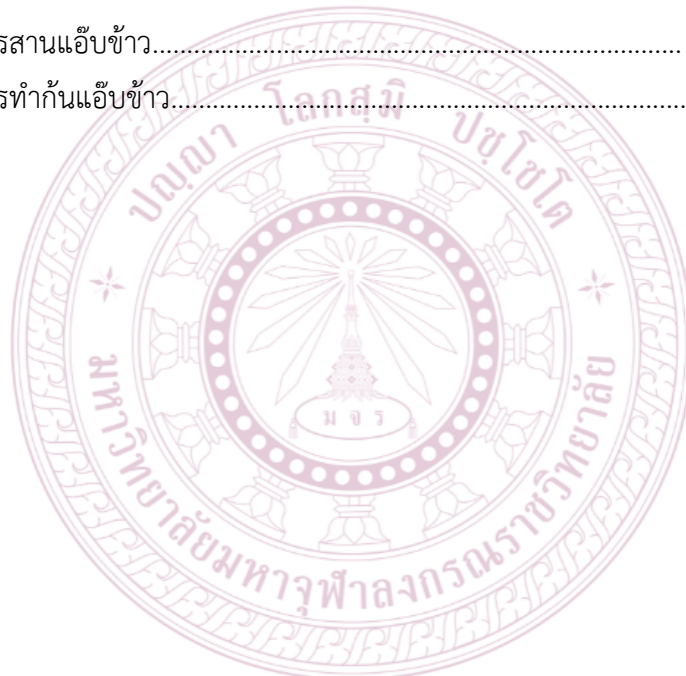
ภาพที่

๑	ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนบ้านเหมืองหม้อ.....	๗๘
๒	ลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ.....	๗๙
๓	ไม้ไผ่ที่นำมาผลิตเครื่องจักสาน.....	๘๐
๔	การใช้เครื่องมือจักตอก หรือชุดเส้นไม้ไผ่ให้ได้ขนาดตามต้องการ.....	๘๑
๕	ผลิตภัณฑ์จักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ.....	๘๒
๖	การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้	๘๗
๗	ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์จักสานไม้ไผ่	๘๘
๘	ผลิตภัณฑ์เดิม “แอ็บข้าว”	๘๙
๙	ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์จักสานไม้ไผ่.....	๙๐
๑๐	การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาชุดความรู้.....	๙๖
๑๑	การสานลายพื้นฐาน ลายขัดหนึ่งและลายสอง.....	๑๐๒
๑๒	นักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ปฏิบัติการพัฒนาชุดความรู้.....	๑๐๘
๑๓	การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า.....	๑๑๒
๑๔	การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นในสถานศึกษา.....	๑๑๓
๑๕	ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิม.....	๑๒๐
๑๖	ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์.....	๑๒๐
๑๗	ผลิตภัณฑ์แอ็บข้าว.....	๑๒๗
๑๘	ดอกสัก.....	๑๒๘
๑๙	การออกแบบงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”.....	๑๒๙
๒๐	ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ “ลายดอกสัก”	๑๓๑
๒๑	กิจกรรมการถ่ายทอดชุดความรู้.....	๑๓๓
๒๒	นักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลและถอดบทเรียนจากการปฏิบัติการถ่ายทอดชุดความรู้.....	๑๓๔

สารบัญตาราง

ตารางที่

๑ อุปกรณ์ที่ใช้ในการสานแอ็บข้าวและจุดประสงค์ในการใช้.....	๑๒๓
๒ ขั้นตอนการเตรียมไม้ไผ่สำหรับสาน.....	๑๒๔
๓ ขั้นตอนการจักตอก.....	๑๒๔
๔ ขั้นตอนการเตรียมเส้นตอกสำหรับสาน.....	๑๒๔
๕ ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว.....	๑๒๕
๖ ขั้นตอนการทากันแอ็บข้าว.....	๑๒๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

๑ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๕
๒ กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	๔๓
๓ สรุปกระบวนการวิจัย.....	๗๓
๔ องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา.....	๑๔๑

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม
ศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี เพราะได้รับคำแนะนำจาก
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เป็นที่ปรึกษางานวิจัย พระราชเชมากร,รศ.ดร. รองอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ รองศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์
หัวหน้าศูนย์วิจัยเวียงโกศัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ และพระครูวิมล
ศิลปกิจ,ผศ. ปราชญ์ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย เป็นผู้เชี่ยวชาญ
ให้คำปรึกษาและตรวจสอบแบบสอบถามในการทำวิจัย ในครั้งนี้

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้บริหาร คณาจารย์และบุคลากร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ประธานกลุ่มหรือผู้แทน ประธานชุมชน/ผู้นำชุมชน
ปราชญ์ท้องถิ่น ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ชุมชน องค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการด้านศิลปะ/ผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับ
หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัย

และขอขอบพระคุณคณะผู้บริหาร และคณาจารย์สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้การสนับสนุนทุนในการทำวิจัยครั้งนี้ด้วย

รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ
กันยายน ๒๕๖๖

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ความรู้มีอยู่มากมายหลายแหล่ง ความรู้ไม่ว่าจะเป็นแหล่งความรู้ที่อยู่ในรูปของเอกสาร และความรู้ที่อยู่กับคนที่มีประสบการณ์การทำงาน ถ้าความรู้เหล่านี้ถูกทำลายหายไปกับสภาวะแวดล้อมต่างๆ ที่เราไม่สามารถรู้ได้จากการคาดการณ์ล่วงหน้า โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่มีการเก็บข้อมูลและความรู้ไว้ก็เหมือนกับการเริ่มต้นใหม่ เกิดความซ้ำซ้อนของความรู้ที่มีอยู่และความรู้ที่เกิดขึ้นมาใหม่ ดังนั้นการจัดการความรู้เหล่านี้เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือในชุมชน การจัดการความรู้ (Knowledge management) เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือชุมชน และการรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหายความรู้ของชุมชน นอกจากความรู้ที่เป็นแบบแผนที่ชัดเจนแล้ว ความรู้ความชำนาญของบุคคลที่ในองค์กรหรือชุมชน ถือเป็นทรัพยากรความรู้เช่นกัน กระบวนการจัดการความรู้จึงต้องเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาการดำเนินการให้อยู่ในรูปแบบที่เชื่อถือได้ เป็นต้นแบบเดียวกัน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันสามารถที่จะถ่ายทอดได้และที่สำคัญต้องมีความน่าเชื่อถือ^๑ ในปัจจุบันการจัดการความรู้มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถใช้งานง่าย และการตอบสนองของผู้ใช้งานระบบเทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้ผู้ใช้งานง่าย มีความสะดวก รวดเร็ว สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ทันที^๒ การจัดการความรู้ เป็นกุญแจสู่ความเติบโตในอนาคต โดยแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับและนำมาประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลายในรูปแบบขององค์การภาคธุรกิจ เอกชน ที่ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์ด้านการบริหารจัดการความรู้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการจัดการความรู้ สามารถนำมาประยุกต์ในองค์การลักษณะอื่น ๆ เช่น องค์การชุมชนหรือกลุ่มในชุมชน ที่มีการรวมตัวกันเพื่อบริหารจัดการสินค้าและบริการภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ แบบแผนนำความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาทำให้เกิดคุณค่าและคุณประโยชน์แก่ชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยมีตัวความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็น

^๑ กิรติ ยศยิ่งยง, การจัดการความรู้ในองค์การและกรณีศึกษา, (กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๔.

^๒ พรธิดา วิเชียรปัญญา, “การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้”, (กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๗), หน้า ๓๒-๓๓.

ทรัพยากรที่นำมาสู่การจัดการ ภูมิปัญญาเป็นความคิดทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐)^๓ ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่างๆ เพื่อให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” เพื่อมุ่งเสริมสร้างสังคมที่ก้าวหน้า พลวัตของโลก และเกื้อหนุนให้คนไทยมีโอกาสนั้นที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมกับการยกระดับกิจกรรมการผลิตและการให้บริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มที่สูงขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานของความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม จากนโยบายของรัฐบาลว่าด้วยตัวชี้วัดการพัฒนาระดับประเทศ^๔ พบว่าจังหวัดแพร่ มีทั้งโอกาสที่ควรพัฒนาต่อยอดและปัญหาสำคัญที่ต้องการได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเรียงลำดับความสำคัญของศักยภาพและปัญหา โดยสามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัด ยุทธศาสตร์ของจังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาจังหวัดในด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เป้าประสงค์ที่ ๒ สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนประชาชน ตลอดจนเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดี กลยุทธ์ที่ ๓ ส่งเสริมพัฒนาสินค้าเกษตรปลอดภัยและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเป็นหลักในการทำวิจัยเพื่อร่วมพัฒนาศักยภาพของจังหวัดแพร่ ดังวิสัยทัศน์ของจังหวัดแพร่ ที่ว่า “เมืองเศรษฐกิจมั่นคง ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์” ดังนั้นศาสตร์พระราชา คือ การน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติเป็น “ศาสตร์ของแผ่นดิน” เป็น “สายใยแห่งความรักและความห่วงใย” โดยสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของศาสตร์พระราชา คือ ศาสตร์แห่งการพัฒนา ศาสตร์แห่งการครองตน เพื่อเป็นแบบปฏิบัติ และตัวอย่างที่ดี และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข^๕ องค์ความรู้สำคัญที่ทรงศึกษา สังสม พัฒนาเพื่อการพัฒนาประเทศให้ประชาชนอยู่ดี กินดี มีความสงบสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำคำที่ทรง

^๓ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (๒๕๖๕).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖—๒๕๗๐). ราชกิจจานุเบกษา.
http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/๒๕๖๕/E/๒๕๕/T_๐๐๐๑.PDF หน้า ๒๐.

^๔ สำนักงานจังหวัดแพร่ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, แผนพัฒนาจังหวัดแพร่ (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔), ๒๕๖๑, หน้า ๗๑.

^๕ เดชา ปุณณบาล, “๙ ตามรอยบาท ศาสตร์พระราชา”, วารสารสมาคมนักวิจัย, (ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม, ๒๕๖๐), หน้า ๑๓-๒๐.

แนะ/สอนจากพระราชประสงค์^๒ การขับเคลื่อนการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้สามารถเติบโตต่อไปได้อย่างมั่นคงท่ามกลางความผันแปรที่เกิดขึ้นรอบด้าน และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

จังหวัดแพร่ มีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านที่มีอาชีพหัตถกรรมโดยใช้ไม้ไผ่จักสาน ในตำบลเหมืองหม้อ มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่ยึดถือมาจากบรรพบุรุษ หลายอาชีพที่เป็นอาชีพทางวัฒนธรรมและคนในชุมชนเหมืองหม้อ ยังสืบทอดอาชีพนี้อยู่ ได้แก่ การทำข้าวแคบ ข้าวปุ้น การแกะสลัก การจักสานทุกอย่างแต่ที่มีมากเป็นสินค้าหลักของหมู่บ้านคือ สานแอ็บข้าว เป็นสินค้าประจำตำบลที่ผู้มาเยือนจะต้องแวะซื้อเป็นของที่ระลึกอยู่ประจำ การสานแอ็บข้าวซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สำหรับการดำรงชีพได้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการปลูกฝังการสืบทอด ผ่านทางระบบครอบครัว เครือญาติและการอนุรักษ์ไว้ การสืบสานความรู้ ภูมิปัญญา ต้นทุนของความคิดทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางที่จะสร้างชีวิตความเป็นอยู่ให้เกิดความผาสุกในครอบครัวหรือชุมชน ได้รับการพัฒนากันมาอย่างต่อเนื่องเพื่อการยกระดับรายได้ของชุมชน

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิธีการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาเพื่อศึกษาองค์ความรู้และกระบวนการจัดการความรู้ พัฒนาชุดความรู้ และนำเสนอชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ทั้งหมดให้เป็นระบบและนำเสนอต่อผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๑.๒.๓ เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ การจัดการองค์ความรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ทำอย่างไร

๑.๓.๒ ได้มีกระบวนการการพัฒนาชุดความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับ

^๒ วิชาญ เครื่องงาม ปาฐกถาพิเศษ “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” ณ ห้องประชุมชิปป์ สถาบันพระปกเกล้า วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่อย่างไร

๑.๓.๓ มีการถ่ายทอดชุดความรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่สร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการความรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ประกอบด้วยเนื้อหา ดังนี้

- ๑) ศึกษาการจัดการความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ในประเด็น การกำหนดความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
- ๒) กระบวนการพัฒนาชุดความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่
- ๓) ถ่ายทอดความรู้หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลของจังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ในเขตบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด จำนวน ๔๗ รูป/คน ประกอบไปด้วย

๑. ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จำนวน ๕ คน
๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน ๑๐ คน
๓. ถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ จำนวน ๓๒ คน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวมองค์ความรู้ของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่ ตามแนวทางศาสตร์พระราชาและนำมาจัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ หรือตามผลิตภัณฑ์ให้ชัดเจน

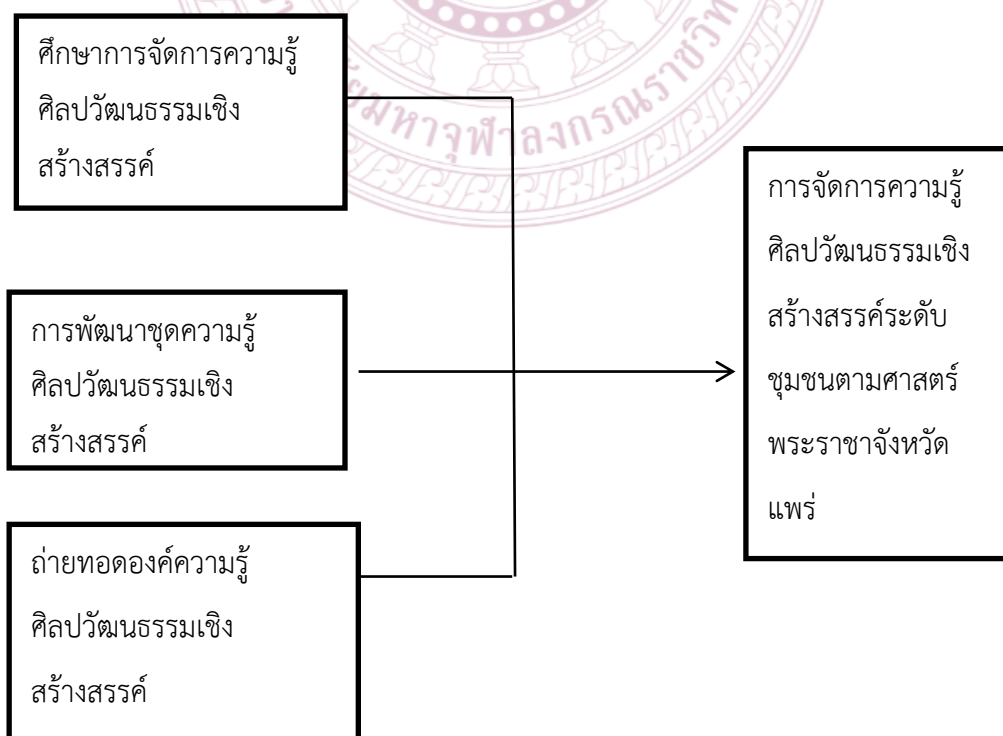
๑.๕.๒ ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการประกอบอาชีพหรือผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการประกอบอาชีพของชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชาวบ้าน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยได้จากการนำวัสดุไม้ไผ่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ทางด้านหัตถกรรมจักสาน ให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัยตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคสามารถสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ชุมชน

๑.๕.๓ ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่เป็นพื้นที่ในการจัดเก็บข้อมูลซึ่งประกอบด้วยชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๑.๕.๔ ศาสตร์พระราชา หมายถึง การน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพอย่างพอเพียง

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่” คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่ ตามแนวทางศาสตร์พระราชาและนำมาจัดระบบให้เป็นหมวดหมู่ ให้ชัดเจน

๑.๗.๒ ได้ชุดความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๑.๗.๓ ได้ถ่ายทอดชุดความรู้ให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับจังหวัดหรือส่วนงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นฐานข้อมูลการและถ่ายทอดผลงานสร้างสรรค์ไปสู่ชุมชน/กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ

๑.๗.๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเอาผลการวิจัยไปบูรณาการกับการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี และปริญญาโทและการบริการวิชาการแก่สังคม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การจัดการความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ โดยการศึกษาจากเอกสาร ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่สำคัญและเป็นประโยชน์ ต่อการนำเสนอผลการวิจัยต่อไป คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้
- ๒.๒ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน
- ๒.๓ ศาสตร์พระราชา
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

ปัจจุบันองค์กรต่าง ๆ ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญในการจัดการความรู้ และการแสวงหาความรู้ เนื่องจากความรู้เป็นสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กรได้มากที่สุด นั่นคือ ความรู้ ทักษะและความชำนาญของบุคคลในองค์กร องค์กรจึงพยายามรักษาความรู้จากบุคคล เหล่านี้ให้อยู่กับองค์กรมากที่สุด โดยวิธีการจัดการความรู้และการแสวงหาความรู้ การบริหารจัดการ ความรู้ที่ต้องการใช้ให้แก่คนที่ต้องการในเวลาที่ต้องการใช้ เพื่อให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ส่งผลให้องค์กรประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ความรู้และการเรียนรู้เป็นขบวนการที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตลอดชีวิตของเรานั้น ต้องผ่านการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การเรียนรู้ช่วยให้เราสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปได้ บุคคล จะมีวิธีการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนการแสดงออกอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้การเรียนรู้ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมของตนเองและบุคคลอื่น ๆ ได้ด้วย

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการความรู้

วิจารณ์ พานิช กล่าวว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การยกระดับความรู้ขององค์กรเพื่อสร้างผลประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญา โดยเป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวางไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ได้ต้องให้นิยามหลายข้อจึงจะครอบคลุมความหมาย ดังนี้^๑

๑. การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้ เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์ เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ โดยตัวของมันเองไม่ใช่การจัดการความรู้

๒. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้แล้ว ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัตและวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการความรู้

๓. การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดี การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของตนและการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กร ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

๔. การจัดการความรู้ เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวา และความสำเร็จให้แก่องค์กร การประเมินต้นทุนทางปัญญา และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ เป็นดัชนี บอกว่าองค์กรมีการจัดการความรู้อย่างได้ผลหรือไม่

น้ำทิพย์ วิภาวิน และนงเยาว์ เปรมกลเนตร ได้อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ หมายถึง แนวปฏิบัติที่องค์กรใช้ในการบ่งชี้ความรู้ที่จำเป็น ต้องการสร้างความรู้ใหม่และเผยแพร่ความรู้เพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน พัฒนาความได้เปรียบทางการแข่งขัน และสร้างนวัตกรรมโดยกระบวนการของการจัดการความรู้ ต้องสอดคล้องกับกลยุทธ์และวัตถุประสงค์ขององค์กร^๒

^๑ วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจบนฐานความรู้, (กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๕.

^๒ น้ำทิพย์ วิภาวิน และนงเยาว์ เปรมกลเนตร, นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๘.

กิริติ ยศยิ่งยง ^๓ อธิบายว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ รูปแบบใหม่ที่เน้นการพัฒนากระบวนการงาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการจำแนก วิเคราะห์ และจัดระเบียบความรู้ เพื่อสรรหาคัดเลือกจัดการและเผยแพร่สารสนเทศที่ถูกต้องเหมาะสม และเอื้ออำนวยให้เกิดการแบ่งปันความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งขององค์การ เพื่อปรับปรุงเพิ่มขีดความสามารถเชิงการแข่งขันให้ได้มุมมองในองค์การมากขึ้น

พรธิดา วิเชียรปัญญา การจัดการความรู้ว่าหมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์การอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและองค์กร^๔

ศิรินทิพย์ ธิติพงศ์วัฒน์ อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ว่าเป็นกระบวนการที่สร้างคุณค่าในการนำความรู้ทั้งมวลมาจัดระบบ เพื่อการแลกเปลี่ยนและใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาเพิ่มสัมฤทธิ์ผลและความสำเร็จแห่งองค์กร^๕

พรรณิ สวนเพลง ได้อธิบายว่า การจัดการความรู้นั้นเป็นการบูรณาการศาสตร์ ๒ สาขาด้วยกัน คือ ความรู้ (Knowledge) และการบริหารจัดการ (Management) โดยเน้นที่กระบวนการจัดการข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ และความรู้ ด้วยการให้ความสำคัญกับบุคคล โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยการจัดการความรู้ผ่านทางช่องทางความรู้ต่าง ๆ^๖

สรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการกับความรู้เพื่อพัฒนาบุคลากรและพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร โดยเน้นให้บุคลากรสามารถแสวงหาความรู้ และมีการแลกเปลี่ยนแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกันทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และทั่วทั้งองค์การ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ

^๓ กิริติ ยศยิ่งยง, การจัดการความรู้ในองค์การและกรณีศึกษา, (กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๔๔.

^๔ พรธิดา วิเชียรปัญญา, การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๗), หน้า ๓๒-๓๓.

^๕ ศิรินทิพย์ ธิติพงศ์วัฒน์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”, หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๔, หน้า ๒๓.

^๖ พรรณี สวนเพลง, เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้ (กรุงเทพฯ :ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

๒.๑.๒ ความสำคัญของการจัดการความรู้

การบริหารองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในยุคแห่งสังคมที่ใช้ความรู้เป็นพื้นฐาน (Knowledge-based Society) ได้มองว่าความรู้เป็นทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ซึ่งความรู้ดังกล่าวสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งระดับบุคคล องค์การ และประเทศชาติ^๗

๑. เป็นระบบที่ส่งเสริมให้เกิดการสร้างความรู้จนนำไปสู่การผลิตและพัฒนานวัตกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง องค์การและประเทศชาติ ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการได้เปรียบการแข่งขันในด้านต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบการศึกษา

๒. เป็นระบบที่ช่วยพัฒนาระบบการเรียนรู้ของบุคคล กลุ่ม องค์การและประเทศชาติ โดยเป็นรูปแบบที่ช่วยในการแสวงหาความรู้ของบุคคลสามารถทำได้ง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้นเนื่องจากการจัดการความรู้ช่วยทำให้องค์การต่างๆ สามารถจัดเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์ไว้อย่างเป็นระบบและอยู่ในลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

๓. เป็นระบบที่มีการเผยแพร่ความรู้ของบุคคลภายในองค์การจนนำไปสู่การสร้างชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice) ที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ โดยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มและความรู้ขององค์การซึ่งเป็นศูนย์กลางสำหรับการจัดการความรู้

๔. เป็นระบบที่มีความสำคัญต่อความก้าวหน้าในการเชื่อมโยงความรู้ข้ามเขตแดนระหว่างองค์การกับองค์การ องค์การกับบุคคลและบุคคลกับบุคคลโดยการติดต่อสื่อสารกันในระบบเฉพาะเพื่อช่วยในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ระบบงานและการบริการต่างๆ

น้ำทิพย์ วิภาวิน ได้อธิบายถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ มีรายละเอียด ดังนี้^๘

๑. การสร้างคลังความรู้ การจัดการความรู้ทำให้ความรู้ในองค์การมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีการสร้างความทรงจำขององค์การ (Organization Memory) เป็นหน่วยบันทึกและจัดเก็บความรู้ขององค์การและบทเรียนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์การ มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ทำให้คนในองค์การเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ แลกเปลี่ยนและเข้าถึงความรู้ได้ง่าย ส่งผลให้องค์การมีทิศทางในการนำความรู้เหล่านั้นไปประยุกต์ในงานด้านต่างๆ

๒. การถ่ายทอดองค์ความรู้ การจัดการความรู้ที่ผ่านมาในอดีตนั้นได้มีการจัดทำและถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ เช่น พงศาวดาร การสืบทอดประเพณีหรือวัฒนธรรม ซึ่งไม่ได้จัดทำให้เป็นระบบอย่างชัดเจน ทำให้ยากต่อการนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ในการพัฒนาองค์การนั้นๆ ได้สำหรับปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ทำอย่างเป็นระบบ มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาประยุกต์จึงทำให้การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นไปอย่างมีระบบและกว้างขวางมากขึ้น

^๗ พรพิมล ธรรมภิรมย์โชค, การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ, (ภาควิชาหลักสูตรการสอนและเทคโนโลยีการศึกษา, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐). หน้า ๖.

^๘ น้ำทิพย์ วิภาวิน และนางเยาว์ เปรมกลเนตร, นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้, หน้า ๔-๕.

๓. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปัจจุบันองค์กรแทบทุกแห่งมุ่งที่จะก้าวสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยมีการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างชุมชนนักปฏิบัติ การสร้างวัฒนธรรมให้คนในองค์กรเข้ามาแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันและกันเป็นต้น

๔. การพัฒนาศักยภาพขององค์กร การจัดการความรู้ช่วยสร้างศักยภาพในด้านต่างๆ ให้แก่องค์กร ได้แก่ การสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน การเป็นองค์กรคุณภาพและองค์กรแห่งการเรียนรู้ การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กร การเพิ่มผลประกอบการที่ดีขึ้น

๕. การยกระดับความรู้ของคนในองค์กร การจัดการความรู้ช่วยให้การพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้มีความรู้ในการปฏิบัติงานที่ดีขึ้น ได้แก่ การเพิ่มความสามารถในการตัดสินใจการป้องกันความรู้สูญหาย การพัฒนาความสามารถในการปรับตัว และมีความยืดหยุ่น รวมทั้งการพัฒนาทรัพยากรทางปัญญา เช่น สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้าและลิขสิทธิ์ การพัฒนาลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ การสร้างความพึงพอใจเพิ่มยอดขายหรือใช้บริการและสร้างรายได้ให้แก่องค์กร

๖. เครื่องมือการบริหารองค์กร การจัดการความรู้ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพโดยมีความสัมพันธ์กับการประกันคุณภาพขององค์กร การก้าวสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาสู่การเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพสูงหรือองค์กรที่เป็นเลิศ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ให้ความสำคัญของการจัดการความรู้ ดังนี้^๙

๑. เพื่อพัฒนาคน พัฒนาบุคคลและพัฒนาองค์กร ซึ่งส่งผลต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. เพื่อการสื่อสาร ถ่ายทอดประสบการณ์และทักษะระหว่างบุคคลและร่วมกันในเวลาที่รวดเร็วเป็นการพัฒนางานและพัฒนาองค์กร

๓. ทำให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถและมีทักษะที่ดีในการปฏิบัติงาน มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีความเข้มแข็งและมั่นคง

๔. เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการปฏิบัติงาน การผลิต จำเป็นที่จะต้องพัฒนาความรู้มีการจัดการความรู้ที่นำมาใช้ในกิจกรรม ช่วยประหยัดเวลาและต้นทุน

๕. ช่วยให้องค์กรดำเนินกิจการ การกิจอยู่รอดได้อย่างยั่งยืน เช่น เมื่อบุคลากรลาออก เกษียณอายุ หรือมีการเปลี่ยนงานใหม่อาจทำให้ความรู้และประสบการณ์หายไปกับตัวบุคคล

๖. ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมทำให้การทำงานมีความรวดเร็วขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องพัฒนาความรู้เพิ่มมากขึ้น เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมให้เป็นประโยชน์

^๙ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “คู่มือการจัดการความรู้ในองค์กรการศึกษา”, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ๒๕๕๓), หน้า ๗-๘.

จึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของการจัดการความรู้ว่า (Knowledge Management, KM) ด้วยการอ่านหนังสือ หรือฟังผู้บรรยายนั้นจะไม่มีทางช่วยให้รู้จักการจัดการความรู้ได้เลย เนื่องจากการจัดการความรู้เป็นทักษะ (Skill) ไม่ใช่ความรู้เชิงทฤษฎี การจัดการความรู้มีส่วนที่เป็นทักษะสืบสวน และส่วนที่เป็นทฤษฎีเพียงส่วนเดียว ต้องลงมือทำจึงจะทำได้และเกิดความรู้ ความเข้าใจและการจัดการความรู้ที่แท้จริง การจัดการความรู้โดยผู้ปฏิบัติงานเป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มผู้ทำงาน เพื่อช่วยกันดึงความรู้ในคนและ คว่าความรู้ภายนอกองค์กรมาใช้ในการทำงาน

๒.๑.๓ รูปแบบการจัดการความรู้

รูปแบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management Model) คือการอธิบายถึงปัจจัยองค์ประกอบ และกระบวนการของการจัดการความรู้ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว องค์กรจะใช้รูปแบบการจัดการความรู้แบบใด ขึ้นอยู่กับการตีความ บริบท และสภาพแวดล้อมขององค์กรนั้น ๆ รูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรหนึ่ง อาจจะใช้ไม่ได้ในอีกองค์กรหนึ่ง รูปแบบการจัดการความรู้จึงมีหลากหลาย ดังเช่น

วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึง โมเดลปลาตะเพียน โมเดลนี้แนวคิดมาจากโมบายปลาตะเพียนซึ่งปลาตะเพียนตัวแม่และตัวลูกแขวนเป็นพวง ๓-๔ ชั้น ใช้เป็นสัญลักษณ์บอกว่าเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ของหน่วยงานย่อย ต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย/วิสัยทัศน์ของหน่วยงานใหญ่เป้าหมายของการจัดการความรู้ต้องสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร หรือกล่าวอีกในหนึ่งการจัดการความรู้ต้องเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ขององค์กร ดังในโมบายปลาตะเพียนที่ปลาทุกตัวหันหน้าหรือว่ายน้ำไปทางเดียวกัน หัวปลาหันไปทางเดียวกัน แสดงว่าต้องมรรเป้าหมายเดียวกัน อาจขยายความว่า ปลาทุกตัวต้องช่วยเหลือกัน เปรียบเสมือนการแบ่งปันความรู้ข้ามหน่วยงานข้ามฝ่ายภายในองค์กรหรือในบางกรณีออกไปนอกองค์กรอีกด้วย^{๑๐}

พรณี สวนเพลง ได้ศึกษา ค้นคว้า และนำเสนอรูปแบบการจัดการความรู้ที่ชื่อว่า “ก้านกล้วยโมเดล” โดยได้เปรียบเทียบกระบวนการจัดการความรู้เหมือนกับตัวช้าง โดยในแต่ละส่วนของช้างนั้นมีหน้าที่และมีความสำคัญเท่าๆ กัน จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดไม่ได้เพราะจะทำให้ช้างพิการซึ่งได้อธิบายรายละเอียดของก้านกล้วยโมเดลไว้ ดังนี้^{๑๑}

๑. ส่วนลำตัวของช้าง ซึ่งมีขนาดใหญ่ และมีกิจกรรมมากมายที่ต้องทำ จึงเปรียบเสมือนกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

^{๑๐} วิจารณ์ พานิช, “การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ”, (กรุงเทพฯ: สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๗.

^{๑๑} พรณี สวนเพลง, เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้, หน้า ๔๑-๔๒.

๒. ส่วนหัวของช้าง นับว่ามีความสำคัญมาก เช่นมีไว้บรรจุสมองเพื่อควบคุมการทำงานของร่างกาย เปรียบเสมือนฐานข้อมูลของความรู้ (Data Warehouse) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing and Transferring)

๓. ส่วนงวงช้าง เป็นอวัยวะที่ดูตื้นๆ เปรียบเสมือนการเสาะแสวงหา และการถอดความรู้จากคนและจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

๔. งาช้าง เป็นสิ่งบ่งบอกถึงคุณลักษณะของช้าง เปรียบเสมือนภาวะผู้นำในองค์กรที่จะต้องเห็นด้วย และสนับสนุนการจัดการความรู้

๕. ตาของช้าง เปรียบเสมือนวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้

๖. ขาทั้งสี่ของช้างเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อจะพาช้างเดินไปข้างหน้าเปรียบเสมือนวัฒนธรรมองค์กร การสื่อสาร การพัฒนาผู้ทำหน้าที่ในการจัดการความรู้ และการวัดประเมินการจัดการความรู้

๗. หางของช้าง เป็นส่วนที่มีความสำคัญ เปรียบเสมือนเทคโนโลยีที่คอยขับเคลื่อนให้การจัดการความรู้ประสบผลสำเร็จ

นอกจากนั้นพรณี สวนเพลง ยังได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดการความรู้ของนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้^{๑๒}

รูปแบบการจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจของ อาร์เธอร์ แอนเดอร์สัน (Arthur Anderson) และ (The American Productivity and Quality Center) ประกอบด้วยความรู้ขององค์กรเป็นแกนกลาง เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับกระบวนการจัดการความรู้ การสร้างการจำแนก การเก็บรวบรวม การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง การนำไปใช้ และการแบ่งปันแลกเปลี่ยน) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความรู้ขององค์กร

รูปแบบการจัดการความรู้ของแอลลาวี ซึ่งเน้นที่กระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นวงจร โดยเริ่มจากการผลิตความรู้ นำความรู้ที่ได้ไปเก็บรักษา นำออกมาเผยแพร่ และนำความรู้ดังกล่าวไปใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ของมอร์ส เน้นการเชื่อมโยงของกระบวนการจัดการความรู้โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ อย่าง คือ การเก็บ/ การนำออกมา/ การครอบครอง/ การนำไปใช้/ การถ่ายทอด และการผลิตความรู้

รูปแบบการจัดการความรู้ของกรอเวอร์และดาเวนพอร์ต มีมุมมองใน ๓ มิติ คือ การใช้การจัดการความรู้ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร โดยมีองค์ประกอบของการจัดการความรู้ คือ การพิจารณาใคร่ครวญ การลงมือปฏิบัติ กลยุทธ์ โครงสร้างขององค์กร บุคคล / วัฒนธรรม และ

^{๑๒} พรณี สวนเพลง, เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการเรียนรู้, หน้า ๓๒-๔๒.

เทคโนโลยี โดยมีกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นวงจร เริ่มจากการสร้างความรู้ การเก็บรักษา / การนำออกมา การส่งและการถ่ายทอดความรู้ และการนำความรู้ไปใช้เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนาทีมงาน และพัฒนาองค์กรต่อไป

รูปแบบการบริหารจัดการความรู้เชิงมนทัศน์ของลี (Lee) อธิบายว่ากระบวนการจัดการองค์ความรู้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้ คือ วัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ความรู้ สาธารณูปโภคทางเทคโนโลยี ข้อมูลสารสนเทศ ความรู้ ความรู้เกี่ยวกับองค์กร การปฏิบัติที่ดีที่สุดในองค์กร และสมรรถนะหลักและการบูรณาการสมรรถนะหลัก^{๑๓}

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการความรู้ มีรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งไม่แน่นอนตายตัว การจะนำรูปแบบจัดการความรู้แบบใด ไปใช้ในองค์กรต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและโครงสร้างพื้นฐานขององค์กรนั้นๆ ที่สำคัญคือ ต้องเหมาะสมกับวัฒนธรรมขององค์กรนั้นๆ ซึ่งแต่ละองค์กรไม่จำเป็นต้องยึดติดรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง องค์กรหนึ่งอาจใช้รูปแบบหนึ่งประสบความสำเร็จ แต่รูปแบบนั้นอาจไม่สามารถนำไปใช้ในอีกองค์กรหนึ่งได้ บางองค์กรอาจต้องใช้รูปแบบการจัดการความรู้แบบผสมผสานกันหลายรูปแบบจึงจะสำเร็จ

๒.๑.๔ องค์ประกอบของการจัดการความรู้

การทำให้เกิดความสำเร็จของการจัดการความรู้จะต้องผสมผสานการทำงานของคน (People) กระบวนการ (Organizational Process) และเทคโนโลยีสารสนเทศ (Technology) ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบของการจัดการความรู้^{๑๔}

๑) ด้านคน หมายถึง ความสามารถของคนในองค์กร ต้องมุ่งเน้นในเรื่องพนักงานเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแม้ว่าองค์กรจะมีระบบบริหารจัดการระบบการทำงานต่าง ๆ ที่ดีเลิศ แต่ขาดพนักงานที่มีคุณภาพหรือทุ่มเทให้กับการทำงานก็ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้น การสร้างพนักงานที่มีความรู้ความสามารถและมีขวัญกำลังใจในการทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ซึ่งบางทฤษฎีนั้นถึงการจัดการความรู้ว่าเป็นการพัฒนาคนในองค์กรโดยร้อยละ ๘๐ เป็นการใช่มองของมนุษย์ อีกร้อยละ ๒๐ เป็นการใชเทคโนโลยีสารสนเทศเพราะหัวใจการจัดการความรู้คือ การรวบรวมความรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ รวมถึงการนำความรู้ นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ความรู้จึงมีความสัมพันธ์กับข้อมูลดิบ (Data) สารสนเทศ (Information) และปัญญา (Wisdom)

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^{๑๔} น้าทิพย์ วิภาวิน และนางเยาว์ เปรมกลเนตร, นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้, หน้า ๑๗-๒๑.

๒) ด้านกระบวนการเป็นกระบวนการจัดการความรู้ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้มี ๔ ขั้นตอนหลัก คือ การจัดหาความรู้การสร้างความรู้การจัดเก็บและการค้นคืนความรู้การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์^{๑๕}

(๑) การจัดหาความรู้ (Knowledge Acquisition) องค์กรจะต้องแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลและองค์กรได้แก่ ๑) แหล่งความรู้ภายนอกองค์กรเช่น การใช้มาตรฐานเปรียบเทียบ (Benchmarking) กับองค์กรอื่น การจ้างที่ปรึกษาการตรวจสอบแนวโน้มเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี การรวบรวมข้อมูลจากลูกค้า และคู่แข่ง การร่วมมือกับองค์กรอื่นเพื่อสร้างพันธมิตรและการร่วมลงทุน และการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่างๆ เช่น สิ่งพิมพ์ งานวิจัย บทความ โทททัศน์ เป็นต้น ๕) แหล่งความรู้ภายในองค์กร เช่น การให้ความรู้กับพนักงาน การสอนงาน การฝึกอบรมสัมมนา การประชุม การแสดงผลงาน ระบบพี่เลี้ยง การเรียนรู้จากประสบการณ์การลงมือปฏิบัติและกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

(๒) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นขั้นตอนของการพัฒนาและการสร้างความรู้ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (Generative) จากทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กรเป็นวิธีการพัฒนาความรู้ของแต่ละคนในกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับการหยั่งรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคลทุกๆ คน สามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การวิจัยและการพัฒนา การเรียนรู้ โดยการปฏิบัติการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้จากประสบการณ์และวิธีการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในกลุ่ม

(๓) การจัดเก็บและการค้นคืน (Knowledge storage and retrieval) องค์กรต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่เก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และต้องพิจารณาถึงวิธีการในการรักษาและการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ องค์กรต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์กรเรียกว่าเป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัยและการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกฐานข้อมูล หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้การสะสมความรู้ องค์กรควรคำนึงถึงโครงสร้างการจัดเก็บความรู้ ความเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ทันเวลาและเหมาะสมกับความต้องการ และจัดให้มีการจำแนกรายการต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้ องค์กรต้องพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มคนในการค้นคืนความรู้ ต้องมีการจัดหมวดหมู่ตามองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ตามวัตถุประสงค์ของงาน ความ

^{๑๕} พรธิดา วิเชียรปัญญา, “การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้”, (กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒-๔๔.

ชำนาญของผู้ใช้ เป็นต้น และองค์การต้องหาวิธีทำให้พนักงานทราบถึงช่องทางหรือวิธีการสำหรับ ค้นหาความรู้ เช่น การทำสมุดจัดเก็บรายชื่อและทักษะของผู้เชี่ยวชาญ เครือข่ายการทำงาน ตามลำดับชั้น การประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ในองค์การ

(๔) การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ (Knowledge transfer and utilization) การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้มีความจำเป็นสำหรับองค์การ เนื่องจาก องค์การจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายและถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็ว และเหมาะสมทั่วทั้ง องค์การ การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับกลไกด้านอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้การเคลื่อนที่ของสารสนเทศและความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นเป็นไปได้ โดยตั้งใจ เช่น การสื่อสาร โดยการเขียน การฝึกอบรม การประชุมภายใน การสื่อสารภายในองค์การ การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน และระบบพี่เลี้ยง ส่วนมากถ่ายทอดความรู้โดยไม่ตั้งใจ เช่น การหมุนเวียน งาน ประสบการณ์หรือเรื่องราวที่เล่าต่อกันมา คณะทำงานและเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ

๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการความรู้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็น เครื่องมือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของความรู้ในองค์การให้เป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อบุคคลนั้นใน เวลาและรูปแบบที่บุคคลนั้นต้องการ เรียกว่า ระบบบริหารความรู้ องค์ประกอบของระบบบริหาร ความรู้ ได้แก่ ๑) เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดเก็บสารสนเทศ เครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่ายจัดเก็บข้อมูลจาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการเผยแพร่เนื้อหาข้อมูลไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ external knowledge, stroke/information internal knowledge ๒) แพลตฟอร์มที่ทำให้เกิดการทำงาน ร่วมกันการมีระบบและฐานข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ใช้งานร่วมกันได้ สนับสนุนการทำงานร่วมกัน ๓)ระบบเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบเครือข่ายช่วยสนับสนุนการสื่อสารและการสนทนา ๔)วัฒนธรรมเช่นวัฒนธรรมองค์การที่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการใช้ข้อมูลร่วมกัน

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการความรู้ มี ๓ ด้าน ประกอบด้วย ด้านคน เป็นปัจจัย สำคัญที่สุดในการพัฒนาความรู้ความสามารถของบุคคลในองค์การ ด้านกระบวนการเป็นขั้นตอน หรือแนวทางในการบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ และด้านเทคโนโลยี เป็นเครื่องมือพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานของการจัดการความรู้ในองค์การ

๒.๑.๕ กระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ที่ใช้จัดทำแผนการจัดการความรู้ในโครงการนำร่องของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสำนักงานเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ ดังนี้^{๑๖}

^{๑๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, “คู่มือจัดทำแผนการ จัดการความรู้”, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๖.

๑. การสำรวจความรู้ หรือการค้นหาความรู้ที่ต้องการ (Knowledge Identification) ในขั้นตอนนี้อีกการจะพิจารณาวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมายขององค์การ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย องค์การต้องมีความรู้อะไรบ้าง เมื่อได้วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายที่ต้องการ (Desired State) แล้วขั้นตอนต่อไปที่ต้องดำเนินการก็คือ การค้นหาความรู้ที่จำเป็นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป็นขั้นตอนในการ ค้นหาว่าองค์การมีความรู้อะไรบ้าง อยู่ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้อะไรบ้างที่องค์การจำเป็นต้องมี เพื่อให้องค์การวางแผนจัดการจัดการความรู้และความสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ใหม่ (Knowledge creation and acquisition) ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย คือ การสร้างความรู้ใหม่ การแสวงหาความรู้ใหม่ การแสวงหาความรู้จากภายนอก การรักษาความรู้เดิม การกำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว เป็นกิจกรรมที่แสวงหาหรือสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมา ความรู้เกิดขึ้นเมื่อคนทำงานด้วยกันในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น มีการสร้างความร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล เป็นขั้นตอนสำคัญในการดึงความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายมารวมไว้เพื่อจัดทำเนื้อหาให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ สำหรับความรู้ที่จำเป็นองค์การอาจสร้างความรู้จากความรู้เดิมที่มีหรือนำความรู้จากภายนอกองค์การ มาใช้ก็ได้ และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จก็คือ บรรยากาศและวัฒนธรรมของ องค์การที่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

๓. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) เป็นการวางแผนโครงสร้าง ฐานความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ เป็นขั้นตอนเรียกว่าเป็นการสร้างคลัง ความรู้ (Knowledge base หรือ Knowledge Warehouse หรือ Knowledge Repository) มีการ จัดแบ่งความรู้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อให้การรวบรวม การค้นหา การนำไปใช้ทำได้ง่ายและ รวดเร็ว สามารถเข้าถึงแหล่งความรู้ได้โดยง่าย ซึ่งเป็นการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในองค์การ การแปลง ความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ชัดแจ้ง การสร้างตัวแทนข้อมูล (Data Representative) และออกแบบ โครงสร้างข้อมูล การจัดเก็บความรู้ไว้ในคลังความรู้โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญใน การดำเนินการ

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) ประกอบด้วย ขั้นตอนการปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน เพื่อให้ใช้ภาษาเดียวกันการ ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์ การประมวลความรู้ เป็นการจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้เข้าถึงได้และ นำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสะดวก โดยมีหลักการ ๓ ประการ คือ ๑) การกำหนดขอบเขตและเนื้อหา ความรู้ ๒) การกำหนดแหล่งที่มาของความรู้ ๓) การระบุวิธีการและเครื่องมือในการเข้าถึง เพื่อดึง ความรู้ที่ได้ประมวลและจัดเก็บไว้ในระบบขององค์การ ช่วยให้ผู้ใช้ความรู้สามารถเข้าถึงความรู้ที่ ต้องการได้ง่ายและสะดวก

๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) องค์การต้องมีวิธีการในการจัดเก็บและกระจายความรู้เพื่อให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ได้ โดยทั่วไปการกระจายความรู้ให้ผู้ผู้มี ๒ ลักษณะ คือ “Push” เป็นการผลักหรือการป้อนความรู้โดยการส่งข้อมูล/ความรู้ให้ผู้รับโดยผู้รับไม่ได้ร้องขอ เช่น การส่งหนังสือเวียนแจ้ง และ “Put” เป็นการดึงโดยการให้โอกาสผู้ใช้ในการเลือกใช้ความรู้โดยผู้รับสามารถเลือกรับหรือใช้แต่เฉพาะข้อมูล/ความรู้ที่ต้องการเท่านั้น

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นขั้นตอนในการนำความรู้ที่ได้จัดเก็บมาเผยแพร่แบ่งปันและแลกเปลี่ยนกันซึ่งทำได้หลายวิธีการ กรณีที่เป็นความรู้ชัดแจ้งอาจจัดทำเป็น เอกสาร ฐานความรู้ กรณีเป็นความรู้ฝังลึกอาจจัดทำเป็นการประชุม ทีมข้ามสายงาน กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรมศึกษาจากการปฏิบัติที่ดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงาน การยืมตัว เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น โดยองค์การต้องทำหน้าที่ประสานงานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ทั่วทั้งองค์การทั้งภายในและภายนอกองค์การ

๗. การเรียนรู้ (Learning) การเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ขององค์การที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้นี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่อีกเป็นวงจรที่ไม่มีที่สิ้นสุด ที่เรียกว่า “วงจรความรู้” จึงควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น การนำความรู้ไปใช้ในการเรียนรู้อะไรและสร้างประสบการณ์ใหม่ โดยทำหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่องคุณค่าของความรู้อยู่ที่การนำไปใช้ประโยชน์ สามารถนำไปปฏิบัติในลักษณะการบูรณาการกับงานที่ทำและเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้อื่น

บดินทร์ วิจารณ์ ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการความรู้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้^{๑๗}

๑. กำหนดประเภทความรู้ (Define) การกำหนดชนิดของทุนทางปัญญาหรือความรู้ที่ต้องการ เพื่อตอบสนองกลยุทธ์ขององค์การ หรือการปฏิบัติงาน หรือการหาว่าความรู้หลัก ๆ ขององค์การคืออะไร (Core Competency) และเป็นความรู้ที่สามารถสร้างความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งได้อย่างแน่ชัด

๒. การสร้างความรู้ (Create) หมายถึง ความสามารถขององค์การในภาพรวมที่จะสร้างความรู้ใหม่และกระจายความรู้นั้นไปให้ทั่วองค์การ รวมทั้งทำให้ความรู้นั้นฝังอยู่ในผลิตภัณฑ์บริการและระบบ

๓. การเสาะหาและจัดเก็บความรู้ (Capture) การเสาะหาและจัดเก็บความรู้ในองค์การให้เป็นระบบทั้งความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล (Tacit knowledge) และความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit knowledge) ให้เป็นทุนความรู้ขององค์การ ซึ่งพร้อมต่อการยกระดับความรู้และขยายความรู้ไปให้ทั่วทั้งองค์การได้โดยง่ายต่อไป

^{๑๗} บดินทร์ วิจารณ์, การจัดการความรู้สู่องค์กรยุคใหม่, (กรุงเทพฯ: ชัมชิสเท็ม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๕-๔๖.

๔. การแบ่งปันความรู้ (Share) การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนความรู้เป็นหลายรูปแบบและหลายช่องทาง เช่น การจัดงานสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การสอนงานหรือในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือมีการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะเสมือน (Virtual) ผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือระบบ e-Learning เป็นต้น

๕. การใช้ประโยชน์ (Use) การนำไปประยุกต์ใช้งานก่อให้เกิดประโยชน์และผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้น และเกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ การขยายผลทำให้ระดับความรู้และขีดความสามารถในการแข่งขันในองค์กรสูงขึ้น

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์ ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดการความรู้ที่สำคัญและความสัมพันธ์ของขั้นตอนต่างๆ ในกระบวนการจัดการความรู้ที่สำคัญ ดังต่อไปนี้^{๑๘}

ขั้นตอนที่ ๑ การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นกิจกรรมที่มุ่งหมายเพื่อแสวงหาหรือสร้างความรู้ใหม่ขึ้น ความรู้จะเกิดขึ้นเมื่อคนทำงานในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นมีการสร้างความร่วมมือ และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสามารถสร้างความรู้วิธีอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ ๒ การประมวลความรู้ (Knowledge Codification) คือ การจัดการความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสะดวก โดยมีการประมวลความรู้ที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๒.๑ กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการประมวล

๒.๒ กำหนดแหล่งที่มาของความรู้ รวมทั้งระบุทุกโอกาสและสื่อสำหรับรวบรวมความรู้ เวลาและสถานที่ในการประมวลและปรับปรุงให้ทันสมัย

๒.๓ ระบุวิธีการและเครื่องมือในการเข้าถึงและดึงความรู้ที่ได้ประมวล

ขั้นตอนที่ ๓ การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Distribution) เมื่อได้มีการสร้างความรู้แล้วองค์การทำหน้าที่ประสานที่ประสานให้มีการเผยแพร่หรือแบ่งปันความรู้ทั่วทั้งองค์การและภายนอกองค์การ ได้แก่

๓.๑ จัดการและประสานงานระหว่างผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวกับการจัดการความรู้

๓.๒ เชื่อมโยงงานของผู้ปฏิบัติงานด้านความรู้กับงานทุกระดับและทุกหน้าที่ภายในองค์การ

๓.๓ เชื่อมโยงองค์การกับองค์การภายนอก ได้แก่ หน่วยงานรัฐบาล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงลูกค้า ซัพพลายเออร์

ขั้นตอนที่ ๔ การใช้ความรู้ (Knowledge Utilization) คุณค่าของความรู้อยู่ที่การนำไปใช้ โดยเฉพาะเมื่อมีการประยุกต์ความรู้เพื่อสร้างความสามารถและนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ดังนั้นองค์การ

^{๑๘} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ: แชนท์โฟร์พริ้นติ้ง, ๒๕๔๔), หน้า ๗๘-๘๒.

ควรสนับสนุนการใช้ความรู้เพราะเป็นกระบวนการที่สำคัญในการจัดการความรู้ โดยองค์การควรมีการปรับประยุกต์ความรู้ให้เหมาะสมกับบริบทขององค์การด้วย

น้ำทิพย์ วิภาวิน ได้เสนอ กระบวนการจัดการความรู้ว่าประกอบด้วย^{๑๙}

๑. การจัดหาหรือการสร้างความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นกระบวนการพัฒนาและสร้างความรู้ใหม่จากทักษะและความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์การ เป็นวิธีการพัฒนาความรู้ของแต่ละบุคคล ในลักษณะของกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการระดมความคิด การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคคลในกลุ่ม (Socialization)

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นขั้นตอนต่อมาในการนำเอาความรู้ที่สร้างหรือบันทึกไว้ออกมาเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้ และแพร่หลายในองค์การ โดยใช้เครื่องมือในการติดต่อสื่อสารที่เรียกว่า Collaborative tool ได้แก่ E-mail Newsgroup ซึ่งเป็นกระบวนการแปลงความรู้ของแต่ละบุคคลออกมาในรูปแบบแนวทางเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่มีการบันทึกข้อมูลได้ (Externalization) และเป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่ในเอกสาร ฐานข้อมูล คู่มือไปใช้ในการแก้ปัญหาได้จริงทำให้เกิดทักษะใหม่ เป็นความชำนาญในการแก้ปัญหาของงานนั้น ๆ (Internalization)

๓. การใช้หรือการเข้าถึงความรู้ (Knowledge utilization) เป็นการใช้ความรู้ในองค์การจากฐานข้อมูล วรรณกรรม เอกสาร การสนทนา เป็นการผสมผสานความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ (Combination)

บุญดี บุญญาภิจ ได้อธิบายขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ ดังต่อไปนี้^{๒๐}

๑. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification) การค้นหาว่าองค์การมีความรู้ อะไรบ้างในรูปแบบใด อยู่ที่ใครและความรู้อะไรที่องค์กรต้องมี ทำให้องค์การทราบว่าขาดความรู้ อะไรบ้างหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ “รู้เรา” นั่นเอง โดยทั่วไปองค์กรสามารถใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “Knowledge Mapping” หรือการทำแผนที่ความรู้ในขั้นตอนนี้ เพื่อหาว่าความรู้ใดที่มีความสำคัญ สำหรับองค์การ จัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้น เพื่อให้้องค์การทราบขอบเขตของการจัดการความรู้ และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประโยชน์ของแผนที่ความรู้ คือ ช่วยทำให้เห็นภาพรวมของคลังความรู้ขององค์การได้ทำให้องค์การทราบว่ามีความรู้ที่ทับซ้อนกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ หรือไม่ ก่อให้เกิดความสิ้นเปลืองในการจัดเก็บและรวบรวมและทำให้บุคลากรทุกคนทราบว่าองค์การมีความรู้อะไรและจะหาความรู้ที่ตนเองต้องการได้ที่ไหน นอกจากนี้ยังใช้เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางความรู้ที่้องค์การสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานในการต่อยอดขยายความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการใช้เพื่อศึกษา

^{๑๙} น้ำทิพย์ วิภาวิน และนางเยาว์ เปรมกลเนตร, นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้, หน้า ๑๖-๓๑.

^{๒๐} บุญดี บุญญาภิจ, การจัดการความรู้ ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ: จีวีพัฒน์ เอ็กเพรส, ๒๕๕๙), หน้า

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำงานและการเคลื่อนย้ายแหล่งข้อมูลต่อระบบในองค์กร

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) เป็นขั้นตอนของการพัฒนาและสร้างความรู้ที่สร้างสรรค์ใหม่ (Generative) จากทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในองค์กร เป็นวิธีการพัฒนาความรู้ของแต่ละคนในกระบวนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Socialization) การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวกับการหยั่งรู้และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ทุก ๆ คนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การวิจัยและการพัฒนา การเรียนรู้โดยการปฏิบัติการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้จากประสบการณ์และวิธีการระดมความคิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนในกลุ่ม

นอกจากนี้การที่องค์กรจัดทำแผนที่ความรู้ องค์กรจะทราบว่ามีความรู้ที่เป็นต้องอยู่หรือไม่ ถ้ามีแล้วองค์กรก็ต้องหาวิธีการในการดึงความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่อาจอยู่กระจัดกระจายไม่เป็นที่มารวมไว้เพื่อจัดทำเนื้อหาให้เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้ใช้ สำหรับความรู้ที่จำเป็นต้องมีแต่ยังไม่มีนั้น องค์กรอาจสร้างความรู้ดังกล่าวจากความรู้เดิมที่มีอยู่ได้หรือนำความรู้จากภายนอกองค์กรมาใช้ นอกจากนี้ องค์กรอาจจะพิจารณากำจัดความรู้ที่ไม่จำเป็นหรือล้าสมัยทิ้งไปเพื่อประหยัดทรัพยากรในการจัดเก็บความรู้เหล่านั้น หัวใจสำคัญของขั้นตอนนี้ คือการกำหนดเนื้อหาของความรู้ที่ต้องการและดักจับความรู้ดังกล่าวให้ได้ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จ คือ บรรยากาศและวัฒนธรรมขององค์กรที่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อใช้ในการสร้างความรู้ใหม่ ๆ ได้เสมอ นอกจากนี้ระบบสารสนเทศก็มีส่วนช่วยให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันได้รวดเร็วขึ้น และทำให้การแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกทำได้รวดเร็วขึ้น ดังนั้นองค์กรจะต้องแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลและองค์กร ได้แก่

๒.๑ แหล่งความรู้ภายนอกองค์กรเช่นการใช้มาตรฐานเทียบเคียง (Benchmarking) กับองค์กรอื่น การจ้างที่ปรึกษาการตรวจสอบแนวโน้มเศรษฐกิจสังคมและเทคโนโลยีการรวบรวมข้อมูลจากลูกค้าและคู่แข่ง การร่วมมือกับองค์กรอื่นเพื่อสร้างพันธมิตรและการร่วมลงทุน รวมทั้งการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เช่น สิ่งพิมพ์ งานวิจัย บทความ โทรทัศน์ เป็นต้น

๒.๒ แหล่งความรู้ภายในองค์กร เช่น การให้ความรู้กับพนักงาน การสอนงานการร่วมฝึกอบรมสัมมนา การประชุม การแสดงผลงาน ระบบพี่เลี้ยง การเรียนรู้ จากประสบการณ์การลงมือปฏิบัติและการใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) องค์กรต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้และต้องพิจารณาถึงวิธีการในการรักษาและการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ องค์กรต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์กรเรียกว่าเป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุด ไม่ว่า

จะเป็นข้อมูลสารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัยและการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้ การสะสมความรู้องค์การควรคำนึงถึงโครงสร้าง การจัดเก็บความรู้ ควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วทันเวลาและเหมาะสมกับความต้องการและจัดให้มีการจำแนกรายการต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้ เมื่อมีเนื้อหาความรู้ที่ต้องการแล้ว องค์กรต้องจัดความรู้ให้ระบบเพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและจะนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ได้ การจัดสร้างความรู้ให้เป็นระบบนั้น หมายถึง การทำสารบัญและจัดเก็บความรู้ประเภทต่าง ๆ เพื่อให้การเก็บรวบรวม การค้นหาการนำมาใช้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

นอกจากการจัดทำสารบัญความรู้อย่างเป็นระบบแล้ว องค์กรต้องประมวลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายและใช้ได้ง่ายซึ่งอาจทำได้ในหลายลักษณะ คือ

๔.๑ การจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กรจะช่วยให้การป้อนข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ การจัดเก็บ การค้นหาและการใช้ข้อมูลทำได้สะดวกและรวดเร็ว

๔.๓ การเรียบเรียง ตัดต่อและปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพดีในแง่ต่าง ๆ เช่น ความครบถ้วน เพียงตรง ทันสมัย สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้

๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) องค์กรต้องพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มคนในการค้นคืนความรู้ มีการจัดหมวดหมู่ตามองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ตามวัตถุประสงค์ของงาน ความชำนาญของผู้ใช้ เป็นต้น และองค์กรต้องหาวิธีทำให้พนักงานทราบถึงช่องทาง หรือวิธีการสำหรับค้นความรู้ เช่น การทำสมุดจัดเก็บรายชื่อและทักษะของผู้เชี่ยวชาญ เครือข่ายการทำงานตามลำดับขั้นการประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ในองค์กร ความรู้ที่ได้มานั้นจะไร้ค่าหากไม่ถูกนำมาเผยแพร่เพื่อให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์ ดังนั้นองค์กรจะต้องมีวิธีการในการจัดเก็บและกระจายความรู้ทั้งที่ความรู้ประเภท explicit และ tacit ดังต่อไปนี้

๕.๑ “push” (การป้อนความรู้) คือ การส่งข้อมูล/ความรู้ให้ผู้รับโดยผู้รับไม่ได้ร้องขอหรือต้องการหรือเรียกง่าย ๆ ว่าเป็นแบบ “Supply-based” เช่น การส่งหนังสือเวียนแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ข่าวสารต่าง ๆ หรือข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์กร ซึ่งโดยทั่วไปมักจะทำให้ผู้รับรู้สึกได้ว่ารับข้อมูลหรือความรู้มากเกินไป หรือไม่ตรงตามความต้องการ

๕.๒ “put” (การให้โอกาสเลือกใช้ความรู้) คือ การที่ผู้รับสามารถเลือกรับหรือใช้แต่เฉพาะข้อมูลหรือความรู้ที่ต้องการเท่านั้น ซึ่งทำให้ลดปัญหาการได้รับข้อมูลหรือความรู้ที่ไม่ต้องการมากเกินไป (Information Overload) การกระจายความรู้แบบนี้เป็นแบบ “Demand-

based”องค์การควรทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการกระจายความรู้แบบ “push” และ “pull” เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ใช้ข้อมูล/ความรู้

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้ มีความจำเป็นสำหรับองค์การ เนื่องจากองค์การจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจายถ่ายทอดไปอย่างรวดเร็วและเหมาะสมทั่วทั้งองค์การ การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องเกี่ยวกับกลไกด้านอิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้การเคลื่อนที่ของสารสนเทศและความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นเป็นไปได้โดยตั้งใจ เช่น การสื่อสาร โดยการเขียน การฝึกอบรม การประชุมภายในการสื่อสารภายในองค์การ การหมุนเวียนเปลี่ยนงานและระบบพี่เลี้ยง ส่วนการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ตั้งใจ เช่น การหมุนเวียนงาน ประสบการณ์หรือเรื่องราวที่เล่าต่อกันมา คณะทำงานและเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ การจัดเก็บเอกสาร จัดทำฐานความรู้ รวมทั้งการทำสมุดหน้าเหลือง โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จะช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้นอย่างไรก็ตามวิธีการดังกล่าวใช้ได้ดีสำหรับความรู้ประเภท explicit เท่านั้น สำหรับการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ประเภท tacit นั้น จะต้องทำด้วยการพบปะตัวต่อตัวหรือเป็นกลุ่ม หรือที่ Ikujiro Nonaka เรียกว่า “socialization” ซึ่งอาจทำได้ในหลายรูปแบบ การแบ่งปันความรู้ประเภท Tacit Knowledge นั้นทำได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับความต้องการและวัฒนธรรมองค์การ ส่วนใหญ่มักจะใช้วิธีผสมผสานเพื่อให้บุคลากรได้เลือกใช้วิธีการตามความถนัดและสะดวกวิธีการหลักๆ มีดังต่อไปนี้ ทีมข้ามสายงานชุมชนแห่งการเรียนรู้ ระบบพี่เลี้ยง การสับเปลี่ยนงานและการยืมตัวบุคลากรมาช่วยงาน เวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การจัดการองค์ความรู้ เป็นการจัดการรวบรวมความรู้ประสบการณ์ ไขว่คว้าหาความรู้เข้าใส่ตัว ที่เกิดจากการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนตามกระบวนการคิด อย่างเป็นระบบ ที่เกิดจากประมวลและกลั่นกรองความรู้ เกิดเป็นการเรียนรู้อย่างครบวงจร การวิจัย ทดลอง การจัดเก็บ การเรียนรู้จากประสบการณ์ช่วยทำให้เห็นภาพรวมของคลังความรู้ ปฏิบัติและการใช้กระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องอีกทั้งสามารถนำไปใช้บูรณาการกับความรู้ใหม่ได้ต่อไป การเรียนรู้ของบุคลากรจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ขององค์การที่มีอยู่แล้วให้มากขึ้นเรื่อย ๆ ความรู้นี้ก็จะถูกนำไปใช้เพื่อสร้างความรู้ใหม่อีกเป็นวงจรที่ไม่มีที่สิ้นสุดที่เรียกว่า วงจรความรู้

๒.๒ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน

๒.๒.๑ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากอดีตถึงปัจจุบันชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ เพื่อการดำรงชีวิตมาตลอด และมักถ่ายทอดสติปัญญาเหล่านั้น จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นพื้นเพรากฐานของความรู้ของชาวบ้านที่เรียกกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๑} โดยเรื่องของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานและเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมตามกาลเวลาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเอกลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ เป็นองค์ความรู้ที่มีการเชื่อมโยงกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่และวัฒนธรรม^{๒๒} คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เรียกชื่อแตกต่างกัน แต่มีความหมายเดียวกัน และเป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจังมากกว่า ๒๐ ปีโดยประมาณ ซึ่งกลุ่มพัฒนาองค์การเอกชน ที่ทำงานในระดับหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรกที่เริ่มรื้อฟื้นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ เพื่อค้นหาคุณค่าที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาที่พวกเขารับผิดชอบอยู่ก่อนหน้าที่จะศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังนั้น ได้มีการศึกษาเรื่องราวทำนองนี้ แต่เรียกชื่อว่า เป็นการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนหรือการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ทำให้ประเด็นสำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงยังไม่ได้นำมาใช้โดยตรงในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทั้งนี้ความสนใจแรกเริ่มนี้จึงเป็นเพียงการกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๒๓} แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศให้ความสนใจในเรื่องการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านมากขึ้น เห็นได้จากจำนวนชิ้นงานวิจัยต่างๆ รวมไปถึงการนำมาใช้ในการปรับหลักสูตรในทางวิชาการ ตลอดจนการศึกษาในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาองค์การชุมชนอย่างชัดเจนเป็นจำนวนมากนอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤติและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรดโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์

^{๒๑} สามารถ จันทรสूरย์, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๖.

^{๒๒} ประเวศ วะสี, การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.(กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๐), หน้า ๖.

^{๒๓} ชลธิติย์ เอี่ยมสำอางค์ และวินี ศิลตระกูล, ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการในชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. (นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๑.

ความรู้สึกลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัยดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีคุณค่าไม่เพียงแต่ต่อท้องถิ่นและผู้คนเท่านั้น แต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนอีกด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็นองค์ความรู้ ที่มีความหมายเช่นเดียวกับองค์ความรู้พื้นบ้าน^{๒๔} ได้ให้ความหมายของ ระบบความรู้พื้นบ้าน ว่าหมายถึง ความคิด ความเข้าใจทัศนคติที่ได้พัฒนาก่อนก่อรูปขึ้นมา โดยชาวบ้านเพื่อที่จะสามารถนำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความคิดหรือ ระบบคิดเชิงปฏิบัติ (Practical Thought) มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เพื่อปรุงอาหาร การสร้างบ้าน การรักษาพยาบาล หรือการจัดสรรบทบาททางสังคม และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบความรู้พื้นบ้านจะดีหรือจะมีประสิทธิภาพอย่างไร จะต้องวัดกันที่ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด วิธีการศึกษาระบบความรู้ พื้นบ้านจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑) การสร้างระบบการจำแนกสรรพสิ่ง เป็นวิธีการที่กลุ่มชาติพันธุ์ หรือคนในสังคมกลุ่มหนึ่งจัดระบบปรากฏการณ์ หรือจัดสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกของความเป็นจริงที่อยู่ล้อมรอบตัวเขาเอง ความเชื่อหรือฐานคติเบื้องต้นของแนวทางการศึกษาที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์ชาติพันธุ์” (Ethno Science)

๒) วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้าน (Indigenous Conceptual System) เป็นวิธีการที่ไม่ได้ศึกษาเพียงการจำแนกประเภทแบบที่เรียกว่า เอธโนไซ (Ethno Science) เพียงเท่านั้น การศึกษาระบบพื้นบ้านเป็นการศึกษาระบบคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเข้าใจกับประสบการณ์ ของมนุษย์ เช่น แทนที่จะศึกษาแต่เพียงว่าระบบ หรือว่าชาวบ้าน มีวิธีจำแนกพืชและสัตว์ หรือ ชีววิทยา รอบตัวเขาอย่างไร แต่วิธีการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านแนวนี้ เป็นการศึกษาเรื่องระบบคิด ศึกษาประเภทของทั้งหมดว่า ระบบเกษตรของชนกลุ่มนั้น เขามีความเข้าใจระบบทั้งหมดอย่างไร ศึกษากระบวนการของระบบ และเป็นการศึกษาอย่างมีการเคลื่อนไหว อย่างไรก็ตามการศึกษาระบบคิดพื้นบ้านนี้ยังให้ความสำคัญกับการศึกษาทัศนะของคนในระบบนิเวศหรือคนใน ชุมชน โดยให้ความสนใจต่อวิธีการที่ชนกลุ่มนั้น หรือกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งในสังคมตีความและความหมายต่อระบบ หรือที่เราเรียกว่าประสบการณ์ของมนุษย์ กิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร การแพทย์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมว่าคน ในสังคมนั้นให้ความหมายและให้ความสำคัญอย่างไรเช่น ระบบคิดพื้นบ้านเกี่ยวกับรักษาพยาบาล โดยศึกษาว่าชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ได้อย่างไร เช่น โรคของอาการซึ่งเกิดจากการ ปวดท้อง คำว่า เจ็บท้อง ความจริงคำว่าเจ็บท้องเป็นภาษาคำเมืองมากกว่าไทยกลางแทนความหมายคำว่า ปวดท้อง ในภาษาเหนือ จึงใช้

^{๒๔} ชยันต์ วรรธนะภูมิจ, แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์ของ ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์: นักมานุษยวิทยาที่ข้าพเจ้ารู้จัก คนธรรมดา: รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบรอบอายุ ๖๐ ปี ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์. (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยเชิงพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๑.

คำว่าเจ็บท้อง ซึ่งเป็นการสื่อให้เห็น ความหมายของอาการโรค อันเป็นวิธีการที่ชาวบ้านอาจตีความ โดยอาศัยความเข้าใจในลักษณะที่ เป็นสามัญสำนึก จะนำไปสู่วิธีการรักษาพยาบาลหรือการแก้ปัญหา ดังกล่าวขึ้นมา

๓) การศึกษาระบบคุณค่าของพื้นบ้าน (Local Value System) มีความหมาย เหมือนกับ คำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นวิธีการศึกษาที่ต่าง ไปจาก การศึกษาระบบคิด การศึกษาระบบคุณค่า หรือระบบภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการศึกษาว่าคน ใน สังคมมองเห็น หรือให้คุณค่าต่อความสัมพันธ์ของเขากับคนอื่นในสังคมอย่างไร และระหว่างเขา กับโลกที่เขาอาศัยอย่างไรบ้าง รวมถึงความรู้พื้นบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ชาวบ้านปฏิบัติต่อกันและกัน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะของศักยภาพของชาวบ้าน ศักยภาพของชุมชนในการ ปรับตัว และในการแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต

๔) การศึกษาระบบความรู้พื้นบ้านโดยการศึกษาผ่านการศึกษาลोकทัศน์หรือ การศึกษา คอสมोलोजี (Cosmology) การตีความของชาวบ้านอาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษา ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีความเชื่อพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างไร มีการตีความเกี่ยวกับเรื่องของ เวลา เรื่องสถานที่และบุคคลในสังคม สิ่งที่จะนำมาศึกษาก็คือ แนวความคิดเรื่องของเวลาว่า คนใน สังคม มีวิธีการและระบบการทำงานให้สัมพันธ์กับเวลาและฤดูกาล และการสังเกตความสัมพันธ์ของ กิจกรรมเหล่านี้ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การตีความ และการให้คุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในเชิงอายุ หรือ ว่าการเปลี่ยนแปลงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมของประสบการณ์ของผู้รู้ใน ชุมชน และเป็นประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่มีความรู้และจากสถาบันต่าง ๆ มากมาย ซึ่งมีอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความหมาย มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น ซึ่งการศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่อง ของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของ นักปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่สนใจและได้รับการรื้อฟื้นและเผยแพร่มากขึ้น

๒.๒.๒ ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นอันจะ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศโดยรวมได้ ซึ่งมีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะ สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี^{๒๕} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๓ ลักษณะคือ

^{๒๕} ประเวศ วะสี , การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (พิมพ์ ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

๑. เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าใช้ได้ก็ไม่มากนัก

๒. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมมีการพยายามนำเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งนั้น

๓. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก

นิธิ เอียวศรีวงศ์^{๒๖} ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๔ ลักษณะ คือ

๑. ความรู้และระบบความรู้ ซึ่งภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นชั่วขณะมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน รู้อะไร อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อย่างไร

๑. การสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ ซึ่งไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆ หนึ่งซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ ซึ่งเราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร และหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร เป็นต้น

๒. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้โดยตรง แต่กลับมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ซึ่งถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งด้วย

๓. การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งเรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

^{๒๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. **ทิศทางไทย**. ๕ (สิงหาคม), ๒๕๓๖ หน้า

เสรี พงศ์พิศ^{๒๗} ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน
๒. ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรหัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่น ๆ

พัชรินทร์ สิริสุนทร^{๒๘} อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญามี ๒ ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้น ๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

สำหรับประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่งๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความคิด ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่นจึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ถ่ายทอดกันมาโดยสามารถประมวลได้เป็น ๙ ประเภท^{๒๙} ดังนี้

๑. ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสารการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง
๒. ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิตและก่อสร้างขึ้นแก่สังคม
๓. ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรียภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้าง รูปแบบและรูปทรงต่าง ๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

^{๒๗} เสรี พงศ์พิศ, คีนสุรากเหง้าทางเลือกและทัศนวิจาร์ณว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน. (กรุงเทพฯ: ชาวบ้าน, ๒๕๒๙), หน้า ๑๔๕.

^{๒๘} พัชรินทร์ สิริสุนทร, ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิคและวิธีการ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๒๙} กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี/สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย.(กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐-๒๕.

๔. ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียนการสอน การให้การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การจัดบรรยากาศ และแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

๕. ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแล รักษาสุขภาพ อนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและจัดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

๖. ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่อนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ศึกษาและส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุล และยั่งยืน

๗. ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกายการสังสรรค์ คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่างๆ ในการดำรงชีวิต

๘. ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรรจัดระบบการดูแลระเบียบและองค์การที่สำคัญตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็นธรรม เป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกัน มีแนวคิดและวิธีการรักษาป้องกันอันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

๙. ด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุ อุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคม

แม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะ แต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่ ๑) เป็นองค์รวม (Holistic) คือ มีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ ๒) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ๓) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบ ๔) มีความหลากหลาย (Diversity) ๕) มีพลวัต (Dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และ ๖) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา มีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลายและอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถความเชื่อ หรือแนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ ภูมิปัญญาจะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญา และรู้ว่าภูมิปัญญา มีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาของความรู้ที่หลากหลาย โดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียวย และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge นั่นคือ ต้องเป็นสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง และต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยความเข้าใจตนเอง เข้าใจโลกและมีความสามารถในการปรับตัวพร้อมๆ กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ดีงามและถูกต้อง

๒.๒.๓ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่มีการสั่งสมและถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลานาน เครื่องจักสานยังเป็นเครื่องมือที่มนุษย์สามารถจะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีและไม่เพียงแต่ด้านประโยชน์ใช้สอยเท่านั้นที่มนุษย์พัฒนาขึ้น ความสวยงาม และความทนทานถาวรเป็นปัจจัยที่มนุษย์ให้ความสำคัญอีกด้วยปัจจุบันเครื่องจักสานได้มีการพัฒนาไปมาก โดยการประดิษฐ์คิดค้นทำให้ได้รูปแบบต่างๆ ที่ทันสมัย ตลอดจนกลายเป็นสิ่งที่รับใช้ชีวิตมนุษย์ จนเป็นมรดกตกทอดมาจนทุกวันนี้ ซึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานนั้นดำรงอยู่ คือ การจัดการความรู้ เพื่อให้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมีการจัดการพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทั้งในระดับครัวเรือนชุมชน ตลอดจนระดับประเทศ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง กระบวนการหรือองค์ความรู้ของคนหรือกลุ่มคนในถิ่นใดถิ่นหนึ่ง อันเกิดจากการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหรือจากประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง สั่งสม คิดวิเคราะห์และนำมาใช้จนบังเกิดผล โดยอาศัยการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เป็นรากฐานของความรู้ชาวบ้านที่มีลักษณะเป็นนามธรรมและรูปธรรม^{๓๐} ตลอดจนการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังและในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมนั้นเป็นองค์ความรู้ที่ควรค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ไว้ให้แก่คนรุ่นหลังหัตถกรรม ประกอบด้วย ความหมายและความเป็นมาของหัตถกรรมลักษณะของหัตถกรรมไทย และประเภทของหัตถกรรมไทย โดยความหมายของหัตถกรรม (Handicraft) หมายถึง การทำด้วยมือ เกิดจากการสร้างสรรค์ของชาวบ้าน ช่างฝีมือช่างในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยมุ่งประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ความรู้ในการสร้างงานหัตถกรรมมักได้รับการสืบทอดต่อ ๆ กันมาภายในครอบครัวหรือท้องถิ่น และ

^{๓๐} โกวิท พวงงาม, *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์. ๒๕๕๓), หน้า ๓๔๘.

การสืบทอดต่อเนื่องกันมายาวนานจนมีชื่อเสียงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อในท้องถิ่นส่วนความประณีตขึ้นอยู่กับผู้ทำเป็นหลักกว่าจะมีจิตใจที่ละเอียดอ่อนมีฝีมือประณีตเพียงใด จนนำไปสู่การสร้างงานที่มีคุณค่ากลายเป็นศิลปหัตถกรรมที่สวยงามแฝงด้วยสุนทรียภาพและภูมิปัญญาของผู้สร้างไว้ในงาน คุณค่าของงานหัตถกรรมไทย แต่เดิมงานส่วนใหญ่ไม่ได้ทำเป็นอาชีพผลผลิตที่เกิดขึ้นเพื่อเก็บไว้ใช้สอยในครัวเรือน ตอบสนองต่อความจำเป็นในการดำรงชีพ แต่เมื่อเหลือจากการใช้สอยแล้วจึงจะนำไปขายเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นผลผลิตอย่างอื่น หัตถกรรมเป็นงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและวัตถุพอสรุปได้^{๓๑} ดังนี้

๑. ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแง่ต่างๆ เช่น ความผูกพันระหว่างครอบครัว ได้แก่ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านด้วยกัน (๓) อาชีพ การทำมาหากิน (๔) อาหารการกินของชาวบ้าน (๕) การแต่งกาย และ (๖) ที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม

๒. ได้ความรู้เกี่ยวกับความผูกพันระหว่างครอบครัวในด้านต่าง ๆ

๓. คติชาวบ้านกับสังคมที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ภูมิปัญญาในงานหัตถกรรมไทย ค่านิยมเรื่องความงาม ลักษณะครอบครัว การศึกษา การสั่งสอน ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปรากฏ การณ์ธรรมชาติ ยารักษาโรค และไสยศาสตร์สรุป หัตถกรรม หมายถึง การทำด้วยมือ อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของชาวบ้านช่างฝีมือช่างในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง โดยมีมุ่งประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและวัตถุ เป็นความผูกพันระหว่างครอบครัว ค่านิยม ความงาม การศึกษาการสั่งสอนความเชื่อ เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และยารักษาโรค

จรรุวรรณ รัตนโกคา ได้กล่าวลักษณะของหัตถกรรมไทยเป็นงานที่อาศัยทักษะฝีมือความละเอียด ประณีตและความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา ในการฝึกฝนจึงจะได้ชิ้นงานที่มีคุณค่าไว้ ๕ ลักษณะ ดังนี้^{๓๒}

๑. หัตถกรรมไทยเป็นงานที่ทำอยู่ภายในอาคารของบ้านเรือนหรือภายนอกอาคาร แต่อยู่ใกล้บ้านและอาคารไม่มีลักษณะที่จะเรียกได้ว่าเป็นโรงงานอุตสาหกรรม

๒. ส่วนใหญ่เป็นงานที่ใช้เวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลักหวังประโยชน์เพื่อนำส่วนที่เกิดความต้องการไปขายหารายได้พิเศษสำหรับครอบครัว

๓. โดยปกติจะใช้แรงงานของตนเอง แต่ก็อาจมีการจ้างแรงงานนอกบ้านแต่เป็นแบบชั่วคราว

๔. วัตถุดิบที่ใช้มักมีอยู่ในภูมิภานั้น

^{๓๑} จรรุวรรณ รัตนโกคา, การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพหัตถกรรมโดยภูมิปัญญาไทย (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

^{๓๒} จรรุวรรณ รัตนโกคา, ๒๕๕๑: ๓๔

๕. กรรมวิธีการผลิตมักเป็นแบบดั้งเดิมตามธรรมชาติจะใช้เครื่องทุ่นแรงน้อยที่สุดหรือไม่

ประเภทของหัตถกรรมไทย

พบว่าหัตถกรรมไทยถือเป็นการเริ่มต้นของมนุษย์ในการใช้ฝีมือ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างงานหัตถกรรมไทยให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยและสภาพการดำรงชีวิต โดยการถ่ายทอดความรู้กันภายในครอบครัวจากบรรพบุรุษโดยตรง มีกระบวนการที่เรียบง่ายสามารถนำวัสดุจากท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้^{๓๓} การผลิตหัตถกรรมส่วนใหญ่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมเป็นหลัก โดยความสอดคล้องกับรสนิยมการดำเนินชีวิตของกลุ่มชนเชื้อสายดั้งเดิม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีการตั้งถิ่นฐานและอุปนิสัยของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่ง วิวัฒน์ชัย บุญยศศักดิ์^{๓๔} ได้กล่าวถึงงานหัตถกรรมไทยตามกรรมวิธีการผลิตไว้ ๒ แบบดังนี้

๑. หัตถกรรมท้องถิ่นหรือหัตถกรรมพื้นบ้าน เกิดจากการผลิตของชาวบ้านภายในท้องถิ่นหรือครอบครัวมีเทคนิคการผลิตที่ได้จากการถ่ายทอดในครอบครัวหรือบรรพบุรุษจนเกิดความชำนาญได้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าความงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น สะท้อนถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่นนั้น ๆ สำหรับการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านส่วนใหญ่มุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยในการดำรงชีวิตเป็นหลักได้แก่ การจักสานในทั่วทุกภาคของประเทศ การปั้นเครื่องปั้นดินเผาประเภทโอ่ง กระถางในจังหวัดราชบุรี นครราชสีมา สงขลาและเชียงใหม่ และการทอผ้าในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ฯลฯ

๒. ศิลปหัตถกรรม เป็นการผลิตงานหัตถกรรมที่มุ่งเน้นความงามทางศิลปะมากกว่าประโยชน์ใช้สอยโดยใช้ฝีมือที่พิถีพิถัน วิจารณ์บรรจง และประณีตละเอียดอ่อน เพื่อให้ได้ผลงานที่สวยงามมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว บ่งบอกถึงความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความเป็นเลิศทางศิลปะสำหรับการผลิตงานหัตถกรรมที่เน้นความสวยงามเป็นหลัก เริ่มขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะมหากษัตริย์ทรงใช้เป็นเครื่องราชบรรณาการแก่พ่อค้าหรือกษัตริย์ต่างชาติ เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ และเป็นการแสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางศิลปหัตถกรรมไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวต่างประเทศ สำหรับงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงในด้านศิลปหัตถกรรมไทยหรือความงดงามประณีต^{๓๕} ได้แบ่งประเภทของหัตถกรรมไทยตามประโยชน์ใช้สอยไว้ดังนี้ ได้แก่

^{๓๓} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา. (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๓), หน้า ๑๐๙.

^{๓๔} วิวัฒน์ชัย บุญยศศักดิ์, คู่มือการพัฒนาศิลปหัตถกรรม. จุลสารการท่องเที่ยว. ๙, ๒ เมษายน ๒๕๓๓, หน้า ๑๓-๑๗.

^{๓๕} กุลวดี เจริญวงศ์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องการติดตามและประเมินผลโครงการศิลปหัตถกรรมไทย ๒๕๓๑-๒๕๓๒. (นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓), หน้า ๗.

๑) เครื่องจักสาน ๒) เครื่องปั้นดินเผา ๓) เครื่องเรือนหวาย ๔) เครื่องหนัง ๕) เครื่องใช้ทองเหลือง และทองลงหิน ๖) เครื่องถมเงินถมทอง ๗) ดอกไม้ประดิษฐ์ ๘) ผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้าย ๙) ผลิตภัณฑ์ไม้ ๑๐) ผ้าไหมและผลิตภัณฑ์ผ้าไหม ๑๑) ตุ๊กตาดินเผา ๑๒) อัญมณีและเครื่องประดับ

ทั้งนี้ถึงแม้ว่าหัตถกรรมไทยแบ่งได้หลายประเภท และหลายลักษณะตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเฉพาะหัตถกรรมเครื่องจักสาน เนื่องจากเป็นหัตถกรรมไทยที่มีสวยงาม และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาช้านานและเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางวัฒนธรรมเครื่องจักสาน ถือว่าเป็นภูมิปัญญาไทยและงานศิลปหัตถกรรมอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์คิดวิธีการต่าง ๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้นเป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของสิ่งประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอยประสานกับชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัสดุในท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีประวัติความเป็นมาว่า^{๓๖} เครื่องใช้ของมนุษย์ประเภทเครื่องจักสานเป็นงานประดิษฐ์ที่เก่าแก่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษนับหลายช่วงอายุคน เป็นงานประเภทหนึ่งในสาขาศิลปหัตถกรรมที่มีกระบวนการพัฒนาจากความง่ายมาสู่กระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นฝีมือละเอียดประณีตเป็นทั้งหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมที่มีอายุยาวนานการทำงานเครื่องจักสานของมนุษย์นั้นไม่มีหลักฐานแน่นอนแต่มีการพบร่องรอยเครื่องจักสานบนภาชนะดินเผาของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์จากร่องรอยภาชนะดินเผานึ่งขึ้นจากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหานจังหวัดอุดรธานี ลักษณะเป็นภาชนะเล็กๆปากกลมก้นเหลี่ยม และภาชนะดินเผาทรงกระบอกเล็กๆ จากแหล่งโบราณคดีลพบุรีจังหวัดลพบุรี ทั้งสองภาชนะดินเผามีร่องรอยของลายสานขัดที่ชัดเจน

จากการสันนิษฐานการทำเครื่องจักสานจากทั้งสองแหล่งทำขึ้นโดยใช้ดินเหนียวยาไล่ลงในภาชนะจักสานเมื่อดินแห้งแล้วนำไปเผาไฟเหลือเพียงแต่เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสานจึงเป็นแม่แบบที่เผาไหม้ไปในที่สุด จากภาชนะก่อนประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่าเครื่องจักสานนั้นทำมาก่อนเครื่องปั้นดินเผา^{๓๗} กล่าวถึงความเป็นมาของเครื่องจักสานว่า การทำเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่มีการทำมาเป็นเวลายาวนานมีหลักฐานทางโบราณคดีที่พบการทำเครื่องจักสานในยุคหินใหม่ที่บริเวณถ้ำแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรีเป็นงานจักสานที่ทำด้วยไม้ไผ่ เป็นลายขัดสองเส้น ประมาณอายุได้ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้วแสดงให้เห็นว่ามนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์เครื่องจักสานขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการใช้สอยมาเป็นเวลานานสำหรับความหมายของหัตถกรรมเครื่องจักสาน

^{๓๖} วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, เครื่องจักสานในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๐๗.

^{๓๗} นวลลอ ทินานนท์, เอกสารประกอบการประชุมการศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัด

นครนายก. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

วัฒนธรรม จุฑะวิภาต^{๓๘} ได้ให้ความหมายหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไว้ว่าการจักสาน หมายถึง การนำวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบไม้เชือก ปอ เถาวัลย์ ฟาง ป่าน มาสานเป็น ภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ไม้ไผ่เป็นที่นิยมใช้มากที่สุดเพราะพบโดยทั่วไปของประเทศไทยราคาไม่แพง สามารถแบ่งตามประโยชน์ใช้สอยได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. เครื่องใช้ในบ้าน เช่น ตะกร้า กระชอน กระด้ง
๒. เครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ลอบ กระชัง
๓. เครื่องกสิกรรม เช่น ข่ง คราด สุ่มไถ
๔. สิ่งของเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เครื่องกีฬา เครื่องเล่น เครื่องใช้ เช่น กอบ หมอก

วิธีการในการทำเครื่องจักสานของมนุษย์ในชนชาติต่างๆ เท่าที่ปรากฏจากอดีตมาจนปัจจุบันมีรูปแบบและลวดลายในการสานที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายในการสานจะมีจำกัดอยู่ไม่มากนัก และจากความจำกัดของลวดลายนี้เป็นผลบังคับให้รูปทรงของเครื่องจักสานมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันไปด้วย นอกเหนือจากลวดลาย รูปทรงแล้ววัสดุในการทำเครื่องจักสานในส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่น ในกลุ่มประเทศเอเชียจะเห็นว่า ใช้วัสดุชนิดเดียวในหลายประเทศ เช่น การทำเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่จะมีทำกันในแทบทุกประเทศซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงการจักสานไว้ว่า การใช้วัตถุดิบที่มีมาจากธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นเส้นเช่น เถาวัลย์ หวาย กระชูด กก มาสานสอดขัดกันอย่างง่ายๆ โดยไม่ต้องแปรรูปวัตถุเช่น การนำเถาวัลย์ หวาย มาสานเป็นภาชนะง่าย ๆ ได้แก่ ตะกร้ากระชาดการนำต้นกก กระชูด มาทาบให้แบนแล้วสานเป็น เสื่อ หรือภาชนะ เช่น เสื่อกระชูดกระสอบจูด และในภาคใต้ เมื่อมนุษย์ต้องการผลิตเครื่องจักสานให้มี รูปทรงและมีลวดลายละเอียดประณีตมากขึ้นจึงแปรรูปวัตถุดิบด้วยการ จัก เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่เป็น เส้นเล็กสานได้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น การนำหวายมาจักเป็นเส้น นำไม้ไผ่มาจักเป็นตอกนอกจากนี้การ เรียกเครื่องจักสานว่า จักสาน นั้น เป็น คำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสาน เพราะเครื่อง จักสานต่าง ๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์ได้นั้นต้องผ่านกระบวนการ ดังนี้

๑. การจัก คือการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้วเพื่อความสะดวกในการ สาน ลักษณะของการจักโดยทั่ว ไปนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิดซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่ แตกต่างกันไป หรือบางครั้งการจักไม้ไผ่หรือหวายมักจะเรียกว่า ตอก ซึ่งการจักถือได้ว่าเป็นขั้นตอน ของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก

๒. การสานเป็นกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่นำวัสดุธรรมชาติมาทำ ประโยชน์โดย ใช้ความคิดและฝีมือมนุษย์เป็นหลัก การสานลวดลายจะสานลายใดนั้นขึ้นอยู่กับความ

^{๓๘} วัฒนธรรม จุฑะวิภาต, ศิลปะพื้นบ้าน. (กรุงเทพฯ: สิปประภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๓.

เหมาะสมในการใช้สอย ซึ่งมีด้วยกัน ๓ วิธี คือ การสานด้วยวิธีสอดขัด การสานด้วยวิธีการสอดขัดด้วยเส้นทแยงและการสานด้วยวิธีขัดเป็นวง

๓. การถัก เป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสมบูรณ์ การถักเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบของภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ เป็นต้น การถักส่วนมากจะเป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ขา ปาก ก้น ของเครื่องจักสาน และเป็นการเพิ่มความสวยงามไปด้วย

ดังนั้นสรุปได้ว่า เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดวิธีการต่างๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ ในชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้น เป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอย การสร้างเครื่องจักสานของมนุษย์โดยทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย ตามสภาพภูมิศาสตร์ประสานกับชนบประเพณี ความเชื่อศาสนา และวัสดุในท้องถิ่นนั้นๆ ประกอบกันขึ้นเป็นเครื่องจักสาน เครื่องจักสานคือ วัสดุที่มีลักษณะเป็นเส้นๆ ยาวที่สอดและขัดกันเพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการกับประโยชน์ใช้สอย รูปทรงงานจักสานจะขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของช่างเป็นผู้กำหนดในแต่ละท้องถิ่น

๒.๓ ศาสตร์พระราชา

๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า ศาสตร์พระราชา

“ศาสตร์พระราชา” เป็นคำที่มีการใช้กันแพร่หลายเมื่อไม่นานมานี้ ประมาณ ๔ - ๕ ปีที่ผ่านมา จากการสืบค้นที่มาของคำว่า “ศาสตร์พระราชา” ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่า ผู้ใดใช้คำนี้ เป็นครั้งแรกเมื่อใดและใช้เนื่องในโอกาสใดอย่างไรก็ตามคำคำนี้นับว่าเป็นคำที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ให้ความหมายในกิจทั้งหลายที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทรสยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร ทรงงานเพื่อพสกนิกรชาวไทย นับตั้งแต่พระองค์ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทยเป็นต้นมา จากการสืบค้นหาความหมายคำว่า “ศาสตร์พระราชา” เท่าที่มีผู้รู้ให้ความหมายไว้ในที่ต่างๆ ที่ผ่านมานี้ มีดังต่อไปนี้

หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ศาสตร์พระราชา คือ การลงไปศึกษาเรียนรู้จากชุมชน ให้ชุมชน บอกว่าปัญหาคืออะไร ความต้องการของชาวบ้านคืออะไร พระเจ้าอยู่หัวทรงทำให้เห็นมาโดยตลอด...” ^{๓๙}

พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีกล่าวในรายการ “ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ โดยรัฐบาลได้น้อมนำศาสตร์พระราชมามาบริหาร

^{๓๙} หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล, มติชนรายวัน, ๒๕๕๕, หน้า ๓๓.

ประเทศเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยประชาชนทุกคนร่วมมือกันสานต่อพระราชปณิธาน ขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนว่า “ศาสตร์พระราชาของพระองค์ ได้แก่ พระราชดำริ คือ แนวคิดปรัชญา และพระราชดำรัส คือ คำสอน ตักเตือน ให้สติ พระราชกรณียกิจ คือ หลักการทรงงาน รวมทั้งพระราชจริยาวัตรของพระองค์ คือ การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี แก่ ปวงพสกนิกรชาวไทย ซึ่งจะยังคงอยู่คู่แผ่นดินไทยตลอดไป สามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุก ระดับ ตั้งแต่การประกอบกิจวัตรประจำวัน และสัมมาชีพของแต่ละบุคคล ไปจนถึงการบริหาร ราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางให้กับรัฐบาลและข้าราชการทุกคน ”

ทั้งนี้ ศาสตร์พระราชายังได้รับการยกย่องในเวทีระดับโลกและสอดคล้องกับวาระของโลก คือ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs ๒๐๓๐) คือ อีก ๑๐ ปีข้างหน้า ได้แก่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมากกว่า ๔๐ ปี และได้รับการเชิดชูสูงสุดจากองค์การ สหประชาชาติ โดยนายโคฟี อันนัน เลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล ความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นปรัชญาที่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่ชุมชน สู่สังคมในวงกว้างขึ้นในที่สุด โดยองค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็น สมาชิกทั่วโลกได้ยึดถือเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนตลอดระยะเวลากว่า ๒ ปีที่ผ่านมา รัฐบาลได้ส่งเสริมให้ประชาชนได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ ในหลายๆ รูปแบบ เช่น การจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ สร้างความเข้มแข็ง ให้กับครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันสังคมที่เล็กที่สุด แต่เป็นสถาบันที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นหน่วยสังคมแรกที่เลี้ยงดู อบรมสั่งสอนและหล่อหลอมชีวิตของคนในครอบครัว เป็นแหล่งผลิตคนเข้าสู่สังคมต่อไป

ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชฌุ เครื่องาม รองนายกรัฐมนตรีได้ให้ความหมายศาสตร์ พระราชา ไว้ว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึงองค์ความรู้สำคัญที่ทรงศึกษา สังสม พัฒนาเพื่อการพัฒนา ประเทศให้ประชาชน อยู่ดีกิน ดี มีความสงบสุข ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจที่ทรงทำคำที่ทรงแนะ/สอน จากพระราชประสบการณ์ ๓ มิติ คือ มิติที่ ๑ ศาสตร์แห่งการพัฒนา มิติที่ ๒ ศาสตร์แห่งความ ประพฤติ การครองตนในสังคมอย่างสงบสุข มิติที่ ๓ ศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน ประองดองและสงบสุข ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก ๓ ป. ได้แก่ ปฏิบัติ ปรีชา และปฏิเวธ... (ปาฐกถาพิเศษ “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน” ณ ห้องประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐)^{๔๐}

^{๔๐} วิชญ์ เครื่องาม, ปาฐกถาพิเศษ “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน”. ณ ห้องประชาธิปไตย สถาบัน พระปกเกล้า วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งไม่ได้กำหนดเป็นคำเต็มของคำว่า “ศาสตร์ พระราชา” จึงได้ค้นหาแยกเป็น ๓ คำ คือ คำว่า “ศาสตร์” คำว่า “พระ” และ คำว่า “ราชา” ซึ่งมีความหมายดังนี้

ศาสตร์ : ระบบวิชาความรู้

พระ : ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่อง

ราชา : พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์

รวมความหมายของพจนานุกรมจึงมีความหมายว่า “ระบบวิชาความรู้ของพระมหากษัตริย์”

ศาสตร์ของพระราชา คือ องค์ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและผ่านศูนย์ ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ศาสตร์ของพระราชาครอบคลุมเรื่องน้ำ ป่าไม้ ดิน การเกษตร การส่งเสริมอาชีพ สาธารณสุข สวัสดิการสังคม การศึกษา การคมนาคม การสื่อสาร สิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ นวัตกรรม และเศรษฐกิจพอเพียง อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์ของพระราชาเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยเกื้อหนุนชีวิตความเป็นอยู่ในทุกด้านของพสกนิกรของพระองค์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาและการบริหารประเทศแบบยั่งยืน ศาสตร์ของพระราชาเป็นองค์ความรู้ที่ได้สะสมและพัฒนาเป็นลำดับขั้นตอนมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานถึง ๗๐ ปี ศาสตร์ของพระราชาเป็นศาสตร์ที่ทันสมัย มีศูนย์กลางการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาอยู่ที่การพัฒนาคน และการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืนบนพื้นฐานของความพอเพียง (คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ)^{๔๑}

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ทรงให้ความสำคัญด้าน “การพัฒนาคน” ด้วยการศึกษเป็นอย่างมาก โดยทรงพัฒนาทางการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนมาโดยตลอด เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง แม้แต่ผู้ที่ด้อยโอกาสและสถานที่ห่างไกล ทั้งที่เป็นชาวไทยภูเขาหรือประชาชนที่อยู่ในท้องถิ่นชายแดนห่างไกลการคมนาคม โดยการพระราชทานพระราชทรัพย์ร่วมสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อสอนหนังสือแก่พี่น้องประชาชนเหล่านั้นโดยพระราชทานนามว่า “โรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์” ทรงสร้าง “โรงเรียน ร่มเกล้า” ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและในพื้นที่ปฏิบัติการของผู้มีอุดมการณ์ทางการเมือง ทรงตั้ง “โรงเรียนราชประชานุเคราะห์” สำหรับบุตรธิดาของผู้ป่วยเป็นโรคเรื้อนให้ได้มีโอกาสได้เรียนและไม่ถูกรังเกียจและอีกหลายโรงเรียนที่จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรชาวไทย

^{๔๑} คณะกรรมการโครงการเฉลิมพระเกียรติของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ: ๒๕๖๐, หน้า ๓๐๒.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้ทรงงานเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีของเหล่าพสกนิกร มีอยู่อย่างมากมาย เป็นเวลายาวนานกว่าพระมหากษัตริย์องค์ใดใน ราชวงศ์จักรี การนำพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ทรงประกอบขึ้นเพื่ออธิบายให้เห็นเป็นภาพที่ชัดเจน สามารถดำเนินการได้ในมิติต่างๆ

๒.๓.๒ แนวทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชาโดยมิติ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

หนึ่งในหลักการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานเพื่อการแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆของประเทศ ที่ถือเป็นวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาคือ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” โดยมีความเป็นมาและสาระสำคัญ ดังนี้

“เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เป็นยุทธศาสตร์พระราชทานให้แก่หน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นที่ ได้รับการยอมรับในการเผยแพร่และเป็นที่เข้าใจกัน คือ เป็นกรณีที่พระองค์ได้พระราชทานให้แก่ หน่วยงานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติในการ ดำเนินงาน แต่ยุทธศาสตร์นี้เป็นที่ทราบกันว่าเป็นพระอัจฉริยภาพที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติเป็น แบบอย่างให้แก่เหล่าข้าราชการใต้เบื้องพระยุคลบาท ได้ประจักษ์ถึงผลสัมฤทธิ์แห่งยุทธศาสตร์นี้มา เป็นเวลานานแล้ว โดยจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจในการทรงงานต่างๆ เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป

จากพระราชกรณียกิจในการที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงแก้ปัญหาในสถานที่ต่างๆ พระองค์จะทรงศึกษาเพื่อทรงทราบข้อมูลก่อน เมื่อได้ข้อมูลพอสมควรก็จะเสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่ พื้นที่ โดยจะเห็นว่าทรงงานของพระองค์ในพื้นที่นั้น ในพระหัตถ์จะมีแผนที่ดินสอ เพื่อทรง เปรียบเทียบในพื้นที่จริง หากไม่ถูกต้องจะทรงแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลหรือเป็นการกำหนดจุดพิกัดต่างๆ ไว้ใช้ประโยชน์ ที่สำคัญทรงใช้กล้องถ่ายรูป บันทึกภาพในสถานที่จริงและอาจทรงใช้กล้องส่อง ทางไกลร่วมด้วย ตลอดจนการที่พระองค์ทรงสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากข้าราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจะทรงสอบถามจากประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน เพื่อนำไป ประกอบพระราชวินิจฉัยในการแก้ไขปัญหา การเข้าไปทรงงานในพื้นที่จึงเป็นกรณีที่พระองค์ทรงเก็บ ข้อมูล ทั้งทางด้านกายภาพและข้อมูลทางด้านสังคม ในอีกทางหนึ่งก็จะเป็นการสร้าง ความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของฝ่ายราชการ ผู้ปฏิบัติการ รวมถึงทรงสอบถามข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็น ผู้ที่จะได้รับการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าทรงดำเนินการเพื่อการ “เข้าใจ” และขณะเดียวกันก็ เป็นการ “เข้าถึง” ด้วย และหลังจากนั้น จึงเป็นการเข้าแก้ไขปัญหาตามที่พระองค์ได้ทรงกำหนด แนวทาง คือ การ “พัฒนา” ดังตัวอย่างที่มีอยู่อย่างมากมาย สรุปได้ดังนี้

เข้าใจ : ทำอะไรต้องเข้าใจปัญหา เข้าใจหนทางแก้ไข เข้าใจกระบวนการจัดการและปรับ ความเข้าใจระหว่างผู้ให้ ผู้รับเสียก่อน ให้เข้าใจซึ่งกันและกัน

เข้าถึง : เมื่อเข้าใจระหว่างกันทุกประการครบถ้วนแล้ว ต้องเข้าถึงการกระทำ สร้างความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง เข้าถึงเครื่องมือเครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ และความสัมพันธ์ร่วมใจร่วมใจของผู้ปฏิบัติ ร่วมมือร่วมไม้กันทำงาน

พัฒนา : เมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกันแล้ว เข้าถึงกันแล้ว การพัฒนาที่จะดำเนินการไปอย่างยั่งยืน ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการเมือง หากแต่นำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

๒.๓.๓ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยการเกษตรทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่คือการประยุกต์หลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเกษตรเพื่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ การเกษตรทฤษฎีใหม่ มี ๓ ชั้น

ชั้นที่ ๑ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น ขั้นผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองให้อยู่รอด หรือ “พออยู่พอกิน” พอเพียงในระดับครอบครัวก่อน แล้วก้าวไปสู่ “พอมีพอกิน”

ชั้นที่ ๒ ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง ขั้นนี้เกษตรกรรวมพลังในรูปกลุ่มสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจ ในด้านการผลิต การตลาด ความเป็นอยู่ สวัสดิการการศึกษาและด้านสังคมศาสนา เพื่อให้สังคมอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข

ชั้นที่ ๓ ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า ในขั้นนี้ดำเนินการจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน ประสานกับหน่วยธุรกิจ เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งเกษตรกร ธนากร สหกรณ์และหน่วยธุรกิจ

๒.๓.๔ ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หรือ Sufficiency Economy เป็นทฤษฎีใหม่ไม่มีในตำราเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นศาสตร์ใหม่ที่สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงคิดขึ้นด้วยความฉลาดรู้ ตั้งแต่ก่อนครองราชสมบัติ (พ.ศ. ๒๔๘๙) และทรงใช้ความฉลาดรู้จนกระทั่งตกผลึกแล้วเริ่มประกาศ พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ต่อปวงประชารั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๑๗ ดังพระราชดำรัสดังนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มี สิ่งที่สมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่ พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่ พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความ พออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...”

“...ฉะนั้น ถ้าทุกท่านซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดและมีอิทธิพล มีพลังที่จะทำให้ผู้อื่นซึ่งมีความคิดเหมือนกัน ช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขออย่า พอควร พออยู่ พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้ จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวร ที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล...”

“...ถ้าท่านทั้งหลายช่วยกันคิด ช่วยกันทำ แม้จะมีการเถียงกันบ้าง แต่เถียงด้วยรากฐานของเหตุผลและเมตตาซึ่งกันและกัน และสิ่งที่สูงสุดที่สุดก็คือประโยชน์ร่วมกัน คือ ความพอมี พอกิน พออยู่ ปลอดภัยของประเทศชาติ...”

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระราชดำรัสเพื่อเป็นแนวทางการดำรงชีวิต และแนวทางในการพัฒนาประเทศแก่พสกนิกรชาวไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด และได้อธิบายความหมายอย่างชัดเจนไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ไม่ให้มีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านวัตถุ ด้านสังคมสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ^{๔๒}

^{๔๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙). (กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

กานดา เต๊ะขันหมาก^{๔๓} กล่าวว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเองอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอมีพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้มีโอกาสและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไป

๑. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล นำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดและเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน

๒. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่น เสาะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดีเยี่ยม คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีมากมายในประเทศ

๓. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษา ทดลอง ทดสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

๔. พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมิขาด ข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหภาคต่อไปได้

นอกจากนี้ สมพร เทพลีธา^{๔๔} ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ประกอบด้วย หลักการ หลักวิชาและหลักธรรมหลายประการ อาทิ

๑. เป็นปรัชญาแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

๒. เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

๓. จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

^{๔๓} กานดา เต๊ะขันหมาก, ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. ๒๕๕๖) , หน้า ๗.

^{๔๔} สมพร เทพลีธา, การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรม,(กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๒๖.

๔. ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอกและภายใน

๕. จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

๖. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ

จึงสรุปได้ว่า ศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ คือการหันกลับมายึดทางสายกลางในการดำรงชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ได้แก่ พึ่งตนเองทางจิตใจ ที่คนสมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จึงควรที่จะสร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกheimต่อสูชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จบ้างก็ตาม ไม่ควรท้อแท้ ให้อภัยต่อไป

หลักการสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ภายใต้กรอบแนวคิด “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข”

กล่าวคือ ๓ ห่วง ประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยที่ทั้งหมดนั้นอยู่ภายใต้ ๒ เงื่อนไข คือ การมีความรู้และคุณธรรม สามารถดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ อย่างสมดุล สามารถจำแนกได้ ดังนี้^{๔๕}

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

๓. คำนียาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

^{๔๕} สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง, **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนา**, (กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ข.

๓.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

๓.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุมีผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

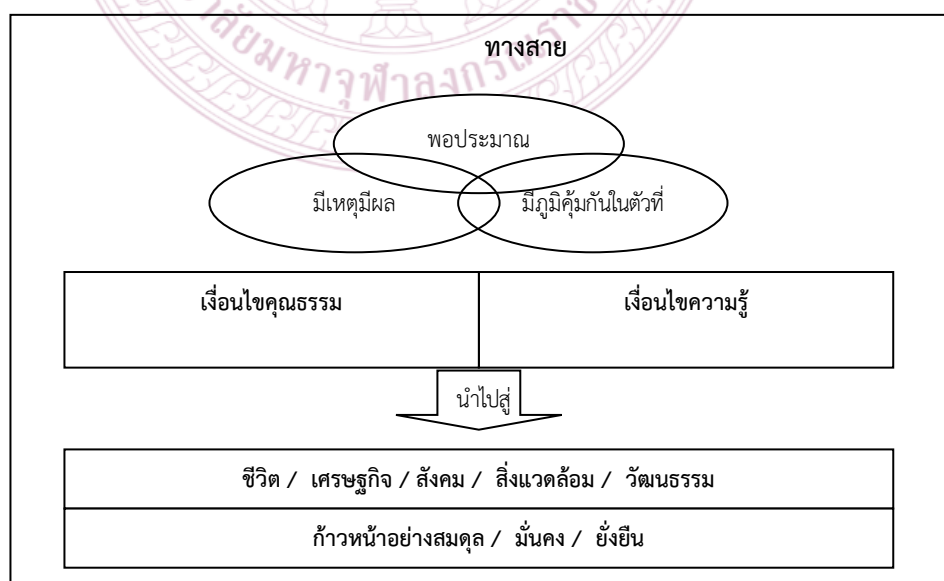
๓.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

๔.๑ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๔.๒ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิตไม่โลภ และไม่ตระหนี่ ดังแผนภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพที่ ๒ กรอบแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กล่าวโดยสรุปแล้ว“ศาสตร์พระราช” คือ ความหวังและพลังใจเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา นับเป็นเวลา ๗๐ ปีแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร” รัชกาลที่ ๙ ซึ่งคนไทยทุกคนต่างรู้ดีว่าทรงทุ่มเทพระวรกายปฏิบัติพระราชกรณียกิจมากมาย เพื่อความอยู่ดีกินดี ของปวงชนชาวไทยผ่านศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า พระบรมราโชวาท พระราชดำรัสและพระราชดำรินับโอกาสต่างๆ รวมเป็น “ศาสตร์พระราช” ให้กับประชาชนชาวไทย นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต พัฒนาประเทศแก้ไขปัญหาประเทศในทุกๆ ด้าน จึงควรเผยแพร่ องค์ความรู้และพระราช จริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้น้อมนำไปประพฤติและปฏิบัติเพื่อสืบสานงานตามพระราชปณิธาน ของพระองค์และนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ศาสตร์พระราชเป็นพระราชดำรัส พระบรมราโชวาทและการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยเป็นองค์ความรู้ และภูมิปัญญา ด้วยความมุ่งหมายพัฒนา ป้องกันและแก้ปัญหาให้ประโยชน์สุขแก่พสกนิกรและส่งผล ต่อมวลมนุษยชาติทั้งปวงให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สันติสุขและยั่งยืน

“ศาสตร์พระราช” คือ องค์ความรู้ที่ได้จากโครงการตามพระราชดำริต่างๆ ของพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ให้ไว้ เช่น ระเบิดจากข้างในปลูกป่าในใจ คน พอเพียงทำเป็นขั้นเป็นตอน โดยศาสตร์พระราชามีพื้นฐานเบื้องต้นจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง อันเป็นปรัชญาที่พระราชทานพระราชดำริชี้แนะ สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการสร้าง ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ซึ่ง ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และการพัฒนาที่สมดุลทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนที่มีอยู่ในประเทศและการบริหารจัดการความเสี่ยงให้พร้อมรับ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความ อยู่เย็นเป็นสุขของคนไทยทุกคน

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

ความคิดสร้างสรรค์ เป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญในการส่งเสริมให้ สังคม และประเทศชาติมีการพัฒนาขึ้น หากปราศจากความคิดสร้างสรรค์แล้ว สังคมและประเทศชาติ ก็จะมีขาดความเจริญก้าวหน้า ชุมชนหรือสังคมนั้นอาจล่มสลายลงได้ หากประเทศใดสามารถดึง ศักยภาพทางด้านความคิดสร้างสรรค์ของประชาชนให้มีศักยภาพสูงสุดได้ ประเทศนั้นๆ ก็จะมี

เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ดังที่เห็นจากตัวอย่างประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกาญี่ปุ่น เยอรมัน เป็นต้น^{๔๖} กล่าวว่า ประเทศใดที่สามารถแสวงหาพัฒนาและใช้ศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของมนุษย์ได้มากเท่าไร ก็มีโอกาสนั้นได้มากเท่านั้น ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดว่ามีความก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา พลเมืองของเขามีคุณค่า มีความสามารถและมีความกล้าที่จะใช้จินตนาการคิดค้นสิ่งใหม่โดยทำให้เป็นความจริงและเกิดประโยชน์เป็นผลิตผลต่างๆ เป็นต้น ความคิดสร้างสรรค์ทำให้มนุษย์สามารถประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ขึ้น เช่น เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องมือแพทย์ ยานอวกาศ การสำรวจดาวเคราะห์ต่างๆ รถยนต์และเครื่องบินที่มีสมรรถภาพสูง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ทั้งสิ้น ความคิดสร้างสรรค์ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์และทำให้ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

จากความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ข้างต้น หลายประเทศจึงสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น สอดคล้องกับ อารี พันธุ์มณี^{๔๗} กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวเด็กทุกคน สามารถส่งเสริมให้พัฒนาขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือ การสอน การฝึกฝน อบรม โดยพ่อแม่ผู้ปกครองและครู ทางอ้อม คือ การสร้างบรรยากาศและการจัดสิ่งแวดล้อม ในวัยเด็กนั้นพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์กำลังพัฒนา เด็กจะมีความอยากรู้อยากเห็น และจินตนาการทางสร้างสรรค์ของเด็กจะเปลี่ยนไปสู่ความเป็นจริงมากขึ้นความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่เป็นคุณลักษณะพิเศษที่มีอยู่ในตัวมนุษย์อันเกิดจากจินตนาการ เป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เพื่อสามารถดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ความเจริญ ทั้งทางเทคโนโลยี นวัตกรรมต่างๆ เกิดขึ้นได้เพราะความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งมีมากน้อยต่างกัน แต่หากได้รับการฝึกฝนที่ถูกวิธีก็สามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้สูงขึ้นได้

๒.๔.๑ ความหมาย ประเภท และองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

นักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้ Guilford ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) คือ ความคิดหลายทิศทาง หลายแง่หลายมุม คิดได้กว้างไกล ลักษณะความคิดเช่นนี้จะนำไปสู่ความคิด การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมทั้งการคิดหาวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จด้วย ความคิดอเนกนัย ประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม (Originality) ความคิดคล่องตัว (Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดละเอียดลออ (Elaboration) จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมอง เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) คือ ความคิดหลายทิศทาง หลายแง่

^{๔๖} อารี พันธุ์มณี , ความคิดสร้างสรรค์, (กรุงเทพฯ: ธนากรพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๑.

^{๔๗} อารี พันธุ์มณี , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

หลายมุม คิดได้กว้างไกลลักษณะความคิด เช่นนี้จะนำไปสู่ความคิด การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ รวมทั้ง การคิดหาวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จด้วยความคิดอเนกนัย ประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม (Originality) ความคิดคล่องตัว(Fluency) ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility) และความคิดละเอียดลออ (Elaboration)

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถของสมองที่คิดได้กว้างไกลหลายแง่มุม เรียกว่าความคิดแบบอเนกนัย ซึ่งทำให้เกิดความคิดแปลกใหม่ แตกต่างไปจากเดิมเป็นความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ รอบตัว เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ จนปฏิกิริยาตอบสนองให้เกิดคิดเชิงจินตนาการซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่การประดิษฐ์หรือคิดค้นสิ่งแปลกใหม่หรือ เพื่อการแก้ไขปัญหาซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการจากประสบการณ์และความรู้ทั้งหมดที่ผ่านมา^{๔๘}

เกษร ธิตะจาริ กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) เป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์เอง ซึ่งบางคนก็มีมากบางคนก็น้อยหรือที่เข้าใจว่า ความคิดสร้างสรรค์อยู่ในความถนัด (Aptitude) หรือ ความสามารถ (Ability) ความคิดสร้างสรรค์นอกจากจะเกิดมาเฉพาะตัวบุคคลแล้วยังสามารถเกิดขึ้นได้ จากการสะสมประสบการณ์และการแก้ปัญหา^{๔๙}

สมศักดิ์ ภู่วิภาตววรรณ ได้สรุปความหมายไว้ ๓ ลักษณะ คือ ๑) ความคิดสร้างสรรค์ในเชิงผลงาน (Product) หมายถึง ผลงานที่แปลกใหม่มีคุณค่าคนทั่วไปยอมรับ ๒) ความคิดสร้างสรรค์ในเชิงกระบวนการ (Process) หมายถึง การเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งของหรือความคิด ที่มีความแตกต่างกันมาเข้าด้วยกัน๓) ความคิดสร้างสรรค์ในเชิงบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความแปลก เป็นตัวของตัวเอง (Originality) เป็นผู้ที่มีความคิดคล่อง (Fluency) มีความคิดยืดหยุ่น (Elaboration)^{๕๐}

จึงสรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดของบุคคลในการประยุกต์ใช้ความรู้ ความคิด และจินตนาการ ในการสร้างความรู้ การสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ หรือ การปรับประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีอยู่ ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ ที่แตกต่างไปจากเดิมในทางที่สร้างสรรค์

ประเภทของความคิดสร้างสรรค์

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้แบ่งประเภทของความคิดสร้างสรรค์ไว้ ๔ ประเภทคือ

๑. ความคิดสร้างสรรค์ประเภทการเปลี่ยนแปลง (Innovation) คือ แนวคิดที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ เช่นทฤษฎีใหม่ การประดิษฐ์สิ่งใหม่ เป็นต้น เป็นการคิดโดยภาพรวมมากกว่าแยก

^{๔๘} ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, การวิจัยทางศิลปะ, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗๖.

^{๔๙} เกสร ธิตะจาริ, ศิลปศึกษาขั้นนำ, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาศิลปศึกษา, ๒๕๔๒) หน้า ๘๘.

^{๕๐} สมศักดิ์ ภู่วิภาตววรรณ, เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒.

เป็นส่วนย่อยบางครั้งเรียกว่า “นวัตกรรม” ที่เป็นการนำเอาสิ่งประดิษฐ์ใหม่มาใช้เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น การใช้สมองกล เป็นต้น

๒. ความคิดสร้างสรรค์ประเภทการสังเคราะห์ (Synthesis) คือการผสมผสานแนวคิดจากแหล่งต่างๆ เข้าด้วยกันแล้วก่อให้เกิดแนวคิดใหม่อันมีคุณค่า เช่น การนำความรู้ทางคณิตศาสตร์ไปแก้ปัญหาการบริหาร การใช้หลักการคำนวณของลูกคิดและหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์มาผสมผสานเป็นคอมพิวเตอร์ ซึ่งกลายเป็นศาสตร์อีกสาขาหนึ่ง

๓. ความคิดสร้างสรรค์ประเภทต่อเนื่อง (Extension) เป็นการผสมผสานกันระหว่างความคิดสร้างสรรค์ประเภทเปลี่ยนแปลงและความคิดสร้างสรรค์ประเภทสังเคราะห์ คือเป็นโครงสร้างหรือกรอบที่ได้กำหนดไว้กว้างๆ แต่ความต่อเนื่องเป็นรายละเอียดที่จำเป็นในการปฏิบัติงานนั้น เช่น งานอุตสาหกรรม การสร้างรถยนต์ ซึ่งในแต่ละปีจะมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจากต้นแบบเดิม

๔. ความคิดสร้างสรรค์ประเภทการลอกเลียนแบบ (Duplication) เป็นลักษณะการจำลองหรือลอกเลียนแบบจากความสำเร็จอื่นๆ โดยอาจจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้แปลกไปจากเดิมเพียงเล็กน้อยแต่ส่วนใหญ่ยังคงแบบเดิมอยู่^{๕๑}

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์แต่ละประเภทจะไม่สามารถอยู่ได้โดยลำพัง แต่จะบูรณาการและผสมผสานกันอยู่เสมอ กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นจะมีการพิจารณาสังเคราะห์โดยดำเนินการตามความคิดนั้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดที่แปลกใหม่ แตกต่างกันหรือเพื่อให้เกิดการเลียนแบบที่ดีกว่าเดิม

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

Jellen and Urban กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้^{๕๒}

๑. ความคิดคล่องแคล่ว

๒. ความคิดยืดหยุ่น

๓. ความคิดริเริ่ม

๔. ความคิดละเอียดลออ

๕. การกระทำที่แสดงออกถึงการเสี่ยงอันตราย

๖. การผสมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นการจัดรวมสิ่งต่างๆ ให้มีความต่อเนื่อง Dalton กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ ควรมีองค์ประกอบ ๘ ประการ โดย ๔ องค์ประกอบแรกเป็น

^{๕๑} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้แบบส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์, หน้า ๓๔-๓๕.

^{๕๒} Osborn, A.F., *Applied Imagination*, (New York:Scribner,๑๙๕๗), p.๑๘๑.

ความสามารถทางสติปัญญาและ ๔ องค์ประกอบหลัง เป็นความสามารถทางด้านจิตใจ และความรู้สึกล้วนคือ^{๕๓}

๑. ความคิดริเริ่ม (Originality)
๒. ความคิดคล่อง (Fluency)
๓. ความคิดยืดหยุ่น (Flexibility)
๔. ความประณีตหรือความละเอียดลออ (Elaboration)
๕. ความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity)
๖. ความสลับซับซ้อน (Complexity)
๗. ความกล้าเสี่ยง (Risk-Taking)
๘. ความคิดคำนึงหรือจินตนาการ (Imagination)

กล่าวได้ว่า องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ที่สำคัญประกอบด้วย ความคิดคล่องแคล่ว หมายถึงปริมาณของความคิดที่ไม่ซ้ำกัน ความคิดยืดหยุ่นหมายถึง ความคิดได้หลายประเภท ความคิดริเริ่ม หมายถึงความคิดที่แปลกใหม่ และความคิดละเอียดลออหมายถึง ความคิดในรายละเอียดเพื่อขยายความคิดหลักให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยความคิดคล่องแคล่ว และความคิดยืดหยุ่นเป็นพื้นฐานของความคิดสร้างสรรค์ ส่วนความคิดริเริ่มนั้นทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาและความคิดละเอียดลออ ทำให้ความคิดนั้นมีรายละเอียดในการคิดมากขึ้น

๒.๔.๒ กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถที่จะผลิตความคิดที่แปลกใหม่หรือคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ที่แปลกใหม่ โดยมีนักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ทำการศึกษาและได้กำหนดรูปแบบของกระบวนการคิดสร้างสรรค์ ผู้เขียนสรุปได้ดังนี้

๑. ทฤษฎีกระบวนการสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์

Torrance (๑๙๖๒; อ้างอิงจาก Somporn Limcharoen. ๒๐๐๙) สามารถจำแนกกระบวนการคิดสร้างสรรค์ได้เป็น ๕ ขั้น ดังนี้ (๑) การค้นหาข้อเท็จจริง (Fact-finding) เริ่มจากความรู้สึกกังวลใจ มีความสับสนวุ่นวาย (Mess) แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร (๒) การค้นพบปัญหา (Problem-finding) เมื่อใช้ความคิดพิจารณาจนเกิดความเข้าใจจนพบปัญหาที่เกิดขึ้นว่าเกิดมาจากสาเหตุใด (๓) การค้นพบแนวคิด (Idea-finding) คิดและตั้งสมมติฐานตลอดจนเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อทำการทดสอบแนวคิด (๔) การค้นพบคำตอบ (Solution-finding) หลังจากการทดสอบแนวคิดก็จะได้คำตอบ (๕) การยอมรับผลที่ได้จากการค้นพบ (Acceptance-finding) ยอมรับ

^{๕๓} Guilford J.P., *The Nature Intelligence*. (New York: McGraw-Hill Book, ๑๙๖๗), p๒๘๒.

ข้อค้นพบที่เป็นคำตอบและพัฒนาแนวคิดต่อไปว่าสิ่งที่ค้นพบจะนำไปสู่การเกิดแนวคิดและเกิดการค้นพบใหม่ต่อไปที่เรียกว่า New challenges

นิยามกระบวนการคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของทอร์แรนซ์จะคล้ายกับการคิดแก้ปัญหา แต่ในส่วนการวัดของทอร์แรนซ์ จะใช้วิธีการวัดในลักษณะของความคิดนอกกรอบ และมุ่งแก้ปัญหาโดยการเชื่อมโยงความคิด ดังนั้นจึงสามารถสรุปแนวคิดของทอร์แรนซ์ได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือ กระบวนการแก้ปัญหาสามารถทำให้เกิดความคิดในลักษณะความคิดนอกกรอบได้นั่นเอง

๒. ทฤษฎีกระบวนการคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของวอลลาส

กระบวนการคิดสร้างสรรค์นี้ Wallas (๑๙๒๖) การปฏิบัติการคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของวอลลาสจะผ่าน ๔ ขั้นตอน ดังนี้(๑) ขั้นเตรียมการ (Preparation) เป็นขั้นการกำหนดปัญหา สังเกตและศึกษา (๒) ขั้นครุ่นคิด (Incubation) เป็นช่วงเวลาของการเก็บประเด็นปัญหาไว้ก่อน (๓) ขั้นของการรู้แจ้ง (Illumination) เป็นขั้นของการเกิดขึ้นของความคิดใหม่ในช่วงหนึ่ง และ (๔) ขั้นพิสูจน์ (Verification) เป็นขั้นของการตรวจสอบความคิดใหม่ที่เกิดขึ้น

รูปแบบกระบวนการคิดของวอลลาสเป็นพื้นฐานที่สำคัญมากในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนความคิดสร้างสรรค์ซึ่งในขั้นของการครุ่นคิด (Incubation) และการเกิดความคิดใหม่ (Illumination) อย่างทันทีทันใดนั้นจึงทำให้คนจำนวนมากมีความเห็นว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองของจิตใต้สำนึกที่ไม่สามารถปฏิบัติได้แต่ ข้อสังเกตจากขั้นตอนที่ ๑ และที่ ๔ จะเห็นว่าการคิดสร้างสรรค์จะเริ่มต้นด้วยความมุ่งมั่นในการเตรียมการคือ การกำหนดปัญหา สังเกต ศึกษาและจบลงด้วยการพิสูจน์โดยการวิพากษ์(Critical verification) ซึ่งเสนอให้เห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์กับการวิเคราะห์เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันมากกว่าจะตรงข้ามกัน นั่นคือ ผู้ที่คิดสร้างสรรค์จะทำการศึกษาและวิเคราะห์แต่จะได้รับการฝึกกลไกการรับรู้โน้มเอียงไปทางการวิจารณ์สิ่งต่างๆ ที่มีความแตกต่างจากสิ่งอื่นๆ ผู้คิดสร้างสรรค์จะทำการพิสูจน์และตัดสินใจ แต่พวกเขาจะเชื่อในเรื่องของความประหลาดใจและจะหลีกเลี่ยงการตัดสินใจในทันทีทันใด

จากรูปแบบกระบวนการคิดสร้างสรรค์ตั้งแต่รูปแบบกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของวอลลาสจนถึงรูปแบบกระบวนการคิดสร้างสรรค์ของโรเบิร์ต เฟส ที่กล่าวข้างต้น ผู้เขียนสรุปรูปแบบกระบวนการคิดสร้างสรรค์ ดังนี้ ๑) กระบวนการคิดสร้างสรรค์จะเกี่ยวข้องกับการคิดวิเคราะห์ มีความหมาย มีจินตนาการ มีการสร้างความคิด และมีการประเมินเชิงวิพากษ์ โดยภาพรวมของกระบวนการคิดสร้างสรรค์ก็คือ ความสมดุลของจินตนาการและการคิดวิเคราะห์ ๒) รูปแบบกระบวนการคิดสมัยเก่าจะให้ความสำคัญกับผลของความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากกระบวนการได้จิตสำนึก ที่อยู่เหนือการควบคุมของผู้คิด ส่วนรูปแบบกระบวนการคิดสมัยใหม่ จะให้ความสำคัญกับการสร้างความคิดใหม่ที่มีความหมายภายใต้การปฏิบัติการควบคุมโดยผู้คิดเอง และ ๓) กระบวนการ

คิดสร้างสรรค์โดยรวมต้องการที่ขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติการคิดและการนำความคิดไปใช้ ดังนั้นจึงต้องมีการปฏิบัติการมากกว่าที่จะจินตนาการสิ่งใหม่เพียงอย่างเดียว

๒.๔.๓ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์

ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีการพัฒนาขึ้นมาใหม่ หรือมีการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมของธุรกิจให้มีคุณสมบัติที่ดีขึ้นกว่าเดิมซึ่งคำว่า ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) สามารถแบ่งลักษณะออกมาได้ ๓ แบบ ได้แก่

๑. ผลิตภัณฑ์นวัตกรรม (Innovated product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีการวิจัยพัฒนาคิดสร้างสรรค์ออกมาเป็นครั้งแรก และยังไม่มียกก่อนในตลาด เช่น iPhone รุ่น ๑ หรือ iPad รุ่น ๑ ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ ซึ่งผลิตภัณฑ์ในประเภทนี้ เราเรียกว่า “นวัตกรรม”

๒. ผลิตภัณฑ์ปรับปรุงใหม่ (Modified product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์เดิมที่มีการปรับปรุงคุณสมบัติในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทำให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดอีกครั้ง เช่น ไอโฟนรุ่น ๒-๖ ถือเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มี การปรับปรุง ผลิตภัณฑ์เดิมของธุรกิจให้มีสมบัติที่ดีขึ้นกว่าเดิม เป็นต้น

๓. ผลิตภัณฑ์เลียนแบบ (Me-too product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ของธุรกิจซึ่งเลียนแบบผลิตภัณฑ์ของคู่แข่งที่มีอยู่แล้วในตลาด เนื่องจากเห็นว่า มีเทคโนโลยีหรือมีความต้องการของตลาดเป็นอย่างสูง ตัวอย่างเช่น หลังจากที่มี smart phone ของค่ายแอปเปิลออกมา เราก็ได้เห็น smart phone อีกหลายค่ายที่ออกมาคล้ายๆกัน ซึ่งในแง่ของผู้ผลิต การมีคู่แข่ง ทำให้ต้องพัฒนาอยู่ตลอดเวลา หากหยุดนิ่งเมื่อไรคู่แข่งก็แซงหน้าไปแล้ว ในแง่ของผู้บริโภค ก็เป็นการดีที่มีการพัฒนาและทางเลือกมากมาย

ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) ยังสามารถแบ่งตามลักษณะความใหม่ในตลาดและในแง่ของบริษัท ได้ดังนี้

๑. ผลิตภัณฑ์ใหม่ของโลก (New to the world) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่สร้างขึ้นใหม่เป็นครั้งแรก มีคุณสมบัติหรือลักษณะพิเศษ ไม่เหมือนผลิตภัณฑ์ใด ๆ ที่มีมาก่อน เพื่อสำหรับเข้าสู่ตลาดใหม่โดยเฉพาะ เช่น Smart phone รถไฟฟ้าของเทสลา

๒. ผลิตภัณฑ์ใหม่ในแง่ของสายผลิตภัณฑ์ใหม่ (New product lines) หมายถึง สายผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เพิ่มขึ้นใหม่ของบริษัท และเป็นการเข้าสู่ตลาดเดิมที่มีอยู่เป็นครั้งแรก เช่น “Starbucks” ซึ่งเป็นแบรนด์ใหญ่ระดับโลกมี Core Business อย่างธุรกิจกาแฟที่มีฐานแข็งแกร่งแล้วตอนนี้กำลังขยาย “ตลาดเครื่องดื่มชา” “Starbucks Teavana” ออกมา ซึ่งเป็นสายผลิตภัณฑ์ใหม่นอกเหนือไปจากกาแฟที่เป็นจุดแข็งของสตาร์บัคอยู่แล้ว ซึ่งผู้เขียนไปดื่มมาแล้วรสชาติดีทีเดียว

๓. การเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าไปในสายผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ (Additions to existing product lines) หมายถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ เพิ่มเติมเข้าไปในสายผลิตภัณฑ์เดิมของบริษัท

ซึ่งมีความใหม่พอสมควรสำหรับกิจการและตลาด เช่น โยเกิร์ตดัชมิลล์ มีหลายแบบให้เลือก เช่น แบบดั้งเดิม รสสตอเบอร์รี่ รสวันมะพร้าว ผลิตภัณฑ์เดิมยังเป็นโยเกิร์ตอยู่ แต่เพิ่มแบบและรสชาติใหม่ๆ เป็นต้น

๔. ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการลดต้นทุนการผลิต (Cost reductions) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ปรับปรุงขึ้นเพื่อลดต้นทุนการผลิต

๕. ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ (Re positioning) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการนำผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่เข้าสู่ตลาดเป้าหมายใหม่

๖. ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ (Improvements in revision of existing product) หมายถึง ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เกิดจากการปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมในเรื่องของลักษณะและคุณค่าของผลิตภัณฑ์ จะคล้ายๆกับผลิตภัณฑ์ปรับปรุงใหม่(Modified product) ที่กล่าวมาแล้ว ในเบื้องต้น ตัวอย่างเดียวกันคือ ไอโฟนรุ่น ๒-๖ ถือเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มี การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เดิมของธุรกิจให้มีสมบัติ ลักษณะ และคุณค่าที่ดีขึ้นกว่าเดิม เป็นต้น

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์

การเพิ่มมูลค่างานหัตถกรรมเป็นการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่มีคุณค่าจากภูมิปัญญาโดยใช้วัสดุธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนของตนและพัฒนาเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนต่างๆ ในแต่ละภูมิภาคของประเทศ การพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อผู้ผลิตในแต่ละท้องถิ่น ที่จะต้องแสดงออกถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมเหล่านั้นอย่างชัดเจน แสดงถึงภูมิปัญญาความเป็นอัตลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้นและตอบสนองต่อความต้องการความพึงพอใจของผู้บริโภค ดังนั้นการออกแบบและพัฒนาสินค้า หัตถกรรมแต่ละชนิดแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเฉพาะตัวของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

แนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของผู้ประกอบการนั้นสามารถแบ่งที่มาของแนวคิดได้ ๒ องค์ประกอบ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม (cultural asset) และการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลความต้องการจากกลุ่มผู้บริโภค (market oriented) ซึ่งจำแนกกลุ่มผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมงานฝีมือและหัตถกรรม เป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้ประกอบการที่เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนพื้นฐานของการใช้มรดกทางวัฒนธรรม ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นเฉพาะความเป็นภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมีความเป็นอัตลักษณ์ของตน เช่น รูปแบบลวดลาย สี สัน วัสดุและกรรมวิธีการผลิต ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง ๒) กลุ่มผู้ประกอบการ ที่ผสมผสานแนวคิดของการใช้พื้นฐานมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับข้อมูลความต้องการ จากผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่ผสมผสานความเป็นภูมิปัญญามรดกทาง วัฒนธรรม

ของท้องถิ่นกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในเรื่องของการใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย วัสดุ คุณภาพ ที่มีการประยุกต์ร่วมสมัยให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้ใช้โดยตัดทอน รายละเอียดลงให้ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมต่อการใช้งานในชีวิตประจำวันมากยิ่งขึ้น ๓) กลุ่มผู้ประกอบการที่ใช้ข้อมูลความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เป็นหลัก ผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะที่เน้นความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคเป็นหลัก ร่วมสมัย และเข้ากับสมัยนิยมในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้งาน รูปแบบ ลวดลาย สีสน วัสดุที่ใช้ในการผลิตและคุณภาพของสินค้า^{๕๔}

๒.๕.๑ คุณค่าของงานหัตถกรรม

วิบูลย์ ลีสุวรรณ^{๕๕} กล่าวถึงความหมายของคำว่า หัตถกรรมว่าเป็นศิลปะของกลุ่มชนที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านหรือชนบทแต่ต้องเป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชีวิตประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของกลุ่มชน อาจสนองความเชื่อเพื่อความสุขทางจิตใจหรือเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในชุมชนของตนมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและมีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง นอกจากนี้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ^{๕๖} กล่าวถึงความหมายของงานหัตถกรรมพื้นฐานว่า เป็นงานช่างหรืองานฝีมือของชาวบ้านที่ประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้สอยในบ้าน ใช้เป็นสิ่งที่สนองความเชื่อ ด้านประเพณี ศาสนา

นอกจากนี้ แนวทางในการพัฒนางานหัตถกรรมบนพื้นฐานความเป็นภูมิปัญญาการตลาด วัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการ ความพึงพอใจของผู้บริโภคจะต้องยึดหลักการ ออกแบบและพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดความยั่งยืน โดยการสร้างสรรค์ ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ดังนี้^{๕๗}

๑. คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity values) ประเพณีวัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเปรียบเสมือนองค์ความรู้และภูมิปัญญาของ

^{๕๔} ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศิลปะ, ปีที่ ๓๖ (๑) (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙), หน้า ๗๑-๗๓.

^{๕๕} วิบูลย์ ลีสุวรรณ. *มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน*, (กรุงเทพฯ: บริษัทต้นอ้อแกรมมีจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๒๙.

^{๕๖} ประเทือง คล้ายสุบรรณ, *วัฒนธรรมพื้นบ้าน*, (พระนครศรีอยุธยา: ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๘.

^{๕๗} อ่างแล้ว, ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา, “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ, หน้า ๗๑-๗๓.

สังคมนั้นที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของอาหารการกิน เครื่องมือของใช้เครื่องแต่งกายและที่อยู่อาศัย รวมถึงพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่ใช้ในการรักษาโรค มีลักษณะเฉพาะตัวเป็นของตนเอง ซึ่งการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมสามารถนำภูมิปัญญาและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวน่าสนใจและมีคุณค่านำมาถ่ายทอดสู่งานหัตถกรรมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้นเพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคได้รับทราบถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมที่มีลักษณะเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนนั้น

๒. คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต (materialman process values) คุณค่าของวัสดุธรรมชาติภายในท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเฉพาะภายในแหล่งพื้นที่นั้น เจริญเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ มีคุณสมบัติพิเศษ มีสีสันทันและพื้นผิวเฉพาะตัวสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องมือใช้สอยสู่งานหัตถกรรมซึ่งผลิตจากวัสดุธรรมชาติของท้องถิ่นรวมถึงกรรมวิธีการผลิตเทคนิคเฉพาะในการผลิตด้วยทักษะฝีมือและความชำนาญจากภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่น มีความประณีตและมีคุณภาพตามมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้กำหนดไว้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจให้กับผู้บริโภค

๓. คุณค่าทางความงาม (aesthetic values) ผู้สร้างสรรค์งานหัตถกรรมจะพิจารณาความงาม จากการแสดงออกผ่านทางรูปร่าง รูปทรง สีสันทัน ลวดลาย พื้นผิวที่เกิดจากการประสานกลมกลืนกันขึ้นมา ซึ่งเป็นผลมาจากแรงบันดาลใจสิ่งที่ได้เรียนรู้จากธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรวมถึงลักษณะการใช้งานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและนำมาออกแบบสร้างสรรค์ถ่ายทอดลงสู่ผลงานที่แสดงออกถึงคุณค่าทางความงามและคุณค่าทางศิลปะของตนเองในแต่ละสังคมชุมชนที่แตกต่างกันเพื่อกระตุ้นอารมณ์ และความรู้สึกนึกคิดให้ผู้บริโภคเกิดการรับรู้มีความประทับใจและดึงดูดให้น่าใช้สอย

๔. คุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย (functional values) ตอบสนองความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งานทางด้านกายภาพทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ได้แก่ ขนาดสัดส่วนของผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับการใช้งาน มีความปลอดภัย แข็งแรงตามอายุ การใช้งาน และประโยชน์ใช้สอยทางด้านจิตใจสร้างให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจของผู้บริโภคเมื่อแรกพบเห็น ได้แก่ มีความน่าสนใจเป็นเอกลักษณ์ ความมีคุณค่ามากกว่า ราคาที่จำหน่าย ความน่าเชื่อถือในชิ้นงานหัตถกรรมและแสดงถึงภาพพจน์ความมีสถานะของผู้ใช้การสร้างสรรค์ผลงานหัตถกรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า ๔ ประการ ได้แก่ คุณค่าความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น คุณค่าของวัสดุและกรรมวิธีการผลิต คุณค่าทางความงาม และคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย ที่ได้กล่าวมานั้นจะต้องนำมาประสานบูรณาการอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นแนวทางในการออกแบบและพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า เกิดความยั่งยืนและสามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้กับผู้ผลิต ผู้จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

สรุปได้ว่า คุณค่าของงานหัตถกรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่มีประโยชน์และมีคุณค่า ทำจากวัสดุธรรมชาติและใช้เครื่องมือพื้นบ้านในการผลิตด้วย ทักษะฝีมือและความชำนาญที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดเป็นผลงานหัตถกรรมที่มีคุณค่า เพื่อนำมาใช้งานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมในท้องถิ่นนั้น

๒.๕.๒ แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไว้ในหนังสือ หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้^{๕๘}

การออกแบบ คือ กิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการกระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ๆมีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ให้แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนองความต้องการตามจุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน ๔ ประการ จนเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามทำการออกแบบและสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่ายค่อยๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่างสิ่งของต่างๆ เข้าด้วยกันและระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและวิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ส่วนของขอบเขตของงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นวัชรินทร์ จรุงจิตสุนทรได้แบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handicrafts) และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (Industrial Products) ใน งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเฉพาะในส่วนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยมีเนื้อหาข้อมูล ดังนี้

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts) ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกันและได้สัมผัสกับผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ มักสอดคล้องอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไปในผลงานที่ทำด้วยจุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เสน่ห์ของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ ความไม่เหมือนกันในรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรทำได้ยาก

๑) องค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

^{๕๘} วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

(๑) คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมมีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

(๒) วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น ผลิตได้จริง ใช้สอยดีเหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น

(๓) ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา

(๔) สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อเพื่อการชำรุดเสียหาย

(๕) ราคาที่ซื้อได้โดยการตัดสินใจน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก

๒) คุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์

(๑) ปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กร ให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง สะดุดตาและง่ายต่อการจดจำ

(๒) สร้างเอกลักษณ์สินค้า ให้เกิดสัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์๓. รูปลักษณะผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ สามารถสื่อสารกับลูกค้า ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓) พัฒนาผลิตภัณฑ์เดิม ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดีขึ้นทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ

(๔) เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นเพื่อนำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้าได้

(๕) ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร เช่น ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน เลือกใช้วัสดุภายในประเทศ

(๖) ขยายตลาดสินค้า เช่น สร้างผลิตภัณฑ์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ สร้างความต้องการใหม่ สร้างตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่

๓) คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี

(๑) ความแปลกใหม่ (Innovative) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซากมีการนำเสนอความแปลกใหม่ ในด้าน ต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่นๆ ที่เหมาะสมกับสภาพ ความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น

(๒) มีที่มา (Story) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือเล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นต้นกำเนิด ความคิดรวบยอดของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่นนาฬิกาของประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากการงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบทอด กันต่อๆ จนถึงปัจจุบันเป็นต้น

(๓) ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น

ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝน หรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูกาลก่อน เปิดภาคเรียน เป็นต้น

(๔) ราคาพอสมควร (Price) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาดนั้น โดยอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิต

(๕) มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบ และเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและ ผลิตภัณฑ์

(๖) เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่มสังคมเป้าหมาย ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสียหรือขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมหรือศาสนา

(๗) มีอายุการใช้งาน (Life Cycle) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพของการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่จำหน่าย^{๕๙}

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รวิธ รัตนไพศาลกิจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น” ผลการวิจัยพบว่า การคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการคิดในช่วงแรกเริ่มของการนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรม โดยตั้งอยู่บนหลักการออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การแก้ปัญหา การคิดสร้างสรรค์การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการทำงานแบบร่วมมือ ประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การค้นพบปัญหาจากการทำความเข้าใจผู้บริโภค ๒) การรวบรวมข้อมูลเพื่อระบุปัญหา ๓) การระดมความคิด ๔) การสร้างต้นแบบ ๕) การนำไปทดสอบ การประยุกต์กระบวนการคิดเชิงออกแบบในการจัดการเรียนรู้เพื่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถใช้รูปแบบวิธีการสอนแบบสืบสอบ วิธีการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐานและวิธีการสอนแบบโครงงานเป็นฐาน เนื่องจากเป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการแก่ผู้เรียน อีกทั้งยังต้องมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ในแหล่งชุมชนท้องถิ่น หรือกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริงทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอย การปฏิบัติการออกแบบ ความเป็นอัต

^{๕๙} อ้างแล้ว, วชิรินทร์ จรุงจิตสุนทร, หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์, หน้า ๑๖.

ลักษณะ และคุณค่าของท้องถิ่น รวมถึงมีการส่งเสริมทักษะทางศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ประกอบกัน^{๖๐}

ทัศนพร ประภัสสร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์และศักยภาพธุรกิจชุมชนตำบลลวงเหลือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า โครงการการจัดการความรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพในด้านการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานสินค้าชุมชน พบว่าชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจบนฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ยังพบว่าสมาชิกของกลุ่มอาชีพมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน และมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับคนรุ่นต่อไปด้วยความภาคภูมิใจ ผลการวิจัยโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้ พบว่า สมาชิกในกลุ่มอาชีพทุกกลุ่มมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพในการปฏิบัติงานของตนเพิ่มขึ้น มีการบันทึกองค์ความรู้ด้านการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ในรูปเอกสาร และวีซีดี เพื่อใช้เป็นเรื่องเล่าในการจัดการความรู้ต่อไป นอกจากนี้ยังพบว่า กลุ่มอาชีพมีการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยร่วมกับเครือข่ายวิสาหกิจ (Cluster) และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้ทำงานวิจัยในชุมชนซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงที่นักศึกษาสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาการเรียน การทำงาน และการพัฒนาหมู่บ้านของตน ข้อเสนอของการวิจัย คือ การพัฒนากลุ่มอาชีพในด้านใดก็ตามจะต้องมีการวางแผนร่วมกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องทุกขั้นตอน โดยเฉพาะกับผู้นำชุมชนและผู้บริหารในองค์กรต่างๆ ของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมพลังในการพัฒนากลุ่มอาชีพให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ก่อนการดำเนินการวิจัยจะต้องเตรียมความพร้อมโดยการให้ความรู้ในการจัดการความรู้ก่อนเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน สำหรับโจทย์วิจัยที่ควรจะศึกษาต่อเนื่อง คือ ๑) การวิจัยและพัฒนาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านการพัฒนารูปแบบของการจัดการความรู้ในชุมชน ๒) การวิจัยและพัฒนารูปแบบในการส่งเสริมอาชีพสำหรับบุคลากรขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ๓) การวิจัยโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อนำองค์ความรู้ของชุมชนมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และ ๔) การวิจัยติดตามประเมินโครงการด้านการพัฒนากลุ่มอาชีพของชุมชนโดยองค์กรชุมชน^{๖๑}

^{๖๐} รวิธ รัตนไพศาลกิจ, “แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น”, วารสารศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔), หน้า ๑๑๙-๑๓๖.

^{๖๑} ทัศนพร ประภัสสร, การจัดการความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์และศักยภาพธุรกิจชุมชนตำบลลวงเหลือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, วารสารการวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ประจำปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-กันยายน ๒๕๖๓), หน้า ๗-๒๕.

เบญจวรรณ ไสหวาน และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับวิสาหกิจชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้เกี่ยวกับองค์ความรู้การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับวิสาหกิจชุมชน ได้ ๒ องค์ความรู้ ๑) องค์ความรู้การสร้างคุณค่าแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วยความต้องการของลูกค้า การสร้างลักษณะสินค้า ข้อได้เปรียบหรือข้อแตกต่าง ๑ ประโยชน์ที่ได้รับ ความประทับใจ ความรู้สึก ๒) การสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย การจัดการวัตถุดิบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อ คุณสมบัติพิเศษของสินค้า การจัดเก็บผลิตภัณฑ์ การจัดจำหน่ายสินค้าที่แล้วเสร็จไปยังผู้บริโภค ในรูปแบบของเอกสารและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เมื่อนำไปตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมากและมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ๗๕/๗๕ เมื่อนำไปประเมินความรู้ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่ใช้องค์ความรู้การจัดการคุณค่าและมูลค่าเพิ่มมีการเรียนรู้ที่หลังเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนการประเมินทักษะสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีทักษะมากที่สุด การประเมินความพึงพอใจของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดและการประเมินความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องเห็นด้วยมากที่สุด ในการจัดการองค์ความรู้การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับวิสาหกิจชุมชน^{๒๒}

สุนิครา คือใคร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการธุรกิจไม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้สัก บ้านน้ำชำ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้สัก บ้านน้ำชำ อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ ได้จัดการธุรกิจไม่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใน ๔ ด้าน ดังนี้ ๑. การจัดการทั่วไป สมาชิกกลุ่มฯ มีความรู้ และทักษะด้านการผลิตผลิตภัณฑ์ไม้และยึดเป็นอาชีพหลักหลังฤดูกาลทำนา ด้านการเงิน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ๒. การจัดการด้านการผลิต สมาชิกกลุ่มฯ ใช้เครื่องมือผสมผสานกับทักษะฝีมือในการผลิต ผลิตภัณฑ์ไม้และจะผลิตสินค้าตามคำสั่งซื้อของลูกค้า ๓. การจัดการด้านการตลาด สมาชิกกลุ่มฯ พัฒนาผลิตภัณฑ์ไม่ให้มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของลูกค้า ยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริต ๔. การจัดการด้านบุคคล สมาชิกกลุ่มฯ มี

^{๒๒} เบญจวรรณ ไสหวาน และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับวิสาหกิจชุมชน”, วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒), หน้า ๑๓๗-๑๔๗.

ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สามัคคีกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เรียนรู้งานซึ่งกันและกัน ผลิตงานตามกำลังของ สมาชิกกลุ่มฯ และช่วยเหลืองานกัน^{๖๓}

อภิชาติ ดวงธิดา และคณะได้ทำการวิจัยเรื่อง ศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ๑) บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ต่อเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากการสร้าง ภาวศรัทธาช่วยความร่วมมือทุกภาคส่วนแบบองค์รวม การเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของ องค์กรชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติการจัดการความรู้และศึกษา ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ๒) ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรค คือ ขาดการสนับสนุนในด้านการ จัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ต้องยึดติดกับตำรา ขาดการสนับสนุนในด้านระบบ ฐานข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีขาดการสนับสนุนในด้านระบบความสัมพันธ์และความเอื้ออาทร ขาดความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน รู้รักสามัคคีและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ๓) แนวทางการพัฒนาเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ การปรับปรุงฟื้นฟู สภาพแวดล้อมให้เหมาะสม การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การดำรงอยู่อย่างมีความสุข มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ความพอเพียง การพึ่งตนเอง และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้^{๖๔}

ไอลดา แก้วโพธิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการ : โครงการศาสตร์พระราชากับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) พบว่าการประเมินโครงการศาสตร์พระราชากับพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า แนวทางการพัฒนาการดำเนินโครงการศาสตร์พระราชากับพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) ควรดำเนินการ ดังนี้ ๑) ด้านบริบท โรงเรียนควรมีการวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียนและชุมชน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาขีดความสามารถในการเตรียมความพร้อมของโรงเรียนในทุกๆ ด้าน ๒) ด้านปัจจัยนำเข้า ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการมีการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับความรู้และความสามารถ

^{๖๓} สุนิศา คือใคร, “การจัดการธุรกิจไม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้สักน้ำชา อำเภอสองแควจังหวัดแพร่”, ศิษยาสาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙, หน้า ๖.

^{๖๔} อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ, ศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน : กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๓, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

ที่ใช้ในการดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง ๓) ด้านกระบวนการผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการโครงการมีการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับความรู้และความสามารถที่ใช้ในการดำเนินงานโครงการอย่างต่อเนื่อง ๔) ด้านผลผลิต โรงเรียนควรจัดกิจกรรมโครงการที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๖๕}

ณัฐวัฒน์ แสงภูเขียว ที่ได้ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาโรงเรียนสร้างสุข-ผู้สูงวัย ตำบลบ้านดิว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการถ่ายทอดที่มากเป็นอันดับแรก ได้แก่ การบอกเล่าการสาธิต การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การเรียนรู้จากสื่อ การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การสังเกต สาธิตและการปฏิบัติจริงจนกลายเป็นความรู้และทักษะเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชุมชน ควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเด็กและเยาวชน^{๖๖}

Stefanie และ Francis กล่าวว่า ธุรกิจชุมชนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถขยายเพื่อเอื้อประโยชน์ไปยังชุมชนอื่น ๆ ได้ และชุมชนอื่นก็สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนที่เป็นเจ้าของธุรกิจได้เช่นกัน ในประเด็นของการถ่ายทอดองค์ความรู้ และภูมิปัญญาต่างๆ^{๖๗}

Pandiang, S. M. T. et al. ที่กล่าวว่าวัตถุประสงค์ ทักษะ การจัดการองค์ความรู้ภายในชุมชน และความทุ่มเทของสมาชิกในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชนในตลาด^{๖๘}

Jang, Seongsoo & Jinwon Kim ที่กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน คือความสามัคคี ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ที่มี

^{๖๕} ไอลดา แถวโพธิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการ : โครงการศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๖๓ , หน้า ๖.

^{๖๖} ณัฐวัฒน์ แสงภูเขียว, ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาโรงเรียนสร้างสุข-ผู้สูงวัย ตำบลบ้านดิว อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ NEUJAR NEU ACADEMIC REAEARCH JOURNAL วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓, หน้า ๕๕-๖๗.

^{๖๗} Stefanie B.& Francis, Resources for business resilience in a COVID-19 world: A community-centric approach, Business Horizons, Vol. 65 No. 2 (2022): 227-238.

^{๖๘} Pandiang, S. M. T. et al., The Role of Digital Marketing in Increasing Sales Turnover for Micro, Small, and Medium Enterprises, Jurnal Pengabdian Mandiri, Vol. 1 No.12 (2022): 2601-2606.

ความหมาย ต่อจิตวิญญาณ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของสมาชิกในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจใน
 อาชีพของชุมชน และความพึงพอใจต่อคุณภาพชีวิตของตนที่เป็นส่วนหนึ่งในธุรกิจของชุมชนด้วย^{๖๙}

^{๖๙} Jang, Seongsoo & Jinwon Kim, Remedying Airbnb COVID-19 disruption through tourism clusters and community resilience, Journal of Business Research, Vol. 139 (2022): 529-542.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๒) เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๓) เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย
- ๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีวิธีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่นำไปเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการจัดการองค์ความรู้ ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

๒) ศึกษาวิเคราะห์และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน สภาพของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันตลอดจนปัจจัยส่งเสริมผลิตภัณฑ์ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ที่แสดงความถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น รูปแบบ ลวดลาย สี ขนาด รวมถึงการออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ในขั้นตอนนี้เป็นการค้นหาว่าชุมชนมีความรู้อะไรบ้าง รูปแบบใด อยู่ที่ไหน แล้วจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้น เพื่อให้ขอบเขตของการจัดการความรู้และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด การเรียนรู้ การถ่ายทอด

๓) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน สภาพของชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมืองตั้งแต่อดีตที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อจัดทำเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และประเด็นในการกิจกรรมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนสมาชิกเกี่ยวกับการออกแบบ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนากิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนา ด้านการตลาด และช่องทางการจำหน่ายหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ใน ๕ ประเด็น ได้แก่ การกำหนดความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) การลงพื้นที่เป้าหมาย คือ ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ โดยติดต่อประสานงานในพื้นที่เป้าหมายและสถานที่เก็บข้อมูลตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัยเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกไว้เป็นฐานรากสำคัญในการวิจัย โดยการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดกับกลุ่ม ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับองค์ความรู้ รูปแบบกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

๒) สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) กับผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล/ผู้แทน สำนักงานวัฒนธรรม/อุตสาหกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลประวัติความเป็นมา องค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น ผลิตภัณฑ์ รูปแบบ ลวดลาย สี ขนาด ที่แสดงความถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงการออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ในขั้นตอนนี้เป็นการค้นหาว่าชุมชนมีความรู้อะไรบ้าง รูปแบบใด อยู่ที่ไหน แล้วจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้น เพื่อให้ขอบเขตของการจัดการความรู้และสามารถจัดสรร

ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด การเรียนรู้ การถ่ายทอดและเครือข่ายหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

๓) การสนทนากลุ่ม (Focus groups Discussion) โดยการจัดกิจกรรมพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยการสนทนา กลุ่มกับตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรภาครัฐและเอกชน ได้แก่ พัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด นักวิชาการหรือผู้รู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทราบถึงบริบท ประวัติ องค์ความรู้ กระบวนการจัดการผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการผลิตและออกแบบผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์

๔) สังเคราะห์เพื่อถอดองค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยจัดการความรู้ให้เป็นระบบและการจัดเก็บความรู้ประเภทต่าง ๆ ของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้เก็บรวบรวมการค้นคว้า การนำมาใช้ทำได้ง่าย และรวดเร็ว การประมวลและกลั่นกรองความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ได้ง่ายการจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้มีเนื้อหาคุณภาพในแง่ต่าง ๆ ครบถ้วน เทียบตรงทันสมัยสอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้

๓.๑.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยการลงพื้นที่พื้นที่ในจังหวัดแพร่ ได้แก่ ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เพื่อนำเสนอชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมไม้ไผ่สานเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดย

๑) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อคืนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมไม้ไผ่ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษา ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมไม้ไผ่ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่

๒) วิเคราะห์ ประมวลผลการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๓.๒ พื้นที่การวิจัย

พื้นที่ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลของจังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ในเขตบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยมีเกณฑ์ในการเลือกดังนี้

๑. เป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาอนุรักษ์ถ่ายทอดและสืบทอดไว้ให้เป็นสมบัติของชาวจังหวัดแพร่ ในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ถ่ายทอดกันมารุ่นสู่รุ่นเพื่อไว้ใช้สอยกันเองในครอบครัวสังคมและการแลกเปลี่ยนจนกระทั่งมาสู่การผลิตเพื่อจำหน่ายสามารถทำเป็นอาชีพที่สร้างรายได้และเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

๒. เป็นชุมชนที่ได้มีการจัดการองค์ความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนของจังหวัดแพร่ พัฒนาต่อยอดให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้การประกอบสัมมาชีพ ตามศักยภาพของชุมชน เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๓. เป็นชุมชนที่มีความสำคัญในระดับชุมชนหรือเป็นสถานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอาชีพ โดยมีโครงการ/กิจกรรมที่แสดงถึงการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ รูปแบบและความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ ต่อยอดความรู้สู่การสร้างนวัตกรรมจากงานวิจัย พัฒนา สร้างตราสินค้าใหม่จากภูมิปัญญาท้องถิ่นโดย เฉพาะงานศิลปหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ชุมชน สนับสนุนการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อการสร้างเอกลักษณ์และการสร้างผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ของชุมชน

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสถาบันจังหวัดแพร่ ครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด จำนวน ๔๗ รูป/คน ประกอบไปด้วย

๑. ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จำนวน ๕ คน ประกอบ

๑) ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ในจังหวัดแพร่ ๒) ปราชญ์ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

๓) ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ๔) องค์การบริหารส่วนตำบล/ผู้แทน ๕) วัฒนธรรม/ผู้แทน

๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสถาบันจังหวัดแพร่ โดยการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน ๑๐ คนประกอบด้วย ๑) พัฒนาชุมชน/ผู้แทน ๒) นักการศึกษา /ผู้แทน ๓) นักวิชาการ/ผู้รู้ด้านการออกแบบหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่/ผู้แทน ๔) ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ๒ คน ๕) สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ๒ คน ๖) ปราชญ์ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ๗) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น /ผู้แทน ๘) ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

๓. ถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสถาบันจังหวัดแพร่ จำนวน ๓๒ คน ประกอบด้วย ๑) คณะผู้วิจัย ๑๒ รูป/คน

๒) หน่วยงานภาครัฐ ๒ คน ๓) ภาคเอกชน ๒ คน ๔) ประกอบการ ๓ คน ๕) สถาบันการศึกษา ๓ คน ๖) ประชาชนท้องถิ่น ๓ คน ๗) ผู้ที่สนใจทั่วไป ๗ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Groups Discussion) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field work) รวมทั้งการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีในการเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การวิเคราะห์จากปัญหาชุมชน และองค์กรหน่วยงานของรัฐ ทั้งนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าตามกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างในชุมชน/องค์กร

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interviews) การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชียงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสัมภาษณ์ ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ประชาชนท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อ องค์กรบริหารส่วนตำบล/ผู้แทน สำนักงานวัฒนธรรม/ผู้แทน จำนวน ๕ คน โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น

- ประวัติ องค์ความรู้ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
- องค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น ผลิตภัณฑ์ รูปแบบ ลวดลาย สี ขนาด ที่แสดงความถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน รวมถึงการออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ในขั้นตอนนี้เป็นที่ค้นคว้าหาความรู้จะไรบ้าง รูปแบบใด อยู่ที่ไหน แล้วจัดลำดับความสำคัญของความรู้เหล่านั้น เพื่อให้ขอบเขตของการจัดการความรู้และสามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น การออกแบบ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ การตลาด การเรียนรู้ การถ่ายทอดและเครือข่ายหัตถกรรมไม้ไผ่สาน
- การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

๒. แบบสนทนากลุ่ม (Focus groups Discussion) โดยสนทนากลุ่ม โดยการสนทนากลุ่มย่อย กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสรุปประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมไม้จักสานเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย พัฒนาชุมชน/ผู้แทน อุตสาหกรรมจังหวัด/ผู้แทน นักวิชาการหรือผู้รู้ด้านการออกแบบหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ /ผู้แทน ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการหัตถกรรมไม้ไผ่สาน /ผู้แทน สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้

ไผ่/ผู้แทน ประชาชนท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น /ผู้แทน ผู้นำชุมชน บ้านเหมืองหม้อ จำนวน ๑๐ คน ในประเด็น

- องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

- กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ และด้านการสร้างเครือข่าย

๓. การจัดกิจกรรมจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อคืนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษา ประชาชนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องทั่วไป จำนวน ๓๒ คน เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่

การสร้างเครื่องมือได้มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑) ทำการศึกษารวบรวมเอกสาร ข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่

๒) นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวางโครงสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม ลักษณะของเครื่องมือที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของการวิจัย

๓) ดำเนินการสร้างเครื่องมือและนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือและหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ จำนวน ๓ ท่าน คือ คือ

๓.๑ พระราชเชมากร.รศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๓.๒ รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ หัวหน้าศูนย์วิจัยเวียงโกศัย มจร.วิทยาเขตแพร่

๓.๓ พระครูวิมลศิลปกิจ,ผศ. ประชาชนท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย

เพื่อพิจารณาด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตาม วัตถุประสงค์

๔) ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกรอบแนวคิดของการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

๕) นำแบบสอบถาม (Questionnaire) ไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์ พระราชา จังหวัดแพร่ เป็นการวิจัย ๓ ประเภท คือ ศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม (Field Study) และการ วิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีขั้นตอนรวบรวมข้อมูล เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษา บริบทพื้นที่ วิเคราะห์ วิถีของชุมชนจากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย ในส่วนของการวิจัยในภาคสนาม โดยดำเนินการออกเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑

๑. จัดประชุมทีมวิจัย โดยอธิบายรายละเอียดในการเก็บข้อมูลตลอดจนการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียงและความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องมือ การทำงาน การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ แก่คณะผู้วิจัย

๒. ร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่ายเอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมา องค์ความรู้ด้าน ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เทคนิคและกระบวนการ ขั้นตอนที่เกิดจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงของประชาชนในชุมชน การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็น ระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้โดยให้สอดคล้องกับ สภาพแวดล้อม มีเนื้อหาสอดคล้องกับบริบททางสังคม อาชีพและผลิตภัณฑ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ข้อที่ ๑ ศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

ระยะที่ ๒

๓) ลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลโดยการติดต่อประสานงานกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมาย และสถานที่เก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงานวิจัย

๔) เตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างแบบบันทึกการสังเกต (field note) เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล เมื่อได้แนวคำถามแล้ว ผู้วิจัยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ เพื่อให้ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ ก่อนนำไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล นอกจากนี้ผู้วิจัยได้จัดเตรียมกล้องบันทึกภาพนิ่ง รวมทั้งเครื่องบันทึกแถบเสียง

๕) คณะผู้วิจัยสนทนากลุ่มย่อย กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสรุปประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ในประเด็น องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ และด้านการสร้างเครือข่ายของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่

๖) คณะวิจัยประชุมสังเคราะห์เพื่อถอดองค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยจัดการความรู้ให้เป็นระบบ และการจัดเก็บความรู้ประเภทต่าง ๆ ของหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้เก็บรวบรวมการค้นหา การนำมาใช้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว การประมวลและกลั่นกรองความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ได้ง่าย การจัดทำหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้มีเนื้อหาคุณภาพในแง่ต่าง ๆ ครบถ้วน เทียบตรงทันสมัยสอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่

ระยะที่ ๓

ถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่ โดยการคืนข้อมูลสู่ชุมชน เพื่อให้เกิดการเผยแพร่ชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาพัฒนาชุดความรู้งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๖) คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดโดยการจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและพัฒนากระบวนการสร้างกิจกรรมเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสหกิจพัฒนา

๗) จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อคืนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมไม้ไผ่ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษา ชุมชน และผู้ที่สนใจทั่วไป เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมไม้ไผ่ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่

๘) ถ่ายทอดชุดความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมไม้ไผ่ เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ที่ได้จากการวิจัยสู่เวทีอื่นๆต่อไป

๙) ประชุมวิเคราะห์ สรุปองค์ความรู้ประมวลผลการจัดเวทีถ่ายทอดชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ นำเสนอชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสหกิจพัฒนา

๑๐) เผยแพร่ผลงานวิจัย ผ่านสิ่งพิมพ์วารสาร / บทความและการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โดยมีตารางการเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัย ดังนี้

ที่	กิจกรรมการวิจัย / การเก็บรวบรวมข้อมูล	ระยะเวลา ๑๒ เดือน											
		ค.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
๑	การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย	X											
๒	การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกชุมชนเป้าหมายแบบเจาะจง พื้นที่ในเขตบ้านเหมืองหม้อ ต.เหมืองหม้อ อ.เมืองแพร่ จ.แพร่		X	X									
๓	ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับ			X	X								

	ชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่												
๔	การปฏิบัติการจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมไม้จักสานเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่						X	X					
๕	การรายงานความก้าวหน้างานวิจัยเพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์								X				
๖	การจัดกิจกรรมถ่ายทอดชุดความรู้เกี่ยวกับชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมฯ								X				
๗	จัดทำรายงานวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์									X			
๘	การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน									X			
๙	การจัดรายงานฉบับสมบูรณ์										X	X	
๑๐	การจัดทำบทความเผยแพร่ในระดับชาติ											X	X

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ เพื่อให้เห็นถึงการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

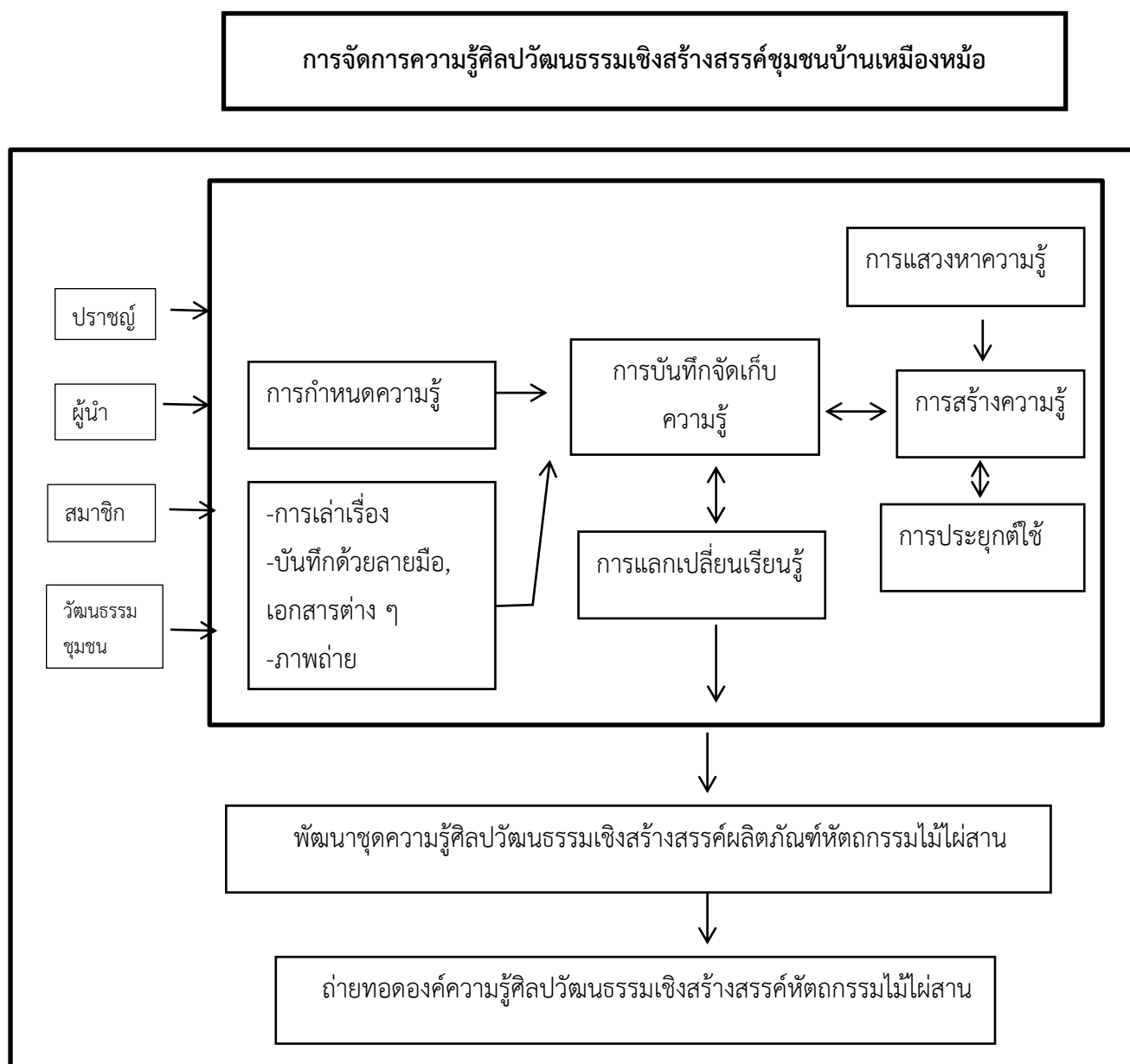
การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลตามแนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ จะทำการตรวจสอบข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากหลากหลายบุคคลและจากต่างวิธีการมาตรวจสอบและเปรียบเทียบผลว่าเหมือนหรือแตกต่างกัน ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลทันทีหรือในเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรงทันเวลา และน่าเชื่อถือมากขึ้น ทั้งนี้จะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบความน่าเชื่อถือและการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

การศึกษาวิจัยการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ คณะผู้วิจัยได้สรุปกระบวนการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ ๓ สรุปกระบวนการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๒) เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๓) เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

๔.๑ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๔.๒ การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๔.๓ การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๔.๑.๑ ศึกษาบริบทชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จังหวัดแพร่

จากการศึกษาเอกสาร วิเคราะห์บริบทชุมชนด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประชาชนของชุมชนเหมืองหม้อ พบว่า บ้านเหมืองหม้อ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ ๓ กิโลเมตร ตำบลเหมืองหม้อ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่อดีตกาล ประมาณปี พ.ศ. ๑๓๗๙ ได้อพยพมาจากบ้านหนองหม้อเมืองไชยบุรี เชียงแสน มาตั้งรกรากที่ริมห้วยแม่แคม บริเวณนี้มีลำธารเล็กๆ แยกจากห้วยแม่แคมไปทางขวา ชาวบ้าน

เรียกว่าลำเหมือง จึงเอาคำว่า “หนองหม้อ” รวมกับคำว่า “เหมือง” กลายเป็นเหมืองหนองหม้อ จนในที่สุดกร่อนคำกลายเป็น “เหมืองหม้อ” ซึ่งเป็นชื่อของตำบลเหมืองหม้อในปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลเหมืองหม้อ เป็นพื้นที่ราบ และที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีพื้นที่ลาดเอียงจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก มีลำห้วยแม่แคมเป็นแหล่งน้ำสายใหญ่ไหลผ่านตำบลเหมืองหม้อ และมีคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายของกรมชลประทานเป็นแหล่งน้ำสายหลักของตำบล น้ำไหลผ่านตลอดปีเหมาะสมกับการประกอบ อาชีพเกษตรกรรมและการเลี้ยงสัตว์ มีอาณาเขตติดต่อของตำบลใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลร่องฟอง และตำบลน้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลกาญจนา และตำบลนาจักร อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบ้านถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลทุ่งกวาว และตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

การปกครอง ตำบลเหมืองหม้อประกอบไปด้วย ๑๒ หมู่บ้าน ประกอบไปด้วย หมู่ที่ ๑ (บ้านสำเภา) หมู่ ๒ (บ้านปทุม) หมู่ที่ ๓ (บ้านเหมืองหม้อ) หมู่ที่ ๔ (บ้านกาช่อง) หมู่ที่ ๕ (บ้านสะบู่) หมู่ที่ ๖ (บ้านเหมืองค่า) หมู่ที่ ๗ (บ้านทุ่งน้ำใส) หมู่ที่ ๘ (บ้านเหมืองหม้อ) หมู่ที่ ๙ (บ้านแดนชล) หมู่ที่ ๑๐ (บ้านสันติภาพ) หมู่ที่ ๑๑ บ้านปทุม และหมู่ ๑๒ (บ้านสันติธรรม) และแบ่งเป็นชุมชนมี ๕ ชุมชน มีกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง แต่ละชุมชนจะมีความผูกพัน เป็นพี่เป็นน้องกันมีวัดและโรงเรียน เป็นศูนย์รวมของศรัทธา คือ ชุมชนเหมืองหม้อ ประกอบด้วย หมู่ที่ ๑ (บ้านสำเภา) หมู่ที่ ๓ (บ้านเหมืองหม้อ) หมู่ที่ ๗ (บ้านทุ่งน้ำใส) หมู่ที่ ๘ (บ้านเหมืองหม้อ) มีวัดเหมืองหม้อและวัดสำเภา ชุมชนปทุมประกอบไปด้วยหมู่ที่ ๒ และหมู่ที่ ๑๑ มีวัดปทุม ชุมชนกาช่องประกอบไปด้วย หมู่ ๔ (บ้านกาช่อง) หมู่ ๙ (บ้านแดนชล) และหมู่ ๑๒ (บ้านสันติธรรม) มีวัดกาช่อง ชุมชนเหมืองค่า ประกอบด้วยหมู่ที่ ๕ (บ้านสะบู่) และหมู่ที่ ๖ (บ้านเหมืองค่า) มีวัดเหมืองค่า ชุมชนสันติภาพขาดคลอง คือหมู่ที่ ๑๐ เป็นชุมชนเมือง (เป็นบ้านจัดสรร มีข้าราชการ หรือคนต่างถิ่นมาซื้อ มาเช่าอยู่เป็นจำนวนมาก) เป็นเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองหม้อ มี ๓,๙๗๖ หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด จำนวน ๙,๑๕๓ คน จำแนกเป็น ชาย ๔,๒๕๗ คน หญิง ๔,๘๙๖ คน ในแต่ละหมู่บ้านประกอบไปด้วยกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านในการปกครองหมู่บ้าน นอกจากกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีก ๒ คน สารวัตรกำนัน สมาชิกการบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละ ๒ คน ช่วยกันดูแลความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน โดยใช้ระบอบประชาธิปไตยในการปกครอง ในกรณีที่ทำผิดเล็กน้อยไม่รุนแรง ก็ว่ากล่าวตักเตือน หรือให้ศูนย์ยุติธรรมตำบลช่วยไกล่เกลี่ย ถ้าเป็นคดีอาญา ก็ส่งให้กระบวนการยุติธรรม ลักษณะการปกครอง ผู้นำชุมชนจะใช้รูปแบบประชาธิปไตย โดยรับฟังความคิดเห็นจากชาวบ้าน โดยมีเวทีเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ซักถามในวันประชุมประจำเดือนของแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องทั้งด้านการป้องกันและ

ปราสาทปราม ตลอดถึงด้านการพัฒนาตำบล ส่วนผู้นำไม่เป็นทางการนั้น ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดทั้ง ๕ วัด ซึ่งชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ

การบริการสาธารณสุข ในตำบลเมืองหม้อมีหน่วยงานที่ให้บริการสุขภาพ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองหม้อ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสะบะ โดยให้บริการสุขภาพแก่ประชาชน มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้บริการทั้งที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และการออกให้บริการตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งทำให้การให้บริการการดูแลสุขภาพเป็นไปอย่างทั่วถึงและครอบคลุมทั้งตำบลและนอกจากนี้ยังมีกลุ่มชมรมต่างๆ ที่สร้างสุขภาพให้กับประชาชนในตำบลอีกด้วย

การศึกษาในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองหม้อมีสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ ที่ให้บริการการศึกษาแก่ประชาชน ดังนี้ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต ๑ จำนวน ๒ แห่ง คือ โรงเรียนชุมชนบ้านเมืองหม้อ-กาช่อง และโรงเรียนวัดเหมืองคำ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน ๔ แห่ง คือ ๑) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเมืองหม้อ ๒) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านปทุม ๓) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านกาช่อง ๔) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเหมืองคำฯ ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน ๑ แห่ง เปิดที่อาคาร หอประชุมสอง (ชั้นสอง) องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองหม้อ ห้องสมุดประชาชนตำบลเมืองหม้อ ๑ แห่ง

ศาสนา ในตำบลเมืองหม้อ วัดทั้ง ๕ วัดในได้แก่ วัดเมืองหม้อ วัดเหมืองคำ วัดปทุม วัดกาช่อง วัดสำเภา ในแต่ละวัดจะมีศาลาการเปรียญ ซึ่งประชาชนในแต่ละศรัทธาวัดจะใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่ทางชุมชนจัดขึ้น วัดแต่ละวัดจะเป็นจุดศูนย์กลางในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของคนตำบลเมืองหม้อ เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับคนทุกเพศ ทุกวัย

การเดินทาง จากการที่มีถนนตัดผ่านหลายสายเป็นตำบลกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกได้ง่าย มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปบ้างตามกระแสสังคมในปัจจุบัน ยังมีความสัมพันธ์แบบชนบทที่มีความผูกพันแบบญาติมิตร มีการตั้งบ้านเรือนในกลุ่มเครือญาติในบริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อความสะดวกในการดูแลซึ่งกันและกัน คนในชุมชนจะรู้จักกันหมดทุกคน โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน คนในหมู่บ้านจะรู้ว่าแต่ละคนมีลักษณะเด่นหรือมีนิสัยอย่างไร ใครเป็นคนที่สามารถไว้วางใจ สามารถเป็นที่ปรึกษาได้ ใครเป็นคนที่มีลักษณะนิสัยข่างพูด ขอบนิินทา เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวเดี่ยว จะอยู่ด้วยกันร่วมกับปู่ย่า ตายาย ในบ้านเดียวกัน ซึ่งยังความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวโดยปู่ย่าตายาย จะเป็นคนเลี้ยงดูดูแลบุตรหลาน

วิถีชีวิต สังคม ตำบลเมืองหม้อมีลักษณะเป็นชุมชนกิ่งเมืองกิ่งชนบท มีสังคมแบบเครือญาติ ประชาชนมีความสามัคคีกัน ไม่มีความแตกแยก ความขัดแย้งกันในกลุ่มผู้นำชุมชน จากการสังเกต ตลาดสดที่มีอยู่ในตำบลเมืองหม้อ มี ๒ แห่งคือ ตลาดสดวัดเมืองหม้อ (ตลาดเช้า)

ตลาดสดวัดสำเภา (ตลาดเย็น) เป็นตลาดขายของอุปโภค บริโภค เช่น อาหารสำเร็จรูป อาหารสด เสื้อผ้า ตลาดเช้าจะเปิดขายเวลาประมาณตีห้าถึงเก้าโมงเช้า ตลาดเย็นจะเปิดเวลาประมาณบ่ายสองถึงทุ่ม แม้ค้าส่วนใหญ่เป็นประชาชนในตำบลเหมืองหม้อ มีสื่อต่างๆ ที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย โดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุ มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทุกหมู่ เสียงตามสายขององค์การบริหารส่วนตำบล มีการปรับปรุงให้สามารถกระจายเสียงได้ทั่วถึงมากขึ้น ป้ายประชาสัมพันธ์ รถโฆษณาประชาสัมพันธ์ การสื่อสารโดยบุคคลในตำบล เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำกลุ่มต่างๆ ในตำบล รวมถึงการติดต่อกับตำบลภายนอก และการบอกเล่ากันปากต่อปากในตลาดสด ทั้ง ๒ แห่ง

การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน ทำไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ของประชากร ซึ่งมีพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งการทำนาจะทำปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงเดือนมิถุนายน – พฤศจิกายน ส่วนระยะเวลาที่เหลือจะปลูกพืชตามฤดูกาล เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด นอกนั้น รับราชการ รับจ้าง (โดยเฉพาะอาชีพรับเหมาก่อสร้าง) ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ ๓๐ กลุ่มอาชีพทางวัฒนธรรมในตำบลเหมืองหม้อ ที่มีผู้คนมาเยี่ยมชมอยู่เสมอโดยเฉพาะคนต่างชาติ คือ

๑. กลุ่มจักสาน หมู่ที่ ๑ บ้านสำเภา, หมู่ที่ ๓ บ้านเหมืองหม้อ และหมู่ที่ ๗ บ้านทุ่งน้ำใส
๒. กลุ่มแกะสลัก หมู่ที่ ๑ บ้านสำเภา, หมู่ที่ ๘ บ้านเหมืองหม้อ
๓. กลุ่มข้าวแคบ ข้าวปุ้น (อาหารพื้นบ้าน) หมู่ที่ ๙ บ้านแดนชล
๔. กลุ่มกล้วยฉาบ หมู่ที่ ๕ บ้านสระบู
๕. กลุ่มพรมเช็ดเท้า หมู่ที่ ๖ บ้านเหมืองคำ
๖. แหล่งเรียนด้านปศุสัตว์ วัวชน วัวดำสู่อาเซียน บ้านหมู่ที่ ๑๒ บ้านสันติธรรม ของนาย

พจน์ ปัญญา

๗. อาศรมศิลปะของศิลปินอิสระ นายสุกร พรินทรากุล บ้านหมู่ที่ ๘ บ้านเหมืองหม้อ

๘. แหล่งน้ำธรรมชาติลำห้วยแม่แคมทั้งสองฟากฝั่ง จะมีวิถีชีวิตเกษตรแบบพอเพียงบ้านปทุม หมู่ที่ ๒ และบ้านกาซ้อง หมู่ที่ ๔ มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองหม้อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงานขององค์กรต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด^๑

ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ OTOP สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก วิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่ยึดถือมาจากรบรรพบุรุษ หลายอาชีพที่เป็นอาชีพทางวัฒนธรรมและคนเหมืองหม้อ ยังสืบทอดอาชีพนี้อยู่ได้แก่ การทำข้าวแคบ ข้าวปุ้น การแกะสลัก การจักสาน จักสานทุกอย่างแต่ที่มีมากเป็นสินค้าหลักของหมู่บ้านคือ เครื่องจักสาน เป็นสินค้าประจำตำบลที่ผู้มาเยือนจะต้องแวะซื้อเป็นของที่ระลึกอยู่ประจำ

^๑ งานนโยบายและแผน สำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองหม้อ, แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. ๒๕๖๖ – ๒๕๗๐), องค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่, (อัดสำเนา), หน้า ๓ - ๘.

นอกจากนี้ยังมีช่างฝีมือในการสร้างบ้านที่เรียกว่า “สล่า” อยู่มากมาย สล่าทำบ้าน สล่าแกะสลัก เป็นต้น การฝึกอาชีพและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเรื่องการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของคนตำบลเหมืองหม้อที่ได้เรียนรู้ สืบทอด ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีของตำบล โดยผู้ใหญ่ได้สอนเด็กๆ ในการสานแอ็บข้าว กระเป๋ สานปลา และสานพัด เด็กๆ มีความสุข สนุกสนาน และได้ผลิตภัณฑ์กลับบ้านไปด้วย ที่ตนเองได้ฝึกทำซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัยของทั้งสองวัยด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญของตำบลเหมืองหม้อ “เกษตรเป็นหลัก จักสานทุกอย่าง งานช่างดีเด่น ร่มเย็นด้วยประเพณี สามัคคีเป็นเลิศ ถิ่นกำเนิดแห่งภูมิปัญญา”

ภาพที่ ๑ ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

๔.๑.๒ การจัดการองค์ความรู้ของด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชาช้างหัวแพร์

การจัดการองค์ความรู้ของด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่สานระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาช้างหัวแพร์ จังหวัดแพร่ คณะผู้ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ปราชญ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างที่ผู้ศึกษากำหนดขึ้นซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ ได้แก่ ๕ ประเด็น ได้แก่ ๑) การกำหนดความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหา ๓) การจัดเก็บความรู้ ๔) การแบ่งปันความรู้ ๕) การใช้ประโยชน์ โดยผลการศึกษาในแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ ๒ ลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

การกำหนดความรู้ (Knowledge Identification)

เป็นการกำหนดชนิดของความรู้ที่ต้องการศึกษา การระบุความรู้ศึกษาตามหลักคิดของชาวบ้าน เน้นคิดด้านวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ชาวบ้านจะมุ่งอธิบายตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น จากการสังเคราะห์ข้อมูลชุมชนและการสัมภาษณ์ชุมชนเหมืองหม้อพบว่า คนในหมู่บ้านอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตร ทำนาข้าวในฤดูทำนาปีปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนใหญ่ มีปลูกข้าวเจ้าเพียงเล็กน้อยเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพราะสภาพทั่วไปของหมู่บ้านเป็นที่นาล้อมรอบหมู่บ้าน พืชที่ปลูกภายหลังเก็บเกี่ยวเสร็จ คือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลืองและข้าวนาปรัง ชุมชนเหมืองหม้อประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นบ้านดั้งเดิม อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีภาษาพูดเป็นภาษาถิ่น มีความผูกพันกันเหมือนพี่น้อง พี่พาทอาศัยกันเหมือนเครือญาติ มีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดถึงความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพคล้ายคลึงกันส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมวิถีชีวิตชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความรู้ที่สร้างขึ้นด้วยกัน เรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้ในหมู่พวกของตน คือ การจักสานแอ็บข้าว จักสานกระบุงจากไม้ไผ่ เพื่อใช้หาบข้าวเปลือกจากที่นารับมาเก็บไว้ในยุ้งฉาง และใช้หาบข้าวเปลือกนำไปสีที่โรงสีข้าวในหมู่บ้านเพื่อนำข้าวสารมาบริโภค และได้มีการพัฒนารูปแบบ และมีการรวมกลุ่มกันคิดประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์อื่นๆ สำหรับใช้ใน

ชีวิตประจำวัน และความต้องการของตลาด เช่น หวดข้าวข้าว หวดนึ่งข้าว กระดัง เเหิง เป็นต้น และความรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ในตัวบุคคลที่มีความชำนาญ เช่น ปราชญ์ชุมชน หรือผู้อาวุโสในชุมชน

การผลิตหัตถกรรมจักสาน มีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม เพราะหัตถกรรมเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน ประชาชนส่วนใหญ่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นส่วนมาก ดังนั้น หัตถกรรมจักสานจึงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชาวชนบทยังคงใช้สอยกันอยู่และเป็นเครื่องใช้ที่ตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี หัตถกรรมจักสานชนิดต่าง ๆ จำนวนมากอำนวยความสะดวกให้ชุมชนและเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาจนทุกวันนี้ ในบางครั้งหัตถกรรมจักสานบางอย่าง บางชนิด อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการผลิต ตลอดจนการใช้วัสดุไปบ้างเพื่อให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตปัจจุบัน หัตถกรรมจะเกิดขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตที่มีสาเหตุทำให้เกิดหัตถกรรมจักสาน ที่สำคัญ ๓ ประการ

๑. ความจำเป็นในการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้านที่สามารถผลิตเองได้มาช่วยให้เกิดความสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในชนบทด้วยอาชีพเกษตรกรรมที่มีความผูกพันกับชาวชนบทมาช้านาน

๒. จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดหัตถกรรมจักสานที่สำคัญ เพราะส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม จำเป็นต้องประกอบอาชีพตามสภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

๓. จากความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา หัตถกรรมจักสานจำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นจากผลของความเชื่อตามประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากการสานแอ็บข้าว เพราะนิยมนานข้าวเหนียวเมื่อนึ่งข้าวแล้วก็ต้องมีภาชนะหรือแอ็บข้าวใส่ข้าวไว้ซึ่งสามารถทานได้ตลอดทั้งวัน เมล็ดข้าวไม่แข็ง ยังอ่อนนุ่มอยู่ตลอดเวลา การสานตาแหลวหรือเฉลว เป็นเครื่องหมายพิธีกรรมและความเชื่อของชาวเหนือ และเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่จะทำให้สิ่งอัปมงคลหรือสิ่งที่ลี้ลับอันเป็นเรื่องร้ายหรือกลางเหตุอื่น ๆ ตลอดจนภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่เกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนรวมทั้งบ้านเรือนอาคารและสถานที่สำคัญ ๆ หรือการสานราชวัติในงานพิธีทางศาสนา เป็นต้น

ภาพที่ ๓ ไม้ไผ่ที่นำมาผลิตเครื่องจักสาน

ภาพที่ ๔ การใช้เครื่องมือจักตอก หรือชุดเส้นไม้ไผ่ให้ได้ขนาดตามต้องการ

การจักสานหัตถกรรมไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เกิดจากการที่ชาวบ้านต้องการมีรายได้เสริมได้มีการรวมตัวกันภายในชุมชน ในการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน ในการกำหนดความรู้ด้านการจักสาน เนื่องจากเห็นว่าชุมชนบ้านเหมืองหม้อเป็นชุมชนที่มีการชื่อเสียงในด้านหัตถกรรมจักสาน และทางชุมชนได้มีการร่วมกันคิดและตัดสินใจผลิตผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ โดยการผลิตนั้นใช้พื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของการจัก การสาน ในสมัยอดีตมาต่อยอดการผลิตที่เกิดจากความต้องการของชุมชนและตลาด ที่มีการร่วมกันคิดและตัดสินใจ ที่ต้องการให้ชุมชนมีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเห็นว่าการสานแอ็บข้าว กระดัง เหิง นั้นในชุมชนส่วนหนึ่งสามารถผลิตไว้ใช้เองในครัวเรือน อยู่แล้ว อีกทั้งวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่ ในอดีตนั้นสามารถหาได้ในท้องถิ่นและเป็นการลดต้นทุนในการผลิต จะเห็นได้ว่า ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล จะมีความรู้ด้านการจักสาน (อุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน) ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษอยู่เป็นทุนเดิมในการจักสานไม้ไผ่ จึงเล็งเห็นว่าควรมีการนำฝีมือด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ให้มีรูปแบบที่ทันสมัย โดยมุ่งไปที่การผลิตอุปกรณ์เครื่องใช้ เช่น กระเป่า ตะกร้า ที่ใส่รูป เทียน อุปกรณ์ดีฟกาแพ เป็นต้น การรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนนั้นทำให้สมาชิกกลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองในยุคที่เศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการกำหนดความรู้ดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในการสนับสนุนให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย ตามคำขวัญของตำบลเหมืองหม้อที่ว่า “เกษตรเป็นหลัก จักสานทุกอย่าง งานช่างดีเด่น ร่มเย็นด้วยประเพณี สามัคคีเป็นเลิศ ถิ่นกำเนิดแห่งภูมิปัญญา” วิสัยทัศน์ “พัฒนาคุณภาพชีวิตทุกช่วงวัย ใส่ใจสิ่งแวดล้อม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง เคียงคู่ธรรมภิบาล สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ก้าวทันเทคโนโลยีดิจิทัล”

ภาพที่ ๕ ผลิตภัณฑ์จักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ มีการกำหนดความรู้จากชุมชนเป็นหลักภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนโดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ เช่น กระเป๋า ตะกร้า ที่ใส่รูป อุปกรณ์กีฬาแพ เป็นต้น ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้กลุ่มมีอาชีพเสริม นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงานในด้านงบประมาณ และการตลาด เป็นต้น และเป็นการกำหนดความรู้ที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านที่ต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม จึงร่วมกันคิดและตัดสินใจให้มีการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

๒) การสร้างและแสวงหาความรู้

พบว่าชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ได้มีการแสวงหาความรู้โดยมีการประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลเหมืองหม้อ มีเจ้าหน้าที่ที่ให้การดูแลในการส่งเสริมและจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้และสอนวิธีการผลิตเป็นลักษณะของการผสมผสานจากการที่มีการสร้างและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษเมื่อไปดูงาน หรือเห็นตลาดลายจักสานที่สวยงามหรือแปลกตา ก็จะใช้วิธีการจดจำและนำมาลองทำด้วยตนเอง ความรู้ด้านการจักสานเป็นแบบเรียนรู้ด้วยวิธีครูพักลักจำ ซึ่งเป็นวิธีที่เกิดกับผู้ที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่ต้องการวิชา พอเห็นเขาทำก็แอบจำมาใช้ การลองผิดลองถูกในการทำหัตถกรรม จักสานไม้ไผ่

“หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้อยู่แล้ว เดิมจะสานเพื่อเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนต่างๆ ต่อมาพัฒนาดัดแปลงรูปแบบสวยงามยิ่งขึ้นเพื่อ

จำหน่ายเป็นรายได้เสริม ส่วนใหญ่เป็นคนเฒ่าคนแก่ ขณะที่เด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจ
จะทำเนื่องจากเป็นงานฝีมือทำได้ยาก จึงกังวลเช่นกันว่าในอนาคตจะขาดแคลน
บุคลากรมาสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้”^๒

การที่ปราชญ์ชุมชนและผู้ประกอบการ ได้อธิบายในประเด็นการสร้างและแสวงหาความรู้
การออกแบบผลิตภัณฑ์สินค้านั้นได้อะไรก็ทำ บางทีสมาชิกก็คิดกันเอง แล้วนำมาคุยกัน บางทีก็ไป
ดูแบบจากที่อื่นแล้วกลับมาลองทำดูก็ได้ชิ้นงานที่หลากหลายรูปแบบขึ้น การนำความรู้เดิมที่เป็น
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับปรุงและพัฒนาสินค้าให้มีความทันสมัยและสวยงาม เป็นการพัฒนางาน
หัตถกรรมจักสาน จะเป็นผลดีทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ผลิตงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ คือ
มีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำเป็นอาชีพหรือทำเป็นอาชีพหลักตลอดปีได้ ในขณะที่เดียวกันถ้าการพัฒนา
นั้นไม่ถูกวิธี ก็เกิดผลเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจและคุณค่าของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ คือ เมื่อมี
การผลิตงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะทำให้งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ล้นตลาด
เกินความต้องการได้ง่าย เพราะปริมาณความต้องการในการใช้งานหัตถกรรมจักสานอยู่ในวงจำกัด
เพียงใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการผลิตจนล้นตลาดจะ
ทำให้ราคาตก ไม่คุ้มกับต้นทุนซึ่งอาจนำไปสู่การสูญสลายได้ นอกจากนี้การส่งเสริมในการพัฒนาและ
ผลิตอย่างไม่ระมัดระวัง เช่น การใช้วัสดุอย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่า ทำให้เกิดการขาดแคลนวัสดุ ทำให้
วัสดุราคาสูง หรือหาไม่ได้จนต้องเลิกผลิตไปในที่สุด ดังนั้น องค์ความรู้ในการสร้างและแสวงหาด้าน
การออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่นั้น จะต้องคำนึงดังนี้

๑. ด้านวัสดุ ควรใช้วัสดุธรรมชาติอย่างคุ้มค่าที่สุดและการนำวัสดุสมัยใหม่ เช่น พลาสติก
เอ็น ไนลอน เข้ามาประกอบการงานหัตถกรรมจักสานที่ใช้วัสดุพื้นบ้านอาจจะช่วยให้เกิดความสะดวก
รวดเร็วในการผลิต แต่อาจจะทำให้งานหัตถกรรมจักสานขาดคุณค่าทางความงาม ราคาอาจจะถูกลง
ด้วย ดังนั้นจึงควรคำนึงถึงการใช้วัสดุอย่างคุ้มค่า

๒. ด้านหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย การพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสาน ควรระมัดระวัง
ในการที่จะเปลี่ยนหน้าที่ของงานหัตถกรรมจักสานไปตามความต้องการของตลาด เพราะการประยุกต์
ประโยชน์ใช้สอยให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดนั้น อาจมีผลกระทบต่อการสร้างรูปแบบ
ลวดลายเมื่อมีการส่งเสริมให้ผู้ผลิตได้มีการพัฒนารูปแบบตามความต้องการของตลาด แต่ขาด
การศึกษาในเรื่องรูปทรง ลวดลาย โครงสร้างพื้นบ้านดั้งเดิมก็จะเป็นการทำลายคุณค่าด้วยการเปลี่ยน
หน้าที่ใช้สอยอันเป็นผลจากการพัฒนา

๓. ด้านเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มักจะได้รับผลกระทบจากการ
พัฒนาอย่างไม่ถูกวิธี มีการนำรูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานที่หนึ่งไปพัฒนาอีกที่หนึ่งหรือจาก

^๒ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

ด้วย ทำให้ปัจจุบันกลุ่มเยาวชนมีทักษะในการจักสานและสามารถที่จะสร้างรายได้จากการจักสานในเวลาว่างอีกด้วย

การจัดเก็บความรู้โดยตัวบุคคล มีถ่ายทอดให้กับลูกหลาน แต่ยังไม่มีการบันทึกเป็นเอกสาร โดยในอดีตส่วนใหญ่นั้นจะเป็นการถ่ายทอดสืบทอดระหว่างกันภายในครอบครัวมากที่สุด เป็นลักษณะที่สมาชิกในครอบครัวถ่ายทอด คือ พ่อสอนลูกเรียนรู้ด้วยกันจากปากและได้ฝึกหัดจนเกิดความชำนาญ แต่ก็จะมีในลักษณะที่ชุมชนนั้นๆ ทำงานหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพ ก็จะเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นและก็มีมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ก็ยังมีแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือมีการลอกเลียนแบบกันในท้องถิ่นที่ใกล้เคียง ก็จะทำให้เกิดการผสมผสานกันของเอกลักษณ์ระหว่างท้องถิ่นเกิดขึ้น แต่การถ่ายทอดในอดีตก็จะเป็นลักษณะที่อยู่ในวงแคบๆ ไม่ค่อยมีการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป ส่วนมากจะทำเมื่อว่างจากอาชีพหลัก เมื่อว่างเว้นจากการทำเกษตรกรรม ก็มักจะรวมกลุ่มกันในการทำเครื่องจักสานที่เน้นการใช้ประโยชน์มากกว่าการจัดจำหน่าย รวมถึงประเภทเครื่องจักสานที่ทำนั้นก็จะ เป็นเครื่องจักสานที่ทำงานๆ เช่น หมวก กระบุง ชะลอม

“การจัดการด้านการจัดเก็บความรู้ได้ว่า มุ่งเน้นการจัดเก็บความรู้ไว้ที่ตัวบุคคล ที่มีความรู้ ความสามารถและทักษะปฏิบัติจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนที่ได้รับการยกย่องให้เป็นผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ส่วนการจัดเก็บที่เป็นลายลักษณ์อักษร จะมีบ้างเป็นบางส่วนแต่ยังไม่มีการเก็บกันอย่างจริงจังที่เป็นรูปแบบ มีแต่จดบันทึกไว้”^๔

“การจัดเก็บความรู้มีการอบรม ถ่ายทอดให้กับชุมชน โรงเรียนและสถานที่สำคัญ ๆ ของภาครัฐและเอกชนเป็นแหล่งเรียนรู้งานหัตถกรรมจักสานให้แก่ผู้ที่สนใจได้มา ฝึกเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกฝังความรู้ ด้านงานหัตถกรรมแก่นักเรียน”^๕

“เดิมเป็นความรู้ที่อยู่ยังไม่มีการจดบันทึก ปัจจุบันเริ่มมีการจดบันทึกในรูปแบบของ สมุดบันทึกที่เกี่ยวกับการให้ความรู้การจักสาน ขั้นตอนต่างๆ วิธีการจักสาน”^๖

^๔ สัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

^๖ สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

“ความรู้เก็บไว้ที่ตัวบุคคลยังไม่มีการจัดเก็บไว้ในสื่อ เป็นเพราะเด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะมาช่วยในการจัดระบบ บางคนพอรู้ว่าเป็นงานจักษณาก็ไม่เอาแล้ว”^๗

สรุปได้ว่า การจัดเก็บความรู้เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากการสร้างและพัฒนาที่กำหนดที่จะจัดเก็บไว้เป็นความรู้ ชุมชนมีการจัดเก็บความรู้เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากทำงานหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การจัดเก็บความรู้ในลักษณะของการจดจำผ่านตัวบุคคล การสร้างและเก็บไว้เป็นความรู้เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการจักสานไม้ไผ่ เครื่องจักตอกหรือเครื่องขุดตอก โดยต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการของชุมชน เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งการสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล การจัดเก็บความรู้ในลักษณะของการจดจำผ่านตัวบุคคลในชิ้นงานที่ตนเองถนัด และการถ่ายภาพของชิ้นงานในแต่ละแบบการจัดเก็บความรู้ในทางกลุ่มจะมีการบันทึกกระบวนการผลิตและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ด้วยภาพถ่ายและการเก็บเป็นตัวอย่างชิ้นงาน ทำให้สะดวกสำหรับสมาชิกใหม่และผู้ที่ต้องการเรียนรู้ก็สามารถศึกษาจากแฟ้มข้อมูลภาพถ่ายได้อย่างละเอียด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความรู้ของชุมชนส่วนใหญ่จะเก็บในรูปของตัวบุคคลเป็นสำคัญ

๔) การแบ่งปันความรู้

การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ หรือการถ่ายทอดเป็นการเคลื่อนที่ของข้อมูลหรือความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นหลายรูปแบบและหลายช่องทาง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับงานหัตถกรรมของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอมือง จังหวัดแพร่ นั้น แม้ว่าในยุคแรกจะเป็นการผลิตขึ้นมาเพื่อใช้งานเอง แต่ก็มีมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันระหว่างครอบครัว ดังที่กล่าวเบื้องต้นว่า การเรียนรู้เกี่ยวกับงานจักสานของชุมชนเหมืองหม้อนั้น เริ่มต้นจากการผลิตเพื่อใช้งานยังมิได้ผลิตเพื่อจัดจำหน่ายดังเช่นในปัจจุบัน การผลิตเพื่อใช้งานในอดีตนั้นเป็นการถ่ายทอดภายในครอบครัว ยังไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อน ลวดลาย และกระบวนการผลิตก็เน้นแบบเรียบง่าย เพื่อประโยชน์ในการใช้งานมากกว่าความสวยงาม โดยส่วนใหญ่ทุกหลังคาเรือนในชุมชนนั้นจะสามารถผลิตเครื่องจักสานขึ้นมาใช้เอง และมีการนำไปแลกเปลี่ยนกันในบางครั้ง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมีความหลากหลายตามมามากด้วย โดยเฉพาะการเข้ามามีบทบาทของหน่วยงานราชการ คือ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะกระบวนการผลิต กระบวนการออกแบบและช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้มีมากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่

^๗ สัมภาษณ์ ปรากฏอยู่ท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

ร่วมสมัย ในปัจจุบันที่ตรงกับความต้องการของตลาด รวมถึงการไปศึกษาเรียนรู้ดูงานทั้งในและต่างจังหวัดของชุมชน ที่ภายหลังจากการไปศึกษาดูงานแล้วก็จะนำมาถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน มีวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐมาร่วมให้ความรู้ด้วยและแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การออกแบบ ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น รวมถึงการนำไปถ่ายทอดให้แก่ นักเรียนในสถานศึกษาและชุมชนอื่นด้วย

“มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนในการด้านการผลิตเครื่องจักสาน และการที่สมาชิกในกลุ่มบางคนได้มีการเรียนรู้การออกแบบผลิตภัณฑ์จากการไปออกร้านในที่ต่างๆ แล้วดูแบบมาทดลองทำ ซึ่งการออกแบบสินค้านั้นก็ได้อะไรก็ทำ บางทีสมาชิกก็คิดกันเองแล้วนำมาคุยกันบางทีก็ไปดูแบบจากที่อื่น แล้วกลับมาลองทำดูก็จะได้ชิ้นงานที่หลากหลายรูปแบบขึ้น การนำความรู้เดิมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับปรุงและพัฒนาสินค้าให้มีความทันสมัยและสวยงาม”

ภาพที่ ๖ การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้

^๘ สัมภาษณ์ ปราชญ์ท้องถิ่น หัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

ภาพที่ ๗ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์จักสานไม้ไผ่

การแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้ หรือการถ่ายทอดเป็นการเคลื่อนที่ของข้อมูลหรือความรู้ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นหลายรูปแบบและหลายช่องทาง เช่น การอบรม การจัดงานสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การสอนงานหรือในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นต้น หรือเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นเป็นประจำอย่างไม่มีแบบแผน เช่น การเล่าประสบการณ์ในการทำเครื่องจักสานไม้ไผ่ การสอนลูกหลาน เป็นต้น และปัญหาการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมเครื่องจักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เกิดจากเงื่อนไขที่สำคัญ คือ คนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดฝีมือหัตถกรรม เนื่องจากมองว่าเป็นงานที่ต้องใช้เวลานานและความอดทนสูง โดยคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันไม่สนใจที่จะฝึกหัดทำเครื่องจักสาน พอหมดฤดูกาลทำนา ก็จะไปทำงานรับจ้างต่างจังหวัด ทำให้ความรู้ภูมิปัญญาด้านจักสานในชุมชนถูกจำกัดอยู่เฉพาะผู้ใหญ่ที่มีอายุ

สรุปได้ว่า การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลหรือองค์กรและผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยครอบคลุมเป็นจุดเริ่มต้น ต่อมาเมื่อมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

หน่วยงานราชการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะกระบวนการผลิต กระบวนการออกแบบและช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้มีมากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัยในปัจจุบันที่ตรงกับความต้องการของตลาด เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นระบบพี่เลี้ยงชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice: CoP) จากความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกันและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ตามบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ

๕) การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

การนำไปประยุกต์ใช้งานก่อให้เกิดประโยชน์ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน สามารถนำความรู้มาช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันทั่วถึง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานไปประยุกต์ใช้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการพัฒนารูปแบบของสินค้าให้มีความหลากหลายมากขึ้น ที่สะท้อนให้เห็นถึง อัตลักษณ์ของชุมชนที่ควบคู่มาพร้อมกับอาชีพเกษตรกรรม เป็นการผลิตเพื่อจัดจำหน่ายทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัด เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกวิธีการหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนมาสร้างรายได้ รวมถึงการนำเอาทักษะด้านการจักสานไปถ่ายทอดสู่ชุมชนอื่น และสถานศึกษา ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชุมชนได้ถูกนำเอาไปประยุกต์ใช้ในงานและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น เป็นของชำร่วย ใส่ของจิปาละ ได้แก่ กระเป๋าทะกร้า แอ็บข้าว กล่องทิชชู กล่องใส่รูปเทียน อุปกรณ์ตีฟกาแพ ฯลฯ

“ ผลิตภัณฑ์หลักดั้งเดิม คือ แอ็บข้าว ซึ่งในอดีตจะสานแอ็บข้าวทุกครัวเรือน ปัจจุบันนำไปเป็นประยุกต์ใช้เป็นของชำร่วย ใส่ของจิปาละ และไม่มีการคิดและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในชุมชนให้มีหลายชนิดเพิ่มขึ้น เช่น กระเป๋าทะกร้า แอ็บข้าว กล่องทิชชู กล่องใส่รูปเทียน อุปกรณ์ตีฟกาแพ เป็นต้น ”^๙

ภาพที่ ๘ ผลิตภัณฑ์เดิม “แอ็บข้าว”

^๙ สัมภาษณ์ ประชาชนท้องถิ่นหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖.

ภาพที่ ๙ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์จักสานไม้ไผ่

นอกจากนี้ยังได้มีการนำวิธีการจักสานมาปรับใช้เป็นโดยเป็นแหล่งเรียนรู้ในการฝึกสอนให้ลูกหลานมีสมาธิมากขึ้น โดยมีการฝึกหัดสานแบบง่ายๆ เช่น การทำพัด เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และฝึกให้มีสติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นข้อเสนอแนะให้กับกลุ่มองค์การชุมชนอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้กับเยาวชนในชุมชนให้สามารถสร้างระบบการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ การที่ชุมชนมีการนำหลักการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ นอกจากการศึกษาขององค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

๑. วัฒนธรรมองค์กร ได้แก่ การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน การสร้างบรรยากาศให้สมาชิกกล้าคิด กล้าทำ การทำงานเป็นทีมและทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาตนเองของคนในชุมชน

๒. เทคโนโลยี หมายถึง เทคโนโลยีที่สามารถใช้งานง่าย มีความทันสมัยเป็นระบบที่เอื้อให้สมาชิกกลุ่มสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงาน ความรู้ที่ต้องการที่ช่วยทำให้การจัดการความรู้ทำได้รวดเร็วขึ้น เช่น Application line , Facebook เป็นต้น

๓. โครงสร้างขององค์กรชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ เช่น การกำหนดบุคคลหรือทีมงานที่รับผิดชอบในการจัดการความรู้ในชุมชน และการกำหนดเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างชัดเจน

๔. ผลการจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่สะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของการแบ่งปันความรู้เพราะเป็นสิ่งที่บอกถึงประโยชน์ของการจัดการความรู้ รวมถึงการติดตามความเคลื่อนไหวของความรู้ เพื่อให้กระบวนการจัดการความรู้เป็นไปอย่างราบรื่น

การพึ่งตนเองของชุมชน ถือเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ชุมชนจะต้องมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงค์ของชุมชนและสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชนด้วย ข้อค้นพบที่สำคัญสามารถอธิบายการพึ่งตนเองของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตามตัวแบบการพึ่งตนเองของชุมชน (Model of Self-Reliance of Rural Communities) โดยใช้อักษรย่อว่า TERMS ดังนี้

๑. การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self-Reliance: T) ในที่นี้มุ่งเน้นการพึ่งตนเองทางเทคโนโลยีที่ไม่ใช่วัตถุ ได้แก่ ความรู้ความชำนาญในภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานของแต่ละคน ภาวะผู้นำของผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) ที่มีความสามารถในการพัฒนากลุ่มให้สามารถพึ่งพิงตนเองได้และการบริหารจัดการในภาพรวมของกลุ่มที่มุ่งเน้นการใช้การดำเนินงานแบบพึ่งพาอาศัยกัน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน

๒. การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic Self-Reliance: E) พบว่า ชุมชนมีความชัดเจนในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เห็นได้จากสมาชิกในกลุ่มสามารถหาเงินทุนสำรองไว้สำหรับใช้จ่ายด้าน การผลิต และสำหรับจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในการทำการจักสาน

๓. การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resource Self-Reliance: R) พบว่าสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เน้นการผลิตที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และที่หาซื้อได้ง่ายในพื้นที่เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการขนส่ง เช่น ไม้ไผ่ เชือกป่าน อุปกรณ์ตกแต่งที่มาจากวัสดุธรรมชาติ เป็นต้น

๔. การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mental Self-Reliance: M) พบว่า สมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการนำความรู้มาพัฒนาต่อยอดแปรรูปผลิตภัณฑ์ ให้มีความโดดเด่นและยังคงเอกลักษณ์หัตถกรรมจักสานไว้ ภายใต้การมีจิตใจที่เข้มแข็งและอดทนเพื่อให้กลุ่มพึ่งพิงตนเองได้

๕. การพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Self-Reliance: S) พบว่า ชุมชนมีการพึ่งตนเองทางสังคมวัฒนธรรมค่อนข้างสูงเห็นได้จาก ความสามัคคีของสมาชิกและคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การยึดถือกฎระเบียบร่วมกันและการมีใจรักในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสาน

จากการสังเคราะห์ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ พบว่า ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy) เปรียบเสมือนองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และนวัตกรรมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยแยกออกตามองค์ความรู้ ปรัชญา แนวคิด ทฤษฎี และนวัตกรรมแต่ละอย่าง เช่น ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency

Economy) ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการน้ำ ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการดิน ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการสหกรณ์ ศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะและการดนตรี ศาสตร์ด้านการศึกษา รวมถึงศาสตร์เกี่ยวกับนวัตกรรมในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ฝนหลวง ภูเขาไฟ โครงการแก่งดิน กังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นต้น

เมื่อพิจารณาแล้วศาสตร์พระราชทานเป็นแนวคิดที่ปรากฏในหลักการทรงงาน พระราชดำริ พระราชดำรัส พระบรมราโชวาท ตลอดจนพระราชกรณียกิจและพระราชจริยวัตรของพระองค์ท่าน คือ คำสั่งสอน ให้สติ ตักเตือน การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยสามารถน้อมนำศาสตร์พระราชทาน มาประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล เช่น การดำเนินชีวิตประจำวันและอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต หล่อเลี้ยงตนเองได้หรือเรียกว่าสัมมาชีพของแต่ละบุคคลและนำมาประยุกต์ใช้ในระดับหน่วยงาน ชุมชน สังคม ตามแนวพระราชดำริ เช่น ด้านความรู้ เกิดจากการเรียนรู้หรือการศึกษา ความรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนประสบด้วยตนเองหรือเกิดจากประสบการณ์ทางอ้อมจากครูผู้สอน จากคนแนะนำ ความรู้ คือการศึกษาตลอดชีวิตให้ก้าวหน้าเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้เป็นบ่อเกิดของ ปัญญาในการนำพาชีวิตไปสู่ความสุขและสิ่งที่ดีงามและความสำคัญของความรู้ พระองค์จึงมีพระบรมราโชวาท ดังนี้

“ความรู้นั้นสำคัญยิ่งใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความฉลาด สามารถและความเจริญก้าวหน้า มนุษย์จึงใฝ่ศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้ว การเรียนความรู้ แม้มากมายเพียงใดบางทีก็ไม่ช่วยให้ฉลาดหรือเจริญได้เท่าไรนัก ถ้าหากเรียนไม่ถูกถ้วน ไม่รู้จริงแท้ การศึกษาหาความรู้จึงสำคัญตรงที่ว่า ต้องศึกษาเพื่อให้เกิด “ความฉลาดรู้” คือ รู้แล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ โดยไม่เป็นพิษเป็นโทษ”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
วันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

เรื่องศิลปะและวัฒนธรรม

ทั้งนี้เพราะการศึกษาศิลปวัฒนธรรม คือ การสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ
พระองค์จึงมีพระบรมราโชวาท ดังนี้

“...งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรม นั้นคือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและทางจิตใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุที่องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยได้สืบไป...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ ท่าวังพระ วันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๓

จากตัวอย่างที่ยกมาอธิบายแสดงให้เห็นเด่นชัดว่า ศาสตร์พระราชามีประโยชน์ต่อหลายๆ มิติทั้งด้านศิลปะ วัฒนธรรม สังคม ดังนั้นการศึกษาพระราชดำรัส พระบรมราโชวาท หรือแนวพระราชดำริจึงมีส่วนช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความฉลาดรู้ เกิดประโยชน์ทั้งตนเอง สังคม ประเทศชาติ ศาสตร์พระราชาเป็นการสร้างสรรค์ การสืบทอดและการสานต่อ รวมถึงการน้อมนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่วิจัยครั้งนี้ เกิดมุมมองด้านการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาด้านภูมิปัญญาและการบูรณาการจัดการเรียนรู้ ถอดและตีความปรัชญาที่พระองค์ท่านทรงถ่ายทอดและทำให้เห็นเชิงประจักษ์ จากองค์ความรู้ภายในสู่องค์ความรู้ที่เป็นศาสตร์ หรือ“การจัดการความรู้” (KM) ในครั้งนี้เป็นกระบวนการจัดการความรู้ ถอดบทเรียนจากท้องถิ่น (Local wisdom) เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งผลจากการถอดบทเรียนในครั้งนี้ พบว่าชุมชนบ้านเหมืองหม้อ มีแนวทางการน้อมนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติ ดังนี้

๑. การพัฒนามนุษย์ ทางด้านการสร้างความตระหนักการเรียนรู้ การยอมรับ และต่อยอดสู่การนำภูมิปัญญาในพื้นที่เกิดการจัดการความรู้จากศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติ ในด้านการพึ่งพาตนเองและความเข้มแข็งของชุมชน เป็นต้น

๒. การบริหารจัดการ ศาสตร์พระราชาเป็นต้นแบบแห่งการแก้ไขปัญหาในเชิงการบริหารจัดการ ซึ่งชุมชนสามารถน้อมนำศาสตร์พระราชามาปฏิบัติ โดยมีผู้กล่าวว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน” ในมิติที่ต่อยอดจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

๓. ด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างสำนึกการมีส่วนร่วมและความตระหนัก ในการทำงานเพื่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเริ่มต้นจากผู้นำและขยายผลสู่ประชาชนในพื้นที่ด้านการพัฒนา และสัมมาชีพ ซึ่งเมื่อชุมชนตระหนักรู้และพึ่งตนเองในด้านต่าง ๆ แล้วจะสามารถต่อยอดการอนุรักษ์พื้นที่ในมิติอื่น ๆ เช่น มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือจิตอาสาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ สามารถสรุปขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานได้ทั้งหมด ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การกำหนดความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหา ๓) การจัดเก็บความรู้ ๔) การแบ่งปันความรู้ ๕) การใช้ประโยชน์ โดยการน้อมนำศาสตร์พระราชา มาปฏิบัติ ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องอาศัยกิจกรรมทางสังคมหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการกลุ่มเป็นต้น เป็นการสืบทอด การสานต่อ ถือเป็นองค์ความรู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่ควบคู่มาพร้อมกับอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง รวมถึงการนำเอาทักษะด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานไม่ไปถ่ายทอดสู่ชุมชนอื่นอีกด้วย

๔.๒ การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ซึ่งมีฐานคิดมาจากการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ซึ่งจะช่วยให้จรโล่งสังคมโดยใช้กลไกของชุมชนที่เข้มแข็งช่วยในการสร้างทางเลือกให้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ให้เหลือถึงอนุชนรุ่นหลัง การถ่ายทอด การเข้าถึงตลาด การสร้างเครือข่าย และสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรม ตลอดจนการดำเนินการตามแนวทางตามศาสตร์พระราชา

การพัฒนาชุดความรู้นี้จัดทำขึ้นในโครงการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่ ในการดำเนินงานมีการลงพื้นที่ศึกษาชุมชน สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลจาก ผู้ที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลดังกล่าวมาออกแบบชุดความรู้ ที่เหมาะสำหรับการใช้งานของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ ที่สามารถนำข้อมูลไปถ่ายทอดแก่เด็ก เยาวชนและผู้สนใจ ต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้มีความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและสังเคราะห์ ได้เนื้อหาในพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไม้และวิถีชีวิต

ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบ

งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสละทำท้องถิ่น

ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน

ชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทย

ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน

การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่

คำศัพท์ช่างสาน

๔.๒.๓ กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ

ด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ด้านการตลาด

ด้านการเรียนรู้

ด้านการสร้างเครือข่าย

๔.๒.๓ ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ บ้านเหมืองหม้อ

ชุมชนนวัตกรรม

ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ บ้านเหมืองหม้อ

การสานแอ็บข้าว ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว

การเลือกวัสดุในการทำแอ็บข้าว

ส่วนประกอบของแอ็บข้าว

ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

รูปภาพที่ ๑๐ การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาชุดความรู้

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่

วิวัฒนาการของนักคิดในแต่ละยุคสมัย มีสิ่งที่น่าสนใจในเรื่องของการรู้จักนำมาประยุกต์ใช้วัตถุดิบท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ทำให้ทราบว่าแม้แต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน มนุษย์รู้จักที่จะนำศิลปะมาเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมแบบหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยสิ่งของที่หาได้ง่ายๆ ใกล้ตัวมาสร้างสรรค์ผลงาน จนถึงปัจจุบันงานจักสานท้องถิ่นเป็นหัตถกรรมที่เป็นผลงานของชาวบ้านที่ทำรายได้ให้กับประเทศ ซึ่งก็ได้ใช้หลักคิดจากการหาวัสดุในท้องถิ่นง่ายๆ ใกล้ตัว มาสร้างสรรค์แนวคิด รวมไปถึงโครงสร้าง ลวดลาย กรรมวิธี ซึ่งทำให้ท้องถิ่นนั้นมีเอกลักษณ์ และมีความสำคัญเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ต้องสัมพันธ์เกี่ยวกับสิ่งของ เครื่องใช้ซึ่งเป็นประดิษฐ์กรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมต่าง ๆ งานหัตถกรรมจึงเป็น ดังกระจกที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัยเป็นตัวบอกเล่าประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มชนต่าง ๆ

ศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสานจึงมีคุณค่าสำหรับความเป็นอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่ยุคสมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ด้านประโยชน์ใช้สอย สร้างขึ้นบนพื้นฐานการดำรงชีวิตเพื่อตอบสนองความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวกสบายทางกายภาพหรือเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิต ด้านความเชื่อและค่านิยม งานศิลปหัตถกรรมแต่เดิมนั้น ผู้สร้างและผู้ใช้เป็นคนเดียวกัน คือ สร้างขึ้นมาเพื่อใช้งานเอง

การที่ผู้สร้างจะมีค่านิยมและความเชื่อต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด งานศิลปหัตถกรรมจึงสะท้อนความเชื่อ ค่านิยม ด้านประวัติศาสตร์ทางคุณค่า เนื่องจากงานศิลปหัตถกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีจุดประสงค์ และเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาแต่ในอดีตได้เป็นอย่างดีในฐานะข้อมูลหลักฐานที่เป็นรูปธรรมทาง ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านความเป็นเอกลักษณ์ของสังคมวัฒนธรรมงานศิลปหัตถกรรมเกิดขึ้น ภายใต้ความแตกต่างทางสภาพแวดล้อมฐานทรัพยากร ประเพณี คติความเชื่อ ที่หล่อหลอมเกิดเป็น แบบแผนวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม ด้านความงาม การสร้างงานศิลปหัตถกรรมย่อมประกอบขึ้นด้วยความต้องการทางประโยชน์ใช้สอย แต่ผู้สร้างก็ได้พิจารณารูปทรงที่เหมาะสมและความงามที่น่าใช้สอยประกอบไปด้วย โดยได้แสดงออกผ่านทางรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย วัสดุและฝีมืออันวิจิตร ประณีต ด้านเศรษฐกิจ ด้วยการผลิตสินค้าและของที่ระลึกจากการท่องเที่ยวเป็นตัวสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไฟและวิถีชีวิต

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับต้นไม้ เชื่อว่าไฟเป็นไม้มงคล ซึ่งถ้าหากบ้านใดปลูกต้นไม้เอาไว้คนในบ้านนั้นก็จะเป็นคนที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์และไม่เอาเปรียบใคร อีกทั้งยังมีไฟบางชนิด เช่น ไฟสีสุก ที่เชื่อว่าจะมีศรีสุข ด้วยคำที่คล้องจองกับคำว่า มั่งมีศรีสุข ยังช่วยเสริมบารมีให้กับผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน ทำให้ประสบความสำเร็จการปลูกต้นไม้ นั้นควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออกของบ้าน บริเวณที่เหมาะสมคือ บริเวณริมรั้ว เพราะต้นไม้จะได้รับแสงแดดและเจริญงอกงามได้เต็มที่ นอกจากนี้ประเทศไทยแล้ว ประเทศอินเดียก็ใช้ประโยชน์จากต้นไม้ โดยการนำเมล็ด (ขุย) มาใช้ประกอบอาหาร ครั้งที่ประชาชนในประเทศประสบปัญหาภัยพิบัติ ทำให้ประชาชนจำนวนมากสามารถรอดชีวิตมาได้ ส่วนในประเทศจีนก็นำไฟมาทำเป็นเยื่อกระดาษและในประเทศอื่น ๆ ก็ใช้ประโยชน์จากไฟ เช่น การใช้ไม้ไฟทำเป็น ไฟลวดไฟ หรือใช้ไม้ไฟทำเป็นท่อน้ำ เป็นต้น

จากความเชื่อในอดีต กับวิถีชีวิตของชาวไทย ต้นไม้ ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านงานหัตถกรรมจักสานเพื่อทำมาเป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อประโยชน์ใช้สอยและงานจักสานยังสะท้อนวัฒนธรรม สะท้อนความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้อีกด้วยงานหัตถกรรมจักสานไม้ไฟ เป็นอาชีพที่มีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทยนิยมจักสานเพื่อมาใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง ตะแกรง กระด้ง ผาซี เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร ตะกร้า เข่งใส่ผลไม้ เครื่องมือที่ใช้จับสัตว์น้ำ ลอบ ไซ เป็นต้น เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างง่ายที่สามารถทำใช้กันตัวเองหรือสามารถหาซื้อได้ในราคาไม่แพง

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนการใช้ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่เริ่มไม่เป็นที่นิยมเหมือนในอดีต แต่อาชีพหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ยังคงมีให้เห็นอยู่ แม้ว่าจะลดจำนวนลงมากแล้วก็ตาม มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบเดิม ๆ มาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น กระเป๋า ถัง หมวก พัด ตะกร้าใส่ของขวัญ เป็นต้น จากงานจักสานธรรมดาได้ถูกสร้างสรรค์ออกมาจากความตั้งใจในการสร้างงานที่แสดงเอกลักษณ์ไทยลงไปในงาน ประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตในท้องถิ่น จนสามารถสร้างงานออกมาได้อย่างสวยงาม เพิ่มมูลค่าให้กับงานนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ละชิ้นงานยังคงมีกลิ่นอายของเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นว่างานที่ออกมาชิ้นนั้นมาจากที่ใด เช่น ภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะงานจักสานไม้ไผ่ ในวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว เช่น แอ็บข้าว หรือ กระติบข้าว งานจักสานนิยมทำเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ทำอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจอก เสื่อ เป็นต้น ส่วนในภาคใต้ลักษณะเด่นของการใช้วัสดุที่แตกต่างจากภาคอื่น เช่น ย่านลิเภา กระจุต ใบลำเจียก มาใช้ในการทำหัตถกรรมทำให้เครื่องจักสาน รูปแบบของกรรมวิธีการผลิตและรูปแบบสินค้าถูกปรับให้สอดคล้องตามความต้องการกลุ่มลูกค้าและผู้ใช้งานมากขึ้น การผลิตงานหัตถกรรมจักสานของชาวบ้านในอดีต สามารถผลิตได้แบบเบ็ดเสร็จทั้งกระบวนการ ตามความชำนาญโครงสร้าง การจักตอก การสานและการประกอบขึ้นเป็นงานที่สมบูรณ์

เครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่พบได้ในแหล่งชนบททั่วไป ซึ่งจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในชนบท แบ่งได้เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน กระบุง ตะแกรง คานหาบ กระดัง เครื่องใช้ที่รองรับพืชผลทางการเกษตร ตะกร้า เข่ง ใช้บรรจุผักผลไม้ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ลอบ ไซ เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันแทบทุกอย่าง สามารถทำเองได้หรือซื้อได้ในราคาไม่แพงในแต่ละท้องถิ่น งานจักสานไม้ไผ่ คือ งานศิลปะอย่างหนึ่ง เพราะจะต้องสร้างงานที่ออกมาจากจิตใจที่รักในงานสร้างสรรค์ จรรโลงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีความพยายาม ความฉลาดหลักแหลม ประยุกต์พัฒนารูปแบบให้ดีขึ้น โดยไม่ทิ้งความรู้และภูมิปัญญาเดิมของท้องถิ่น แสดงถึงวิถีชีวิตของคนแต่ละท้องถิ่นได้ ทำให้รู้ว่าการที่ทำงานชิ้นนั้น มาจากแห่งหนตำบลใดจนเกิดคำนิยามว่า ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การทำเครื่องจักสานแต่เดิมจะใช้แรงงานและฝีมือของตนเองเป็นส่วนใหญ่ จะต้องมีความอดทนและจิตใจที่รักในงานสาน ใช้วัสดุไม้ไผ่ หวาย เภาวัลย์ขนาดเล็ก มาช่วยในการมัดผูก ซึ่งในชนบทแต่ละท้องถิ่นมีวัสดุที่มีไม่เหมือนกัน งานจักสานต่าง ๆ มักจะทำกันในเวลาว่าง หลังหมดฤดูการทำเกษตรกรรมแล้ว สามารถสร้างงานเป็นอาชีพเสริมได้อีกอย่างหนึ่ง และมักทำกันในสมาชิกของแต่ละครัวเรือนหนึ่งเท่านั้น ปัจจุบันเครื่องจักสานไม้ไผ่ได้นำเทคโนโลยีที่เป็นเครื่องมือ เครื่องทุ่นแรงเข้ามาเสริมใช้ในการจักเส้นตอกทำให้การสานเร็วขึ้น การใช้ที่เสียดตอกกว้าง และที่เสียดตอกหนาบาง เป็นการประยุกต์เครื่องทุ่นแรง โดยการใช้ใบมีดบังคับให้เส้นตอกมีขนาด

กว้างเท่ากันทุกเส้น สามารถบังคับให้เส้นตอกเล็กสุดหรือบางสุด โดยคนไม่สามารถทำได้ ถึงทำได้ก็ใช้เวลามากความจำเป็น ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ที่ทำออกมาจึงดูสวยงามและพัฒนาขึ้น

งานจักสานไม้ไผ่ เกิดขึ้นโดยการใช้ไม้ไผ่นำมาจัก ผ่า ฉีกให้เป็นเส้นบาง ๆ แล้วนำมาขัดสาน สอด ไขว้ ขึ้นโครงเป็นรูปทรงทำเป็นภาชนะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้จัดเป็นงานศิลปหัตถกรรม และหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความผูกพันและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนานแสดงได้ถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาบรรพบุรุษ มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณ มีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ด้วยเป็นทั้งหัตถกรรมที่เป็นของใช้ในครัวเรือนและชีวิตประจำวันจนถึงเป็นอาชีพที่เป็นแหล่งรายได้อีกด้วย

การสร้างสรรคงานจักสานไม้ไผ่ต้องใช้ทั้งภูมิปัญญา ความประณีต ความละเอียดอ่อน และทักษะฝีมือช่างสละ ตั้งแต่การรู้จักคุณสมบัติของไม้ไผ่แต่ละชนิดที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ประโยชน์ในการจักสาน การเตรียมเส้นเพื่อการสานที่เหมาะสมกับการสานผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด แต่ละรูปแบบ และที่สำคัญคือ การสานขึ้นรูปจนสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ที่นำไปประโยชน์ใช้สอยตามที่ต้องการ งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จึงยังคงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ยังคงมีการสืบทอดต่อกันมานับจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบ

การจัก เป็นการเตรียมวัสดุที่จะใช้ในการจักสาน โดยนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้ว เพื่อความสะดวกในการสาน ลักษณะของการจักจะขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิด ซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่แตกต่างกันไป เช่น วัสดุที่นำมาจักนั้นเป็นไม้ไผ่ หวาย มักเรียกว่า ตอก และการจักตอกไม้ไผ่โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ ลักษณะที่ ๑ จักตามแนวไม้ไผ่โดยมีผิวไม้เป็นส่วนแบน เรียกว่า “ตอกป็น” ลักษณะที่ ๒ จะจักโดยมีผิวไม้เป็นส่วนสันตอกเรียกว่า “ตอกตะแคง” นอกเหนือจากตอกไม้ไผ่สองลักษณะนี้แล้ว อาจจะมีตอกที่จัก เหลา เป็นเส้นกลม ๆ หรือลักษณะอื่น ๆ ตามความต้องการที่จะนำตอกชนิดนั้น ๆ ไปใช้ อย่างไรก็ตาม การจักตอกเป็นงานขั้นแรกที่สำคัญในการทำเครื่อง จักสาน เพราะลักษณะของตอกจะต้องประสานกับลวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสานด้วย นอกจากนี้การเลือกสรรวัสดุที่ดีก็มีผลต่อความคงทนและความประณีตสวยงามของเครื่องจักสานด้วย

การสาน เป็นขั้นตอนถัดจากการจัก ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เป็นขบวนการทางความคิดสร้างสรรค์และฝีมือของมนุษย์เป็นหลัก ซึ่งมีมาช้านานแล้ว และสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การสานของคนไทยนั้นถือได้ว่าเป็นความรู้พื้นบ้านพื้นเมืองสืบทอดกันมาโดยการถ่ายทอดให้กันในครอบครัว ชนิดพ่อสอนลูก โดยมีได้มีการร่ำเรียนกันอย่างจริงจัง และไม่มีการจดบันทึกเป็น

ตำรับตำราแต่อย่างใด ซึ่งรูปทรงและลวดลายบางอย่างยังคงไว้แต่บางอย่างอาจมีการปรับแต่งให้เข้ากับยุคสมัย แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ มักจะเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ ชนิดค่อยเป็นค่อยไป การสายนั้นจะสานด้วยรูปแบบและลวดลายแบบใดขึ้นอยู่กับลักษณะการนำไปใช้งานและความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีการสานได้หลากหลาย เช่น ถ้าต้องการภาชนะที่มีตาห่าง ๆ เช่น ชะลอม เข่ง ก็มักจะสานด้วยลายเฉลว เป็นต้น นอกจากนี้ชื่อเรียกของลวดลาย ในแต่ละท้องถิ่นก็อาจจะเรียกแตกต่างกันออกไปแม้จะเป็นลายเดียวกันก็ตาม การสานเครื่องจักสานโดยทั่วไปแล้ว มีอยู่ ๓ วิธี คือ ๑. การสานด้วยวิธีสอดขัด ๒. การสานด้วยวิธีการสอดขัดด้วยโครงสร้างภายนอก ๓. การสานด้วยวิธีขดเป็นวง

การถัก เป็นกระบวนการที่เข้ามาเสริมหรือช่วยทำให้เครื่องจักสานดูเรียบร้อย สมบูรณ์มากขึ้น เป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ปาก ก้น ของเครื่องจักสาน โดยมักจะใช้วัสดุที่เป็นเส้นอ่อนและมีความยาวพอสมควร ถักหรือผูกยึดโครงสร้างภายนอกให้ติดกับผนังของเครื่องจักสาน ลักษณะของการถักหรือการผูกขอบภาชนะโดยทั่วไปก็จะมีรูปแบบเฉพาะของการถัก แต่ละแบบเช่นเดียวกับแบบของลายสาน ซึ่งเป็นการช่วยเพิ่มความสวยงามของเครื่องจักสานไปในตัว การถักแม้จะเป็นขั้นตอนเสริมแต่ก็เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ของเครื่องจักสานหลายชนิด

การเข้าขอบและการมัด เป็นการเหลาไม้ไผ่ให้มีขนาดกว้าง หนา บาง อ่อน แข็ง พอเหมาะแล้วนำมาเข้าขอบแอบข้าวเพื่อความแข็งแรงและเข้ารูปเข้าทรง นำเชือกมาสอดผูกมัดให้แน่น

จึงสรุปได้ว่า วิธีการในการจักสานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบและลวดลายในการสานที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายในการสานมีข้อจำกัดไม่มากนัก และจากข้อจำกัดของลวดลายนี้เป็นผลบังคับให้รูปทรงจักสานมีลักษณะใกล้เคียงกันไปและด้วยลวดลาย วัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องจักสาน แต่สิ่งที่ปรากฏในชิ้นงานที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันนั้นก็ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น โดยสร้างผ่านแนวความคิดของมนุษย์ และสร้างความเป็นเอกลักษณ์ด้วยวัสดุรูปทรงและลวดลายที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นงานภูมิปัญญาที่มีคุณค่าที่ใช้ฝีมือในการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้เป็นเครื่องในการผลิต แม้ปัจจุบันมีการใช้วัสดุอุปกรณ์ชนิดใหม่เข้ามาช่วยแต่กรรมวิธีการผลิตการใช้ฝีมือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีคุณค่าต่อคนในสังคม

งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสละท้องถิ่น

ไม้ไผ่ คือวัตถุดิบหลักในการสร้างงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่และไม้ไผ่ที่ใช้เพื่อการสร้างเป็นงานหัตถกรรมนั้นมีด้วยกันหลายชนิด ด้วยเพราะคุณสมบัติของไม้แต่ละประเภท อาจจะมีเหมาะสมกับงานหัตถกรรมแตกต่างกัน จึงต้องเลือกใช้ชนิดไม้ให้เหมาะสม เช่น ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ทำ

เครื่องจักสานมากที่สุด คือ ไม้หลาม ซึ่งเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามพื้นราบมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ไม้ไผ่ที่นำมาใช้สำหรับการทำงานหัตถกรรมจักสาน

ภูมิปัญญาในการทำงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ทั่วไป จะมีขั้นตอนและวิธีการผลิตของงานหัตถกรรมที่เหมือน หรือแตกต่างกันไปตามรูปแบบ รูปทรง องค์ความรู้ภูมิปัญญาและทักษะฝีมือของช่างที่สั่งสมมาแต่โดยปกติจะมีกระบวนการ ขั้นตอนในการทำที่คล้ายคลึงกันในแถบทุกภาคในประเทศไทยการเตรียมวัตถุดิบเพื่อการสานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ก็ถือเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความรู้หรือภูมิปัญญาในการเตรียมวัตถุดิบ เพื่อให้ได้วัตถุดิบมีคุณภาพ ไม่เป็นมอด ไม่ขึ้นราได้เส้นตอกที่มีขนาดสม่ำเสมอตามที่ต้องการและมีสีสนสวยงามและมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงาน การเพิ่มเติมความสวยงามและความคงทนให้กับชิ้นงาน รวมทั้งการมีคิดค้น พัฒนาหาเทคนิควิธีการป้องกันมอดและแมลงของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานด้วยการรมควันที่สามารถทำให้เครื่องจักสานมีผิวแห้งสนิทไม่ขึ้นรา ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ทำงานจักสานนั้น จะนิยมนำไม้ไผ่ที่ได้มาแช่น้ำทิ้งไว้ ๗ ถึง ๑๐ วันเพื่อป้องกันแมลงและบางครั้งใช้กรรมวิธีการตากแห้งเพื่อช่วยสกัดน้ำมันไผ่ออกเป็นการสร้างความคงทน แข็งแรงและความสวยงามให้ไม้ไผ่ยิ่งขึ้น

การจัก “ตอก” ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรกเป็นงานที่ยังคงทำด้วยฝีมือ การจักตอกเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาบรรพบุรุษและเทคนิคที่ช่างต้องเรียนรู้ การกดมัดให้ผ่านเนื้อไม้และผิวไม้ไผ่ให้ได้เส้นตอกที่หนา หรือบางเท่ากันตลอดนั้น ช่างที่มีฝีมือดีจะจักตอกด้วยความชำนาญและได้เส้นตอกที่มีความหนา หรือบางที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเส้น ช่างจักตอกจึงเป็นผู้หนึ่งที่มีความสำคัญและส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในการจักตอก

ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน

การสานให้เป็นรูปร่าง รูปทรง และมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงานจักสานนั้นจะประกอบด้วย ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ

ส่วนกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเครื่องจักสาน เพราะมักเป็นจุดเริ่มต้นของการสาน เพราะลักษณะกันจะส่งผลถึงรูปทรงที่จะสร้างต่อไป ดังนั้นส่วนกันจะต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรงเหมาะสมสัมพันธ์กับลวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสาน

ส่วนกลาง เป็นส่วนผนังของภาชนะ อาจมีลักษณะเป็นผนังที่ทึบหรือโปร่ง เป็นตากี่แล้วแต่หน้าที่และประโยชน์ใช้สอยของภาชนะนั้น ๆ ส่วนกลางของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญ เพราะเป็นส่วน ที่จะรับน้ำหนักจากการบรรจุ ซึ่งถ้าหากได้รับการสานดีก็สามารถรับน้ำหนักและทนทานจากแรงกดและแรงดึงจากภายในได้

ส่วนปาก จะเป็นส่วนสำเร็จของเครื่องจักสาน โดยส่วนนี้จะต้องสัมพันธ์กับรูปทรง และประโยชน์ใช้สอย ซึ่งโครงสร้างส่วนปากหรือขอบของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยบังคับ ให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้ การสร้างงานจักสานนอกจากต้องใช้ความประณีต พิถีพิถันในการสาน แล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือลวดลายของงานจักสานนั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมูลค่าให้กับ งานจักสานแต่ละชิ้น โดยลายสานทั่วไป คือ ลายขัดและลายสอง เป็นลายเริ่มแรกเมื่อผู้สานเริ่มหัด สานงาน จากนั้นจึงมีการพัฒนาลวดลายขึ้นจากลายดั้งเดิม เช่น ลายบน ลายตีหล่ม เป็นต้น

การสานเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำเครื่องจักสาน ลวดลายถือเป็นองค์ประกอบของ งานหัตถกรรมจักสานที่มีความสำคัญสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ ได้ ดังนี้

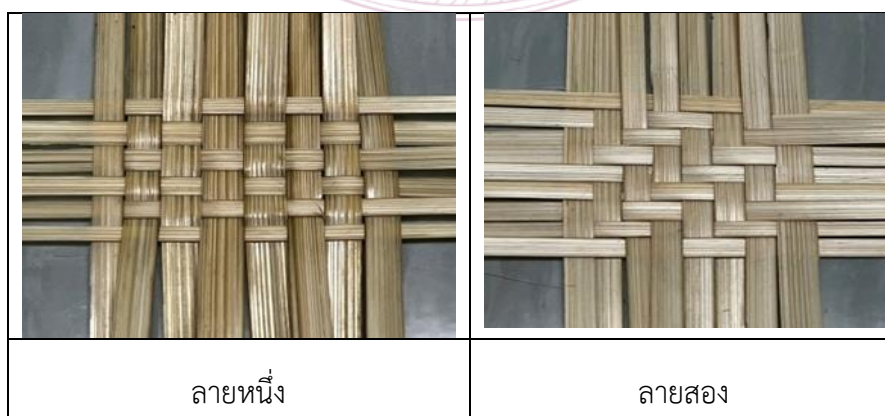
ลายพื้นฐาน หรือที่เรียกว่า ลายแม่บท มีกฎเกณฑ์ตายตัว เช่น ลายขัด ลายสอง ลาย สาม ลายตาหลิว ลายขอ

ลายพัฒนา คือ ลายที่พัฒนามาจากลายพื้นฐาน เช่น ลายบ้า ลายตีด้าน ลายเฉลา เกี๊ยตเต่า ลายดอกชิง

ลายประดิษฐ์ เป็นลายที่สานขึ้นตามความนึกคิดของตัวผู้สานเอง ตัวอย่างเช่น ลาย ขัดตาหมากรุก ลายขัดตาแยง ลายเฉลว ลายขัดตอกคู่ ลายขัดโครงหวาย ลายสอง ลายสาม ลายตา หลิว

ซึ่งลวดลายต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นในการสร้างงานหัตถกรรมจักสานผู้ผลิตจะมี ความรู้หรือภูมิปัญญาในการสานลายที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย ลายที่ได้รับความนิยมและมี ชื่อเสียงมากในปัจจุบันก็คือ ลายดอกพิกุล รวมถึงลายตาเฉลว

รูปภาพที่ ๑๑ การสานลายพื้นฐาน ลายขัดหนึ่งและลายสอง

ชนิดของไม้ไผ่ กับวิถีชีวิตคนไทย

ไม้ไผ่ (BAMBOO) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจ เป็นต้นว่า หน่อใช้เป็นอาหาร เนื้อไม้ทำหัตถกรรมจักสาน ทำเครื่องมือเครื่องไม้ใช้ต่าง ๆ ภายในบ้าน ผลิตกระดาษ ป้องกันลมพายุ ป้องกันดินพังทลาย ไม้ไผ่ที่พบในประเทศไทยและนิยมนำมาใช้ในการหัตถกรรมจักสานที่สำคัญ เช่น

ไผ่สีสุก หรือไผ่โจด พบทั่วไปและมีมากในภาคกลางและภาคใต้ มีลักษณะขึ้นเป็นกอใหญ่ หนาแน่นมาก มีลำต้นกลวงเนื้อหนา ผิวเป็นมันปล้องยาว ลำต้นมีเนื้อหนาและเหนียวทนทานดีมาก ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากไผ่ชนิดนี้มีความสวยงามคงทน และเป็นที่นิยมนำไปผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากกว่าไผ่ชนิดอื่น เช่น ใช้ทำเครื่องจักสาน เฟอร์นิเจอร์ ใช้ในการก่อสร้าง

ไผ่ชาง หรือไผ่ชางดอย พบทั่วไป แต่พบมากทางภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย นิยมนำลำต้นมาใช้ในการก่อสร้างและนำมาจักตอกทำเครื่องจักสาน เช่น สานแข่ง ตะกร้า กระบุง บุง กี่ และใช้ทำเครื่องเรือนต่าง ๆ

ไผ่รวก พบทุกภาคของประเทศไทย นิยมปลูกเป็นแนวรั้วบ้าน เหมาะสำหรับนำมาทำเครื่องเรือนไม้ ไผ่รวกดำหรือไผ่รวกใหญ่ เป็นไม้ไผ่ที่พบทางภาคเหนือ นิยมนำมาใช้ประโยชน์ใช้ทำโครงร่ม โครงพัด เครื่องประดับบันได ใช้สานแข่งสำหรับบรรจุผักและผลไม้ และทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เนื่องจากลำต้นมีเนื้อไม้ที่แข็งแรง ทนทาน

ไผ่ไร่ พบมากในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย สามารถพบได้ทั่วไปทั่วทุกภาค นิยมใช้ทำด้ามไม้กวาด ทำไม้เท้า ทำรั้วบ้าน ทำค้ำผักต่าง ๆ และเนื่องจากมีเนื้อต้นคล้ายหวาย จึงสามารถนำมาตัดให้โค้งงอได้ เหมาะสำหรับทำเก้าอี้และเฟอร์นิเจอร์รูปแบบต่าง ๆ

ไผ่ผาก พบทางภาคใต้ และจังหวัดกาญจนบุรี นิยมนำลำต้นใช้ทำแข่งใส่ถ่าน เครื่องใช้ในครัวเรือน

ไผ่ข้าวหลาม หรือไผ่กาบแดง พบมากทางภาคเหนือ ตอนเหนือของจังหวัดกาญจนบุรีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางส่วน นิยมนำลำต้นใช้ทำกระบอกล้างข้าวหลาม เครื่องจักสานต่าง ๆ

ไผ่เอี้ยะ พบทางภาคเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ในการทำโครงสร้างอาคารบ้านเรือน และเครื่องจักสานต่าง ๆ

ไผ่หก หรือไผ่พลใหญ่ พบทางภาคเหนือ และจังหวัดกาญจนบุรี นิยมนำลำต้นใช้ในการก่อสร้างชั่วคราว ทำกระดาษและเครื่องจักสาน

ไผ่บงดำ พบมากในบริเวณภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ทำเสื่อ รำแพน เครื่องจักสาน เครื่องเรือน ทำกำนัร่ม

ไผ่บง พบขึ้นปะปนอยู่กับพันธุ์ไม้ชนิดอื่น ๆ ในป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือและภาคกลาง นิยมนำลำต้นไปใช้ประโยชน์เพื่อการก่อสร้าง และงานจักสาน

ลักษณะทั่วไปของไม้ไผ่ เป็นไม้ยืนต้นจัดอยู่ในวงศ์หญ้าพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีลำต้นเป็นลำลักษณะเป็นใบเรียบแหลม ลำต้นมีลักษณะเป็นปล้องสลับกับข้อ เป็นพืชที่เจริญเติบโตเร็ว ชอบขึ้นในดินโปร่งร่วน ดินทราย อากาศไม่หนาวจัดจนเกินไปส่วนต่าง ๆ ของต้นไผ่ที่เห็นชัดเจน คือ

๑. เหง้า คือ ส่วนของลำต้นไม้ไผ่ที่เจริญเติบโตอยู่ใต้ดิน ประกอบด้วยส่วนของข้ออัดกันแน่น มีตาจำนวนมาก การเกิดลำของไม้ไผ่ เริ่มจากตาที่อยู่บริเวณเหง้ามีการพัฒนาเจริญเป็นหน่อ และหน่อมีการยืดตัวเจริญเป็นลำในที่สุด โดยปกติแล้วสามารถแบ่งส่วนของเหง้าได้เป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่ติดกับโคนของลำ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นตาและรากฝอยได้ และส่วนที่อยู่ถัดลงไปเรียกว่าคอเหง้า ซึ่งเป็นส่วนที่มีลักษณะเป็นข้อ ๆ แต่ไม่สามารถสังเกตเห็นตาหรือรากฝอยได้

๒. ลำไม้ไผ่ คือ กิ่งที่เจริญเติบโตมาจากเหง้า เมื่อเจริญเติบโตเต็มที่จะมีลักษณะเป็นไม้ที่มีข้อเป็นระยะ ๆ เรียกว่าปล้อง ไม้ไผ่ที่เหมาะสมจะนำมาทำเป็นเครื่องจักสาน ควรมีอายุประมาณ ๑ ปี เพราะเป็นไม้ไผ่ที่ไม่อ่อนหรือไม้แก่เกินไป

๓. กิ่งแขนง คือ ส่วนที่เป็นกิ่งซึ่งเจริญเติบโตมาจากตาที่อยู่ตามบริเวณข้อของลำไม้ไผ่

๔. หน่อ คือ ลำไผ่ที่มีอายุอ่อน เจริญเติบโตมาจากส่วนตาของเหง้า เมื่อเจริญเติบโตเต็มที่จะกลายเป็นลำไม้ไผ่ต่อไป

๕. กาบ คือ ส่วนที่เป็นแผ่นบาง ๆ หุ้มรอบลำไม้ไผ่ ตรงบริเวณที่เป็นข้อ ทำหน้าที่หุ้มหน่อไม้เมื่อเป็นหน่ออ่อน

๖. ใบ คือ ใบของไม้ไผ่ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

๖.๑ กาบใบ คือ ส่วนที่หุ้มก้านใบ

๖.๒ ครีบกาบใบ คือ ส่วนที่อยู่ด้านบนทั้ง ๒ ข้างของกาบใบ

๖.๓ กระจิง คือ ตอนปลายของกาบใบตรงที่ต่อกับใบยอดกาบ

๖.๔ ใบยอดกาบ คือ ใบไม้ไผ่ที่พบเห็นนั่นเอง ใบยอดกาบเป็นส่วนที่ต่อจากตัวกาบใบ ไม่มีก้านใบ และมีรอบต่ออยู่กับกาบเสมอมิได้เชื่อมเป็นแผ่นเดียวตลอด มีลักษณะแตกต่างกันไปแต่ละชนิด

๖.๕ รอยก้านใบ คือบริเวณที่ก้านใบติดกับส่วนยอดของกาบใบ

คุณสมบัติของไผ่ที่นำมาใช้ในงานหัตถกรรม

คุณสมบัติของไผ่ ที่จะนำมาใช้ในงานจักสานต่าง ๆ ควรเลือกให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย เช่น ลำต้นแข็งแรง ลำไผ่ปราศจากตำหนิ ผิวงามไม่บิดเบี้ยว อายุของไผ่ที่เหมาะสมกับการใช้งาน

อายุประมาณ ๑-๒ ปี ใช้สำหรับตัดงอทำเครื่องตกแต่งบ้าน ไม้ดอกสำหรับมัดต้นข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้ว และใช้สำหรับจักสานต่าง ๆ เช่น กระด้ง แอ็บข้าว (กระติบข้าว) หวด พัด เป็นต้น

อายุประมาณ ๓-๔ ปี ใช้สำหรับทำเป็นที่ยู่ออาศัย ใช้ทำเครื่องดนตรี เช่น ซอด้วง ซอด้วง ขลุ่ย โตะ แก้ว เตียงนอน เปลไม้ไผ่ เป็นต้น

ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน

นับจากอดีตกาลการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยอยู่คู่มากับเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำด้วยไม้ไผ่แทบทั้งสิ้น เครื่องจักสานไม้ไผ่จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่ร่วมกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน ประเภทของเครื่องจักสาน จำแนกออกตามลักษณะการใช้สอย ได้แก่

๑. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะบรรจุสิ่งของ เช่น กระบุง กระจาด ชะลอม ตะกร้า ปุ้งกี๋ เข่ง เป็นต้น
๒. เครื่องจักสานเกี่ยวกับการบริโภค เช่น แอ็บข้าว หวดนึ่งข้าว กระบุง ฯลฯ
๓. เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดด ฝน เช่น หมวก กอบ ฯลฯ
๔. เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือนเช่น ฝ้ายบ้าน พื้นบ้าน หลังคา ฯลฯ
๕. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์และขังสัตว์น้ำ ได้แก่ ลอบ สุ่ม ไซ กระชัง ข้อง ตะแกรง ฯลฯ
๖. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื่อลำแพน แผงร้ว กรงนก สุ่มไก่ เป็นต้น
๗. เครื่องจักสานเกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนาและประเพณี เช่น การทำพานใส่หมากเบ็ง ตะแหลว เป็นต้น

ในปัจจุบันประเทศไทยสามารถนำไม้ไผ่มาจักสานเป็นการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน รวมทั้งยังสามารถส่งออกไปต่างประเทศ สร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล

สรุปได้ว่า ไม้ไผ่เป็นไม้ที่มีประโยชน์มากต่อมนุษย์ เพราะสามารถนำมาทำเป็นอาหาร เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เป็นที่ยู่ออาศัย ไม้ไผ่บางชนิดสามารถนำมาประกอบเป็นยารักษาโรคได้ ปัจจุบันไม้ไผ่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติค่อยๆลดลง เนื่องจากถูกตัดมาใช้อย่างผิดวิธี โดยไม่ได้ปลูกเสริมทดแทนกับการที่มีการบุกรุกทำลายเพื่อใช้พื้นที่ทำการเกษตรด้านอื่นๆ เช่น ทำไร่ หรือสวนผลไม้ต่างๆ เกษตรกรจึงควรปลูกไม้เพิ่มเพื่อปริมาณทดแทนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ นอกจากจะเป็นการเพิ่มพื้นที่ให้กับป่ากับโลกแล้วเกษตรกรยังมีรายได้จากการปลูกไม้ โดยต้นทุนการผลิตต่ำกว่าการปลูกไม้ผล เป็นการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนได้ตลอดกาลและคุ้มค่ากว่า

การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่

๑. มีด ใช้ตัดไม้ไผ่ให้ได้ขนาดและที่สำคัญจะได้หน้าของลำไผ่ที่เรียบ สำหรับการผ่าไม้ไผ่ และจักตอก มีดขูดผิวไม้ไผ่ ใช้ขูดผิวไม้ไผ่ออกเพราะผิวไผ่จะมีความคมจะง่ายในการจักตอกที่ขูดผิวไผ่ ออกแล้ว เมื่อนำไปย้อมสีธรรมชาติหรือสีเคมีจะติดสีได้ง่าย จะติดทนนาน ไม่หลุดออกง่าย เป็นมีดที่มี น้ำหนักพอเหมาะ ผ่าไม้ไผ่ออกจากกันแนวตั้ง โดยจะผ่าไม้ไผ่ออกทีละครึ่ง แบ่งเป็น ๒ ส่วนเท่า ๆ กัน ทุกครั้งไป ไม้ไผ่ที่ผ่าออกแล้วจะเรียกว่า ชี

๒. มีดเหลาไม้ไผ่ เป็นมีดขนาดเล็กน้ำหนักของตัวมีดจะเบากว่ามีดจักตอกปลายแหลมและ คมมาก ด้ามมีดจะยาวกว่ามีดธรรมดาทั่วๆ ไปเพราะจะใช้ส่วนยาวของด้ามมีดสอดไว้ระหว่างเอว ด้านข้าง และใช้ส่วนแขนกดเข้าหาลำตัว ปลายมีดที่แหลมคมจะกดลงบนไม้ไผ่ ดึงไม้ไผ่เข้าหาตัวมีด พร้อมกดใบมีดโยกไปข้างหน้าเบาๆ ใช้ตกแต่งชีไม้ไผ่ให้เรียบร้อย ตกแต่งเส้นตอกให้อ่อนนุ่ม

๓. มีดจักตอก เป็นการใช้มีดที่มีน้ำหนักเบาพอเหมาะมือ สันมีดหนา ส่วนคมมีดจะคมและ บาง กดส่วนคมมีดลงบนชีไม้ไผ่ แบ่งไม้ไผ่ออกเป็นแผ่นบาง ๆ เรียกว่าเส้นตอก เพื่อจะนำไปสานเป็น ผลิตภัณฑ์จักสานต่อไป

๔. ที่จักตอกกว้าง เป็นการใช้เครื่องทุ่นแรงมาช่วย โดยการนำเอาใบมีดมาเป็นตัวบังคับเหลา ตอก ให้มีขนาดความกว้างเท่ากันทุกเส้นตอก ปรับแต่งใบมีด บังคับเส้นตอกให้มีความกว้างตาม ต้องการ โดยเส้นตอกจะไม่ฉีกขาดหรือเสียหาย สามารถบังคับให้เส้นตอกมีความกว้างเล็กสุด โดยที่ การเหลาด้วยมือหรือมีดธรรมดาไม่สามารถทำได้เท่ากับการใช้เครื่องทุ่นแรง การใช้ใบมีดเป็นตัว บังคับเหลาตอกให้มีขนาดของเส้นตอกหนา บาง เท่ากันทุกเส้น สามารถบังคับให้มีดกดลงบนเส้นตอก หนา บางตามความต้องการ โดยเส้นตอกจะไม่ฉีกขาดและเสมอกัน การเหลาด้วยมือหรือมีดธรรมดา ไม่สามารถทำได้ ทำให้สะดวกและง่ายในการเหลาตอกและได้ตอกที่มีคุณภาพดี

๕. กรรไกร ใช้ในการตัดแต่งตอกให้ได้ขนาดตามต้องการ

๖. เหล็กปลายแหลม หรือเหล็กนำหวาย ใช้แทงเจาะรู เพื่อร้อยหวายผูกหวายให้เกิดเป็น ลวดลายต่าง ๆ

๗. เชือกไนลอน เป็นส่วนประกอบที่ใช้ผูกหรือมัดผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ ให้เกิดความแข็งแรง และสวยงาม ทำให้เกิดคุณค่าและมีราคาสูงขึ้นไปอีกแล้วแต่ความละเอียด ยากง่าย หวายที่ใช้ทั่วๆ ไป จะเป็นหวายผิวที่จักออกมาจากหวายเส้นจะมีขนาด ๒ - ๔ มิลลิเมตร ตามความต้องการส่วนหวาย เส้นจะเป็นส่วนที่ประกอบให้เกิดความแข็งแรง ทนทาน เข้ารูปได้ดี

คำศัพท์ช่างงานสาน

- ไผ่ - เรียกเป็นลำ ปล้อง ข้อ
- ปล้อง - ส่วนระหว่างข้อ
- ข้อไผ่ - ส่วนที่เป็นสันนูนรอบลำไผ่ จะมีแขนไผ่เกิดขึ้น แตกเป็นกิ่งไผ่และใบไผ่
- กระบอก - ไผ่ที่ถูกตัดเป็นท่อน
- ผ่า - การใช้คมมีดสับลงไปบนกระบอกไผ่ให้แยกออกจากกัน
- ชี - การใช้คมมีดผ่าลงบนไม้ไผ่เป็นท่อนเล็กๆ
- จัก - การใช้คมมีดกดแบ่งไม้ไผ่ออกเป็นแผ่นๆ จนได้เส้นตอกที่บาง
- เส้นตอก - เป็นส่วนของไม้ไผ่ที่เป็นแผ่นบาง ๆ ที่ถูกจักออกมาแล้ว ตอกป็นหรือตอกสองฟีน้องเป็นเส้นตอกที่จักขวางขนานกับผิวไผ่ (ในมัดจำขนานกับผิวไผ่)
- ตอกตะแคง - เป็นเส้นตอกที่จักทางแบนโดยผิวไผ่และท้องไผ่อยู่คนละด้าน (ใบมีดจะทำมุมฉากกับผิวไผ่)
- เหลา - เป็นการใช้มีดที่มีลักษณะปลายแหลมคมตักแต่งซี่ไม้ไผ่ให้เรียบร้อย หรือตักแต่งเส้นตอกให้มีความอ่อนนุ่ม
- ตอกซั้ง - คือเส้นตอกที่สานก่อนมาตั้งแต่จุดเริ่มต้นเป็นตอกฐานของเครื่องจักสานไม้ไผ่แล้วกดหรือแต่งจนเป็นตอกตั้งย่นในแนวตั้ง / เอียง
- ตอกสาน - เป็นเส้นตอกที่นำมาสานในแนวนอน สานขัด สอด กับตอกซั้ง
- ยก - การยกเส้นตอกซั้ง ทีละ ๑ เส้น ๒ เส้น หรือมากกว่านั้น แล้วสอดตอกสานไว้ข้างล่าง
- ข่ม - การใช้เส้นตอกสานทับลงบนตอกซั้ง
- ตี - จุดศูนย์กลางของลายสาน ศูนย์กลางของลายยกตอก และที่สำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของการสานขึ้นมุม การขึ้นรูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ เป็นจุดที่แยกสายหรือแตกสาย

๔.๒.๒ กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ

หม้อ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ปฏิบัติการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยศึกษาจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ขั้นตอนที่เกิดจากการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงของปราชญ์ชุมชน โดยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม นำมาสู่การสร้าง

ประสบการณ์หรือความชำนาญแล้วจึงเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ประเด็น กระบวนการสร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์ บ้านเหมืองหม้อ ดังนี้

ภาพที่ ๑๒ นักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ปฏิบัติการพัฒนาชุดความรู้

กระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จากการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม พบว่า เกิดขึ้นจากแนวคิดการผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยให้ความสำคัญกับการใช้งาน และประโยชน์ของผลิตภัณฑ์มากกว่าความประณีตสวยงาม หัตถกรรมเครื่องจักสานในอดีต จะเน้นคุณค่ามากกว่าราคา สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ว่า “แต่ก่อนพวกเรามักจะสร้างอุปกรณ์อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันเพื่อใช้ในครัวเรือนมากกว่าการนำออกไปขาย เพราะทุกครอบครัวมีพื้นฐานการทำอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นหมวก ที่ใช้ในงานเกษตร หวด กระติบข้าว กระดังง่ ตระกร้า ที่ใช้ในครัวเรือน ไซ ฆ้องที่เอาไว้ใช้จับปลา เหล่านี้คือวิถีชีวิตของคนในสมัยก่อน”^{๑๐} เนื่องจากชุมชนบ้านเหมืองหม้อเป็นชุมชนเกษตรกรรมการผลิตเครื่องจักสานแต่ละประเภทขึ้นมาก็เพื่อตอบสนองความต้องการในด้านการใช้ประโยชน์ รวมถึงการช่วยลดรายจ่ายของครอบครัวในด้านเครื่องมือที่ใช้ในการดำรงชีวิต ยังมีได้ผลิตขึ้นมาเพื่อจัดจำหน่ายดังเช่นในปัจจุบันที่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละผลิตภัณฑ์ ความยากง่ายก็ขึ้นขนาดและความประณีตของผลิตภัณฑ์ ยิ่งผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กก็ยิ่ง

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

ใช้ความประณีตและเวลาค่อนข้างมาก สำหรับวัสดุอุปกรณ์จักสาน โดยเฉพาะไม้ไผ่ โดยส่วนมากจะจัดซื้อมาจากอำเภอทอง เนื่องจากในพื้นที่บ้านเหมืองหม้อนั้นไม่มีต้นไผ่ กอปรกับเมื่อนำมาปลูกก็ไม่เจริญเติบโต ทำให้วัสดุคือไม้ไผ่ต้องสั่งซื้อจากที่อื่น โดยซื้อเป็นลำต้นตามแต่ขนาด ส่วนกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จักสานนั้น จากการสนทนากลุ่มพบว่า มีขั้นตอนและกระบวนการดังต่อไปนี้ คือ

๑) จัดหาไม้ไผ่ที่มีอายุ โดยสังเกตจากลำต้นที่จะต้องมียอดเหลือๆ เพื่อความอดทนและแข็งแรงของผลิตภัณฑ์

๒) แปรรูปไม้ไผ่ให้เป็นเส้นขนาด ตามแต่ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการ หลังจากผ่าเสร็จก็ใช้เครื่องขูด เพื่อให้เส้นไม้ไผ่บางลง และสามารถดัดแปลงรูปทรงได้ง่าย

๓) นำเส้นไม้ไผ่ หรือ เส้นตอกมาขึ้นรูป ผลิตภัณฑ์ที่ต้องการหรือที่เรียกว่าตั้งต้นเพื่อที่จะสามารถจักสานตามแบบที่ตั้งไว้

๔) หลังจากที่ยักสานเสร็จก็จะมีการตัดเย็บเพื่อให้มีความประณีตมากยิ่งขึ้น โดยเครื่องจักสานบางชนิดก็จะนำไปทาสีและตกแต่งเพื่อให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น

กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละผลิตภัณฑ์ ความยากง่ายก็ขึ้นขนาดและความประณีตของผลิตภัณฑ์เช่นกัน ยิ่งผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กก็ยิ่งใช้ความประณีตและเวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นผลิตภัณฑ์จักสานที่ส่งออกและเป็นที่ต้องการของตลาดจะเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น หวดข้าว ตระกร้า ซึ่งจะใช้เวลาในการผลิตไม่มากและไม่ซับซ้อน โดยมีกลุ่มชุมชนเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อและผู้ผลิตเครื่องจักสานจะเป็นผู้จัดจำหน่ายและรับออเดอร์จากผู้สนใจ

กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ รูปแบบเดิมได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในงานเกษตรและเครื่องใช้ในครัวเรือน ส่วนรูปแบบใหม่ ก็อาศัยรูปแบบเดิมเป็นหลัก แต่จะมีการนำมาตกแต่งสีสันทัน และลวดลายให้สวยงามมากยิ่งขึ้น รวมถึงการผลิตจากแบบที่ลูกค้านำมาให้ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก การพัฒนารูปแบบสินค้าของกลุ่มมีการพัฒนาไปตามยุคสมัยแต่ไม่ตายตัว สินค้าบางชนิดก็ทำตามลูกค้าสั่งแบบจากตัวอย่าง เพื่อที่จะผลิตตามความต้องการของลูกค้า เนื่องจากความต้องการของลูกค้าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ สำหรับลวดลายที่นิยมลูกค้าส่วนมากจะยังคงรูปเดิมมากกว่า เพราะเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน โดยจะเป็นลายสาม ลายสี่ และลายที่ลูกค้ากำหนดให้ทำ ลูกค้าก็สามารถออกแบบเองได้เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและผู้บริโภคด้วยในขณะเดียวกันเพื่อเพิ่ม

มูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมากขึ้น ดังนั้น ลวดลายต่างๆ ก็จะมีทั้งรูปแบบเดิม ซึ่งได้แก่ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และรูปแบบใหม่ที่มีการเพิ่มสีสันและรูปแบบที่ลูกค้านำมาเอง โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อใช้สอยเป็นหลักสำคัญซึ่งจะเป็นการใช้สอยในการอุปโภคบริโภคหรือใช้สอยในพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อถือตามขนบประเพณี นอกเหนือจากการสร้างงานหัตถกรรมจักสานขึ้นมาเพื่อใช้สอยโดยตรง การจักสานไม้ไผ่ของบ้านเหมืองหม้อ เกิดขึ้น เพราะความจำเป็นที่ชาวบ้านต้องการผลิตภัณฑ์ในภาคการเกษตร ต่อมาชาวบ้านได้คิดประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์อื่นๆ สำหรับใช้ในชีวิตประจำวันและตามความต้องการของตลาด เช่น หวดข้าวข้าว หวดนึ่งข้าว กระดัง เหิง ฆ้องใส่ปลา การะจาด กะลา ตุ่ม ก๋วย ไซดักปลา ตะกร้าเอนกประสงค์ และพัด เป็นต้น

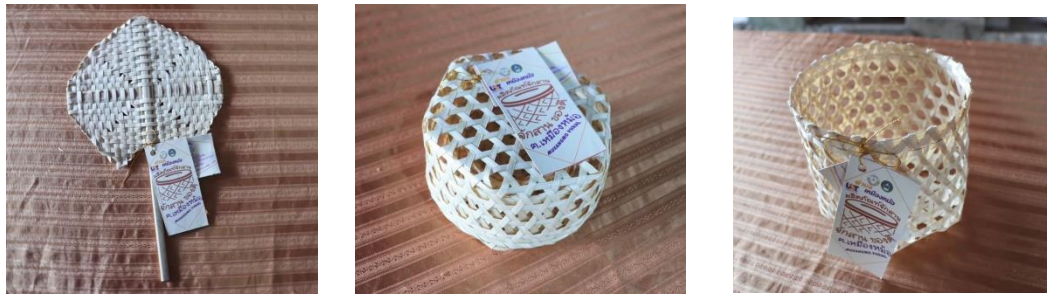
การออกแบบหัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา เป็นการออกแบบเพื่อใช้งานเป็นสำคัญไม่มีลวดลายและสีสัน ผลิตภัณฑ์ที่มีจำนวนจำกัด มีเฉพาะเครื่องจักสานในงานเกษตรกับเครื่องจักสานในครัวเรือนเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน สินค้าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากผลิตเพื่อใช้แล้ว ยังมีการผลิตเพื่อจำหน่าย สำหรับลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในปัจจุบัน ที่ลูกค้าส่วนมากนิยม ก็ยังคงรูปเดิมและผสมผสานกับรูปแบบใหม่ที่เน้นการใช้งานและความสวยงามควบคู่กันไปและขึ้นอยู่กับประโยชน์ในการใช้สอยในครัวเรือนและสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือไม่ก็ผลิตสินค้าตามความต้องการของตลาด ความต้องการของลูกค้า ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความทนทานตรงต่อความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ

กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานรูปแบบใหม่ๆ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานให้มีรูปแบบที่สวยงามเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ เหมาะแก่ประโยชน์ใช้สอยผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเดิมมีลักษณะใหญ่ใช้ประโยชน์เฉพาะด้าน โดยได้รับการพัฒนาจากทั้งภายในชุมชนเองและหน่วยงานราชการที่ได้เข้ามาให้ความรู้ เกี่ยวกับการออกแบบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่องทางในการจัดจำหน่ายให้แก่ชุมชน แม้ว่าในอดีตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นไว้ใช้เองในครัวเรือนแบบเรียบง่าย ๆ ไม่มีลวดลาย สีสันมากนัก เครื่องจักสานที่ผลิตขึ้นจะไม่ประณีตและไม่เรียบร้อย ไม่มีคุณภาพมากนักเพราะทำไว้ใช้เองในครัวเรือน วัตถุประสงค์ทำให้ได้ในครัวเรือน รูปแบบการทำก็จะเป็นแบบง่ายๆ แต่ปัจจุบันได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย เป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านประเภทต่างๆ และมีการเพิ่มลวดลายลงไปเครื่องจักสาน เช่น ลายเลขาคณิต ลายขอ ลายดอกสัก เป็นต้น ทำให้หัตถกรรมเครื่องจักสานมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้นจากที่กลุ่มลูกค้าซื้อไปใช้ในครัวเรือน ก็มีการซื้อไปเพื่อประดับตกแต่ง กลายเป็นเครื่องจักสานลวดลายใหม่ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น และตรงกับความต้องการของผู้ซื้อที่แต่เดิมจะเป็นกลุ่มที่นำไปใช้งาน แต่ปัจจุบันได้มีกลุ่มลูกค้าที่ต้องการนำไปประดับตกแต่งให้เกิดความสวยงามอีกด้วย

การพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า ประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานได้รับการพัฒนาจากทั้งภายในชุมชนเองและหน่วยงานราชการที่ได้เข้ามาให้ความรู้ เกี่ยวกับการออกแบบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่องทางในการจัดจำหน่ายให้แก่ชุมชน แม้ว่าในอดีตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นไว้ใช้เองในครัวเรือนแบบเรียบง่าย ๆ ไม่มีลวดลาย สีสันมากนัก ปัจจุบันได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ประเภทต่างๆ และมีการเพิ่มลวดลายลงไปเครื่องจักสาน ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น แต่งแต้มสีสันพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สวยงามและมีความทนทาน เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค

กระบวนการด้านการตลาด หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สำหรับการตลาดสินค้าของชุมชนจักสานจากไม้ไผ่ โดยทางกลุ่มได้มีการจัดส่งสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ จำหน่ายทั้งในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด สำหรับการจำหน่ายภายในจังหวัดนั้น ได้มีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดแพร่มารับไปตั้งขายหน้าร้านอีกที่ รวมถึงตัวแทนกลุ่มได้นำไปขายในงานถนนคนเดิน และงานแสดงสินค้าภายในจังหวัด ส่วนในต่างจังหวัดนั้น กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ ได้จัดจำหน่ายให้แก่กลุ่มลูกค้าประจำที่จะเดินทางมารับถึงที่ รวมถึงจัดส่งตามออเดอร์ ที่ติดต่อมาผ่านทางโทรศัพท์ และการออกบูธตามงานแสดงสินค้า งานเทศกาลต่าง ๆ เป็นที่ต้องการของตลาด เนื่องจากเป็นสินค้าที่สวยงาม ราคาไม่แพง และนำไปใช้กับวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี และส่วนใหญ่จะเป็นการส่งสินค้าล่วงหน้าเพราะเป็นสินค้าที่ต้องใช้เวลาในการทำ และนอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาด โดยเน้นตลาดในชุมชนเป็นหลักและขยายสู่ตลาดภายนอกชุมชน ขยายช่องทางการตลาด เช่น ขายสินค้าทางอินเทอร์เน็ต (digital marketing) การออกร้านจำหน่ายสินค้าในงานแสดงสินค้าต่างๆ ส่งเสริมการขาย เช่น การจำหน่ายร่วมกับผลิตภัณฑ์อื่น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ให้สามารถประยุกต์เป็นของฝาก ในโอกาสต่าง ๆ ได้ เช่น ชุดของฝาก ชุดของขวัญ ของที่ระลึก ตลอดจนจัดทำการเผยแพร่ข้อมูลของผลิตภัณฑ์ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (web page) ที่เป็นทางการของผลิตภัณฑ์

รูปภาพที่ ๑๓ การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า

หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ จัดจำหน่ายโดยกลุ่มผู้ค้าในชุมชนจำหน่ายทั้งในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด สำหรับการจำหน่ายภายในจังหวัดนั้น ได้มีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดแพร่มารับไปขาย และนอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดขยายสู่ตลาดภายนอกชุมชน ขยายช่องทางการตลาด เช่น ขายสินค้าทางอินเทอร์เน็ต (digital marketing) การออกร้านจำหน่ายสินค้าในงานแสดงสินค้าต่างๆ และได้รับการสนับสนุนจากจากหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาลตำบลเหมืองหม้อ ผ่านโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG (U2T) ร่วมกับสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ การประชาสัมพันธ์ การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อให้เครื่องจักสานของชุมชนได้รับมาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาดต่อไปในอนาคตเพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างแบรนด์เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าภายในชุมชน ยกกระดับตลาดจักสานของชุมชนให้ได้มาตรฐานเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ

กระบวนการด้านการเรียนรู้ หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ พบว่า แต่เดิมเป็นการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดเกี่ยวกับการจักสานในครอบครัว เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสอนกันเองภายในครอบครัว แบบแม่สอนลูก ยายสอนหลาน พี่สอนน้อง เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีการพัฒนาทักษะร่วมกัน สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งในชุมชน นอกชุมชน และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ต่อมาจึงมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มโดยมีผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน ชุมชนหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ รวมถึงมีวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญ และเชี่ยวชาญในหัตถกรรมเครื่องจักสาน และวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐมาอบรมให้ความรู้ในด้านการผลิต การออกแบบ การจัดจำหน่ายให้กับกลุ่มและประชาชนที่สนใจและผู้ประกอบการในพื้นที่ นอกจากนี้ยังพบว่า ยังมีการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้กับเด็กและ

เยาวชนในสถานศึกษา โดยได้บรรจุไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนบ้านเหมืองหม้อ ซึ่งนักเรียนโดยส่วนมากสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จนแล้วเสร็จได้ง่าย เนื่องจากมีพื้นฐานและความคุ้นชินกับการช่วยครอบครัวทำเป็นประจำอยู่แล้วเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ สืบทอดและเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

การเรียนรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ จะมีการเรียนรู้โดยการปลูกฝังและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในระบบเครือญาติที่รวมกลุ่มกันทำ เป็นการปลูกฝังจากความคุ้นชิน ที่ทำกันเองภายในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงมีวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในเครื่องจักสาน และวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐมาอบรมให้ความรู้ในด้านการผลิต การออกแบบ การจัดจำหน่ายให้กับกลุ่ม รวมถึงการเรียนรู้ในสถานศึกษาผ่านการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ สืบทอดและเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

รูปภาพที่ ๑๔ การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นในสถานศึกษา

กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ เป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีการเชื่อมโยงและประสานงานร่วมกันในลักษณะพึ่งพาอาศัย สำหรับกระบวนการสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อนั้น พบว่า ได้มีการสร้างเครือข่ายกลุ่มจักสาน ดังนี้

๑. เครือข่ายในการผลิต เป็นเครือข่ายในการจัดหาวัตถุดิบ คือ ไม้ไผ่ ที่นำมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานประเภทต่างๆ โดยวัตถุดิบไม้ไผ่ที่ใช้นั้นจะเป็นวัตถุดิบที่นำมาจากชุมชนอำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ชุมชนบ้านแม่จ๊ะ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ ชุมชนบ้านแม่คำมี อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

๒. เครือข่ายการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่ได้เข้ามาให้ความรู้ โดยเฉพาะทักษะ กระบวนการ ลวดลาย การออกแบบจากศึกษานอกโรงเรียน พัฒนาชุมชนจังหวัดแพร่ ในการสนับสนุนวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาแบ่งปันให้แก่สมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดการยกระดับราคาสินค้า ที่จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนต่อไป

๓. เครือข่ายการจัดจำหน่าย เป็นเครือข่ายที่มีอยู่ในจังหวัดและต่างจังหวัด ในการสั่งซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์จักสาน โดยจะเป็นในรูปแบบของการมารับผลิตภัณฑ์ เพื่อนำไปจัดจำหน่ายทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

การสร้างเครือข่ายทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ร่วมกัน โดยลักษณะการเชื่อมโยงเครือข่ายจะมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มคนและองค์กร ทั้งนี้มีการติดต่อซึ่งกันและกันทั้งในระดับภายในองค์กรและภายนอกองค์กร เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหาเนื่องจากการเป็นการระดมความคิดเห็นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เกิดการพึ่งพาตนเองของสมาชิกเครือข่าย เกิดการจัดการทรัพยากรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมย่อยสลายได้ง่าย ให้สามารถมาช่วยพัฒนาและต่อยอดในการพัฒนาสินค้า

เครือข่ายหัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ เป็นการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เชื่อมโยงกับกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สนใจและมีความรู้ที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดอย่างเป็นกระบวนการ สัมพันธ์สอดคล้องกับหลายหน่วยงานเพื่อให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพออกสู่สากล ซึ่งมีเครือข่ายตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย รวมถึงเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ ประกอบด้วย กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละผลิตภัณฑ์ ความยากง่ายก็ขึ้นขนาดและความประณีตของผลิตภัณฑ์เช่นกัน ยิ่งผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กก็ยิ่งใช้ความประณีตและเวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นผลิตภัณฑ์จักสานที่ส่งออกและเป็นที่ต้องการของตลาดจะเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น หวดข้าว ตระกร้า ซึ่งจะใช้เวลาในการผลิตไม่มากและไม่ซับซ้อน กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ มีทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ รูปแบบเดิม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในงานเกษตรและเครื่องใช้ในครัวเรือน ส่วนรูปแบบใหม่ ก็อาศัยรูปแบบเดิมเป็นหลัก แต่จะมีการนำมาตกแต่งสีสันและลวดลายให้สวยงามมากยิ่งขึ้น รวมถึงการผลิตจากแบบที่ถูกค่านำมาให้ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ

กับความต้องการของลูกค้าเป็นหลักกระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานรูปแบบใหม่ๆ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานให้มีรูปแบบที่สวยงามเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์กระบวนการด้านการตลาดโดยทางกลุ่มได้มีการจัดส่งสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ จำหน่ายทั้งในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด สำหรับการ จัดจำหน่ายภายในจังหวัดนั้น ได้มีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดแพร่มารับไปขาย รวมถึงงานแสดงสินค้าภายในจังหวัดและได้รับการสนับสนุนจากจากหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาลตำบลเมืองหม้อ ผ่านโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG (U2T) ร่วมกับสถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ การประชาสัมพันธ์ การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อให้เครื่องจักสานของชุมชนได้รับมาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาด กระบวนการด้านการเรียนรู้ เป็นการสืบทอดทางภูมิปัญญา มีการสืบทอดเกี่ยวกับการจักสานในครอบครัว เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสอนกันเองภายในครอบครัว แบบแม่สอนลูก ยายสอนหลาน เพื่อนสอนเพื่อน พี่สอนน้อง เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีการพัฒนาทักษะร่วมกัน สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย เป็นการทํางานร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นการทํางานร่วมกันเป็นหมู่คณะเชื่อมโยงกับกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจและมีความรู้ที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดอย่างเป็นกระบวนการ สัมพันธ์สอดคล้องกับหลายหน่วยงานเพื่อให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพออกสู่สากล ซึ่งมีเครือข่ายตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย รวมถึงเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย

๔.๒.๓ ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ บ้านเมืองหม้อ

จากบริบทของจังหวัดแพร่ ที่มีความโดดเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรม มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มได้โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์เชื่อมโยงไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมสูงวัย การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่เข้าสู่ยุคดิจิทัล ซึ่งส่งผลให้พฤติกรรมของคนเปลี่ยนแปลงไปทำให้เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดในระยะ ๕ ปี ๒๕๖๖- ๒๕๗๐ ได้กำหนดว่า “เมืองแพร่น่าอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เกษตรปลอดภัย ทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ ท่องเที่ยวยั่งยืน” จึงได้กำหนดประเด็นการพัฒนาจังหวัด ๔ ประเด็นหลัก^{๑๑} ได้แก่

^{๑๑} สำนักงานจังหวัดแพร่, แผนพัฒนาจังหวัดแพร่ในระยะ ๕ ปี ๒๕๖๖- ๒๕๗๐, (กลุ่มงานยุทธศาสตร์ และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, ๒๕๖๖), หน้า ๑.

๑) ยกขีดความสามารถและเพิ่มประสิทธิภาพการเกษตร เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน ให้สามารถแข่งขันได้ เชื่อมโยงภูมิภาคและต่างประเทศ

๒) การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและภัยพิบัติแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

๓) ยกระดับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และยั่งยืน

๔) ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ลดความเหลื่อมล้ำและเสริมสร้างความมั่นคง เพื่อรองรับเมืองน่าอยู่ซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ๑) ประเด็นเศรษฐกิจฐานราก เรื่องการส่งเสริมให้มีความนวัตกรรมทางการเงินเพื่อสนับสนุนแหล่งทุนให้กับเศรษฐกิจชุมชน ๒) ประเด็นการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบ โครงการพัฒนาชุมชนใสสะอาด เป็นนวัตกรรมในการต่อต้านการทุจริตแบบมีส่วนร่วมด้วยการสร้างจิตสำนึกและค่านิยมให้บุคลากรในสังกัดตลอดจนภาคีเครือข่าย ๓) ประเด็นการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากให้ขยายตัวโดยมีเป้าหมายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่ม คุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชนเสริมเศรษฐกิจฐานรากของประเทศอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนด้วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนด้วยองค์ความรู้และนวัตกรรม ๔) ประเด็นการมุ่งเน้นการใช้ระบบมาตรฐานและนวัตกรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ และสถาบันทางเศรษฐกิจมีสมรรถนะสูงขึ้น

การมองเรื่องของการพัฒนานวัตกรรมแต่เพียงการเพิ่มมูลค่าเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจเพื่อยกระดับรายได้ ให้พื้กับดับของประเทศกำลังพัฒนาคงไม่เพียงพอจึงยังต้องหันกลับมามองถึงรากฐานของการพัฒนาประเทศ ในด้านของคุณภาพชีวิตและการลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การพัฒนาชุมชนด้วยนวัตกรรมย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาเดิมที่มีอยู่ สร้างสรรค์ต่อยอดสิ่งใหม่เพื่อการพัฒนาอย่างรวดเร็วและเน้นการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีความมุ่งมั่นในการขจัดความยากจนนวัตกรรมมีความสัมพันธ์กับเรื่องของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของมนุษย์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่างๆ ในทางธุรกิจทั้งในอุตสาหกรรมการผลิต การบริการและการตลาดโดยนำแนวคิดนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ โดยมีเป้าหมายเพื่อลดต้นทุน สร้างมูลค่าเพิ่มรวมไปถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันทั้งในตลาดระดับประเทศและต่างประเทศ

สรุปได้ว่า นวัตกรรม เป็นการสร้างความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์เพื่อการแข่งขันอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนโดยผลลัพธ์ที่ได้นั้นอาจเป็นสินค้าหรือบริการ รวมทั้งต้องมีผู้ยอมรับในนวัตกรรมนั้นว่ามีคุณค่า หากเป็นสิ่งใหม่แต่ไม่มีผู้ยอมรับและไม่มีคุณค่าถือว่าไม่ใช่ความเป็นนวัตกรรมหากพิจารณา

เพียงบริบทความหมายคนจำนวนมากต่างมุ่งให้ความสำคัญไปในทิศทางของเรื่องธุรกิจเพียงเท่านั้น มองในเชิงพาณิชย์ที่มีการลงทุนเพื่อหวังผลประโยชน์ด้านตัวเงินแต่แท้ที่จริงแล้วยังมีการใช้นวัตกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชน

องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน ซึ่งญาณิศา เผื่อนพะยะ และ ประสพชัย พสุนนท์ ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมชุมชน มีองค์ประกอบ ๓ ประการ ดังนี้^{๑๒}

๑. นวัตกรรมเกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือส่งเสริมชุมชน นวัตกรรมเกิดขึ้นจากปัญหา ความต้องการของชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน การปลูกฝังชุมชนนวัตกรรมควรตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า สมาชิกในชุมชนมีความสามารถเพียงพอ ทั้งในการวิเคราะห์สภาพการดำรงชีวิตของตนเองและการแก้ปัญหา ด้วยเหตุนี้ สมาชิกในชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญรวบรวมข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับปัญหา และความต้องการของชุมชนในขณะ ที่เจ้าหน้าที่ของภาครัฐทำหน้าที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร่วมปรึกษาหารือทำความเข้าใจ ความรู้สึกของชาวบ้าน (empathy) รับฟังความคิดเห็นเพื่อทำความเข้าใจสภาพปัญหาที่แท้จริงซึ่งอยู่ ลึกกว่าสิ่งที่เห็นโดยผิวเผิน ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการรับฟังปัญหา การบริหารแบบมีส่วนร่วมโดย คนในชุมชน

๒. การบริหารจัดการในชุมชน การบริหารจัดการในชุมชนเป็นการบูรณาการ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารจัดการในการขับเคลื่อนการพัฒนา กิจกรรมในชุมชน โดยแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการ และพัฒนาชุมชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมในท้องถิ่น เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเตรียมการพัฒนาท้องถิ่นตั้งแต่ การวางแผนและร่วมปฏิบัติ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน สามารถลดความขัดแย้ง จาก ความแตกต่างด้านความคิด และมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาหรือ สร้างสรรค์ชุมชนให้ดีขึ้นและประสบผลสำเร็จนั้นมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกใน ชุมชน และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบผู้นำชุมชน

๓. ความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน ในมุมมองธุรกิจ เครือข่ายเป็นทรัพยากรหนึ่งที่มีคุณค่าขององค์กร การสร้างเครือข่ายทางธุรกิจ (Business Networking) เป็นวิธีการหนึ่งซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องหรือธุรกิจต่างหลายๆ องค์กร ซึ่งการสร้างเครือข่ายจะสามารถทำให้เพิ่มความสามารถให้แก่องค์กรด้านสร้างความได้เปรียบ ทางการแข่งขัน หรือแม้แต่การแบ่งปันความรู้ เครือข่ายของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนา

^{๑๒} ญาณิศา เผื่อนพะยะ และ ประสพชัย พสุนนท์, นวัตกรรมชุมชนเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความ ยั่งยืน. (Journal of Management Science Nakhon Pathom Rajabhat University.8(2), 2564 32-44)

ในชุมชนได้ มีความหมายที่กว้างไกลและสลับซับซ้อนมาก ซึ่งหมายรวมถึงการรวมกลุ่มของคนในชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์และเป้าหมายทิศทางเดียวกัน หรือแม้แต่เครือข่ายตามบริบทพื้นที่ของที่อยู่อาศัย เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีประจำตำบล กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายกับหน่วยงานราชการภายในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งการทำงานร่วมกันของเครือข่ายภายในชุมชนนี้เพื่อสร้างการพึ่งพาตนเองให้แก่คนในชุมชนได้มีวิถีชีวิต ที่มีความสุขร่วมกัน แต่ปัจจุบันการมีเครือข่ายภายนอกชุมชนเป็นเรื่องของการเข้ามาช่วยพัฒนาองค์ความรู้ ในชุมชนเพื่อสร้างความเป็นอยู่ที่ดี รวมถึงการสร้าง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้ชุมชนเปรียบเสมือนการทำงานแบบบูรณาการเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนในที่สุด โดยเครือข่ายภายนอกนั้นจะเข้ามามีส่วนร่วม ในการสร้างศักยภาพเพื่อการแข่งขันอย่างยั่งยืน เช่น เครือข่ายด้านการตลาด เครือข่ายข้อมูล เครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งจะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนภายนอก รวมทั้งองค์การระดับประเทศเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง

แนวคิดสำคัญเพื่อการสร้างนวัตกรรมชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน ในบริบทของทิวทัศน์ จึงหมายถึง การสร้างความแตกต่างอย่างสร้างสรรค์เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนเพื่อต่อยอดความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านรวมถึงการสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล ชุมชนสามารถเรียนรู้และรับ ปรับใช้นวัตกรรมนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชนพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน การใช้นวัตกรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแพร่หลายมากในชุมชน เช่น นวัตกรรมชุมชนที่เราได้เห็นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ได้แก่ การแก้ปัญหาด้านการเงินด้วยกองทุนหมู่บ้านหรือการจัดตั้งธนาคาร ชุมชน การแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการจัดตั้งธนาคารขยะ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของวิสาหกิจชุมชน โครงการเหล่านี้เป็นโครงการที่มีการผสมผสานนวัตกรรมเพื่อเข้าไปช่วยเหลือ แก้ไขปรับปรุงและต่อยอดให้แก่ชุมชนทั้งสิ้น หากแต่การขาดการเชื่อมโยงความเป็นชุมชนที่แท้จริงซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาเข้าสู่กับระบบเศรษฐกิจที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำและขาดความสมดุลอันนำไปสู่ความไม่ยั่งยืนในที่สุด

ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ บ้านเหมืองหม้อ

ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองแพร่ ประมาณ ๓ กิโลเมตร ตำบลเหมืองหม้อ การเดินทาง จากการที่มีถนนตัดผ่านหลายสาย เป็นตำบลกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกได้ง่าย มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปบ้างตามกระแสสังคมในปัจจุบัน ยังมีความสัมพันธ์แบบชนบทที่มีความผูกพันแบบญาติมิตร มีการตั้งบ้านเรือนในกลุ่มเครือญาติในบริเวณใกล้เคียงกัน เพื่อความสะดวกในการดูแลซึ่งกันและกัน คนในชุมชนจะรู้จักกันหมดทุก

คน โดยเฉพาะในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน คนในหมู่บ้านจะรู้ว่าแต่ละคนมีลักษณะเด่นหรือมีนิสัยอย่างไร ใครเป็นคนที่สามารถไว้วางใจ สามารถเป็นที่ปรึกษาได้ ใครเป็นคนที่มึนงงหรือมีนิสัยข่างพูด เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวเดี่ยว จะอยู่ด้วยกันร่วมกับปู่ย่า ตายาย ในบ้านเดียวกัน ซึ่งยังความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวโดยปู่ย่าตายาย จะเป็นคนเลี้ยงดูดูแลบุตรหลานอยู่ วิถีชีวิต สังคม ตำบลเหมืองหม้อ มีลักษณะเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีสังคมแบบเครือญาติ ประชาชนมีความสามัคคีกันไม่มีความแตกแยก ความขัดแย้งกันในกลุ่มผู้นำชุมชน จากการสังเกต ตลาดสดที่มีอยู่ในตำบลเหมืองหม้อ มี ๒ แห่งคือ ตลาดสดวัดเหมืองหม้อ (ตลาดเช้า) ตลาดสดวัดสำเภา (ตลาดเย็น) เป็นตลาดขายของอุปโภค บริโภค เช่น อาหารสำเร็จรูป อาหารสด เสื้อผ้า ตลาดเช้าจะเปิดขายเวลาประมาณตีห้าถึงเก้าโมงเช้า ตลาดเย็นจะเปิดเวลาประมาณบ่ายโมงสองถึงห่ม แม้ค่าส่วนใหญ่เป็นประชาชนในตำบลเหมืองหม้อ มีสื่อต่าง ๆ ที่เข้าถึงประชาชนได้ง่ายโดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุ มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านทุกหมู่บ้าน เสียตามสายขององค์การบริหารส่วนตำบล มีการปรับปรุงให้สามารถกระจายเสียงได้ทั่วถึงมากขึ้น ป้ายประชาสัมพันธ์ รถโฆษณาประชาสัมพันธ์ การสื่อสารโดยบุคคลในตำบล เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน แกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล รวมถึงการติดต่อกับตำบลภายนอก และการบอกเล่ากันปากต่อปากในตลาดสดทั้ง ๒ แห่ง

การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน ทำไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๐ ของประชากร ซึ่งมีพื้นที่ทำการเกษตร ซึ่งการทำนาจะทำปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงเดือนมิถุนายน – พฤศจิกายน ส่วนระยะเวลาที่เหลือจะปลูกพืชตามฤดูกาล เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด นอกนั้น รับราชการ รับจ้าง (โดยเฉพาะอาชีพรับเหมาก่อสร้าง) ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ ๓๐ กลุ่มอาชีพทางวัฒนธรรมในตำบลเหมืองหม้อ ที่มีผู้คนมาเยี่ยมชมอยู่เสมอโดยเฉพาะคนต่างชาติ คือ

๑. กลุ่มจักสาน หมู่ที่ ๑ บ้านสำเภา, หมู่ที่ ๓ บ้านเหมืองหม้อ และหมู่ที่ ๗ บ้านทุ่งน้ำใส
๒. กลุ่มแกะสลัก หมู่ที่ ๑ บ้านสำเภา, หมู่ที่ ๘ บ้านเหมืองหม้อ
๓. กลุ่มข้าวแคบ ข้าวปุ้น (อาหารพื้นบ้าน) หมู่ที่ ๙ บ้านแดนชล
๔. กลุ่มกล้วยฉาบ หมู่ที่ ๕ บ้านสระบู
๕. กลุ่มพรมเช็ดเท้า หมู่ที่ ๖ บ้านเหมืองค่า
๖. แหล่งเรียนด้านปศุสัตว์ วัวชน วัวดำสู่อาเซียน บ้านหมู่ที่ ๑๒ บ้านสันติธรรม ของนาย

พจน์ ปัญญาณะ

๗. อาศรมศิลปะของศิลปินอิสระ นายสุกร พรินทรากุล บ้านหมู่ที่ ๘ บ้านเหมืองหม้อ

๘. แหล่งน้ำธรรมชาติลำห้วยแม่แคมทั้งสองฟากฝั่ง จะมีวิถีชีวิตเกษตรแบบพอเพียงบ้านปทุม หมู่ที่ ๒ และบ้านกาซ้อง หมู่ที่ ๔ มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลเหมืองหม้อเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงานขององค์กรต่างๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

รูปภาพที่ ๑๕ ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิม

รูปภาพที่ ๑๖ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์

ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ OTOP สินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึก วิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่ยึดถือมาจากบรรพบุรุษ หลายอาชีพที่เป็นอาชีพทางวัฒนธรรมและคนเหมืองหม้อ ยังสืบทอดอาชีพนี้มาได้แก่ การทำข้าวแคบ ข้าวปั้น การแกะสลัก การจักสาน จักสานทุกอย่างแต่ที่มีมากเป็นสินค้าหลักของหมู่บ้าน คือ เครื่องจักสาน เป็นสินค้าประจำตำบลที่ผู้มาเยือนจะต้องแวะซื้อเป็นของที่ระลึกอยู่ประจำ นอกจากนี้ยังมีช่างฝีมือในการสร้างบ้านที่เรียกว่า “สล่า” อยู่มากมาย สล่าทำบ้าน สล่าแกะสลัก เป็นต้น การฝึกอาชีพและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเรื่องการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของคนตำบลเหมืองหม้อที่ได้เรียนรู้ สืบทอด ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีของตำบลโดยผู้ใหญ่ได้สอนเด็กๆ ในการสานแอ็บข้าว กระเป่า สานปลาและสานพัด เด็กๆ มีความสุข สนุกสนาน และได้ผลิตภัณฑ์กลับบ้านไปด้วย ที่ตนเองได้ฝึกทำซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัยของทั้งสองวัยด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญของตำบลเหมืองหม้อ “เกษตรเป็นหลัก จักสานทุกอย่าง งานช่างดีเด่น ร่มเย็นด้วยประเพณี สามัคคีเป็นเลิศ ถิ่นกำเนิดแห่งภูมิปัญญา”

การสานแอ็บข้าว ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

การนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัว มาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสนองความต้องการได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาจนปัจจุบัน กรรมวิธีดังกล่าวช่วยให้ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากเราเรียกสิ่งประดิษฐ์นี้ว่า “หัตถกรรม” อันหมายถึง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือภูมิปัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เครื่องจักสานถือได้ว่าเป็นแขนงหนึ่งในงานหัตถกรรม ที่ได้ทำหน้าที่รับใช้มนุษยมาเนาน การแปรรูปวัตถุดิบที่ใช้ทำเครื่องจักสานเป็นพัฒนาการที่สำคัญในการทำเครื่องจักสาน เพราะการที่ใช้วัสดุที่เป็นเส้นเล็กๆ เช่น ดอก ทำให้สามารถประดิษฐ์เครื่องจักสานให้มีรูปทรงตามต้องการและมีความประณีตคงทน งดงามยิ่งขึ้น ช่างจักสานจะสานภาชนะหรือใช้ไม้ทำเป็นแบบให้มีรูปทรงตามความต้องการเพื่อให้ได้เครื่องจักสานที่มีรูปร่างและขนาดเหมือนๆ กันเป็นจำนวนมาก การทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมสำคัญยิ่งประเภทหนึ่งในสังคม

เกษตรกรรม เพราะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สามารถทำขึ้นเองจากวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรือแต่ละท้องถิ่น

แอ็บข้าว (ภาคเหนือ) หรือกระตืบข้าว (ภาคอีสาน) เป็นภาชนะสานสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่ง มีรูปทรงกระบอกและรูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายกระบอง มีฝาปิดมีเชือกร้อยสำหรับหิ้วและถือ นิยมใช้กันในชุมชนที่บริโภคข้าวเหนียวในภาคเหนือและอีสานโดยทั่วไป ภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวนี้มีลักษณะ คือ แอ็บข้าวหรือกระตืบข้าว เป็นเครื่องจักสาน มีลักษณะกลมออกมาถึงปากและมีฝาปิดเป็นรูปทรงฝาชีมีฐานและมีหูหิ้วสำหรับร้อยเชือก ส่วนกระตืบข้าวเป็นเครื่องจักสาน มีลักษณะรูปทรงกระบอกและสี่เหลี่ยมมีฝาปิดครอบเช่นเดียวกันวัสดุที่ใช้ทำกระตืบข้าวคือ วัสดุที่ได้จากธรรมชาติตามท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ที่นิยมมากที่สุด เพราะไม้ไผ่หาได้ง่ายและมีคุณสมบัติพิเศษ คือ แข็งแรงเหนียว มีการยืดหดตัวสามารถตัดโค้งตีดัดได้

อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว

๑. ไม้ไผ่/เส้นตอก
๒. ด้ายไนลอน
๓. เข็มเย็บผ้าขนาดใหญ่
๔. กรรไกร
๕. ดินสอ/วงเวียน
๖. มีดโต้
๗. เครื่องชูดตอก
๘. ที่ฉีดพรมน้ำ

การเลือกวัสดุในการทำแอ็บข้าว

แอ็บข้าว สามารถทำได้จากวัสดุหลายอย่าง เช่น ไม้ไผ่ ไบลาน ไบตาล เป็นต้น แต่ที่นิยมใช้ทำมากและมีคุณภาพดีที่สุดต้องทำจากไม้ไผ่ ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติตามท้องถิ่นมีหลายชนิด แต่ละชนิดเหมาะกับงานแต่ละอย่าง และไม้ไผ่ที่นิยมนำมาทำแอ็บข้าว คือ ไม้ไผ่หลาม เพราะหาซื้อได้ง่ายและมีคุณสมบัติพิเศษคือ แข็งแรง เหนียว มีการยืดหดตัวสามารถตัด โค้ง ตีด ดัดได้ คือ อายุประมาณ ๑๐ เดือน ถึง ๑ ปี เพราะมีปล้องใหญ่และปล้องยาว เนื้อไม้เหนียวกำลังดี ไม่เปราะง่าย ทำเป็นเส้นตอกสวยและขาว ^{๑๓}

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผู้นำชุมชนหัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

ส่วนประกอบของแอ็บข้าว

ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ข้าวมีดังนี้ แอ็บข้าวเป็นเครื่องจักสานแบ่งส่วนประกอบ ออกได้เป็นส่วนคือ ส่วนฐาน ส่วนก้น ส่วนตัวและส่วนฝา ส่วนฐานทำด้วยไม้เหลาตัดโค้งเป็นวงกลมมีขนาดเท่ากับส่วนก้น ผูกมัดให้ติดกันเพื่อใช้เป็นฐานสำหรับตัว ส่วนก้นสานเป็นแผ่น ซ้อนกันสองชั้นผูกมัดติดกับส่วนตัว ส่วนตัวเป็นรูปทรงกระบอก สานซ้อนกันสองชั้นส่วนฝามีขนาดใหญ่กว่าส่วนตัวเล็กน้อยสามารถสวมส่วนตัวได้พอดีขอบบนสุดของฝามีหูสำหรับร้อยเชือกสองหู^{๑๔}

ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว

๑. ตัดไม้ไผ่ เลือกลำที่พอดีไม่แก่และไม่อ่อนจนเกินไป อายุไผ่ประมาณ ๑ ปี แล้วนำมาตัดเป็นท่อน ๆ ตัดเอวข้อออก แต่ละท่อนยาวไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ไผ่ ใช้มีดโต้ขุดผิวไม้ไผ่ออก เฉพาะที่เป็นผิวเท่านั้น เพราะถ้าขุดลงลึกจะทำให้เนื้อไม้ไผ่มีรอย เวลาเอาไปสานจะไม่สวย หรือจะทำให้ผิวไม้เสียไป แล้วนำมาผ่าเป็นซีกทำเส้นตอกกว้างประมาณ ๒-๓ มม. นำแต่ละชิ้นมาจักเป็นตอกเส้นเล็ก ๆ ขุดให้เรียบและบาง

๒. นำตอกที่จักเป็นเส้นมาสานเป็นแอ็บข้าว โดยสานลายมาตรฐาน คือ ลายสอง ทำเป็น ๒ ชั้น คือ ตัวแอ็บข้าว ฝาปิด ชั้นแรกต้องสานตัวแอ็บข้าวก่อนเสร็จแล้วจึงทำฝาปิด

๓. ฐานแอ็บข้าว ทำจากไม้โดยการนำไม้ดังกล่าวมาผ่าเป็นชิ้นยาว ๆ เท่ากับรอบวงของก้น แอ็บข้าว แล้วเผื่อไว้อีกประมาณ ๒ นิ้ว กว้าง ๑-๒ นิ้ว หนา ๑.๕ เซนติเมตรเสร็จแล้วนำมาทำเป็นวงกลมให้เท่ากับก้นแอ็บข้าว โดยส่วนที่เผื่อไว้เอามาประกบกันใช้เชือกไนลอน มัดยึดให้แน่น

๔. นำฐานที่ได้ไปเย็บติดกับก้นแอ็บข้าว โดยใช้เชือกไนลอนเป็นตัวเย็บจะได้แอ็บข้าวที่เหนียวทนตามความต้องการ

๕. ใช้ด้ายไนลอนสอดเข้าเป็นสายไว้สะพายไปมาได้สะดวกจะได้แอ็บข้าวที่สำเร็จเรียบร้อย สามารถนำมาใช้และจำหน่ายได้

^{๑๔} สัมภาษณ์ ประชาญ์ทองถิ่นหัตกรรมจักสานจากไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ, วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖.

ตารางที่ ๑ อุปกรณ์ที่ใช้ในการสานแอ็บข้าวและจุดประสงค์ในการใช้

		
ชื่อเรียก: มีดโต้	ชื่อเรียก: มีดจักตอก	ชื่อเรียก: กรรไกร
จุดประสงค์: ใช้สำหรับตัดไม้ไผ่	จุดประสงค์: ใช้สำหรับจักตอกให้เป็นเส้นบางๆ	จุดประสงค์: ใช้ตัดเส้นตอกและเส้นด้าย
		
ชื่อเรียก: เข็มเล่มใหญ่	ชื่อเรียก: ด้ายไนลอน	ชื่อเรียก: ดินสอ
จุดประสงค์: ใช้เย็บแอ็บข้าว	จุดประสงค์: ใช้เย็บและมัดแอ็บข้าว	จุดประสงค์: ใช้เขียนแบบ
		
ชื่อเรียก: ฟ็อกกี้	ชื่อเรียก: เส้นตอก	ชื่อเรียก: เส้นตอกที่คัดขนาดสั้น-ยาว
จุดประสงค์: ใช้พ่นน้ำลงบนเส้นตอกเพื่อให้เส้นตอกมีความนุ่ม	จุดประสงค์: ใช้สานแอ็บข้าว	จุดประสงค์: ใช้สานแอ็บข้าว

ตารางที่ ๒ ขั้นตอนการเตรียมไม้ไผ่สำหรับสาน

		
๑. เตรียมไม้ไผ่หาลาม	๒. นำไม้ไผ่มาตัดและผ่า	๓. เส้นตอกที่พร้อมนำไปจักสาน

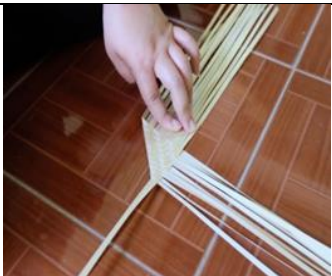
ตารางที่ ๓ ขั้นตอนการจักตอก

		
๑. การจักตอก	๒. นำเส้นตอกมาชุด	๓. เส้นตอกที่ชุดเสร็จแล้ว

ตารางที่ ๔ ขั้นตอนการเตรียมเส้นตอกสำหรับสาน

		
๑. นำเส้นตอกไปตาก	๒. นำเส้นตอกมาคัดขนาด	๓. เส้นตอกที่พร้อมนำไปใช้สาน

ตารางที่ ๕ ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว

		
๑. เริ่มวางฐานการสาน	๒. วางฐาน ๕ เส้น ลาย ๒	๓. ก่อฐานพับครึ่ง
		
๔. นับจำนวนเส้นให้ได้ขนาดตามต้องการ	๕. นำฐานที่เริ่มสานต่อกัน	๖. นำฐานที่เริ่มสานมาต่อกันให้เป็นวงกลม
		
๗. เริ่มสานลายตามต้องการ	๘. พับเก็บขอบบนของแอ็บข้าว	๙. พับเก็บขอบบนจนรอบ

ตารางที่ ๖ ขั้นตอนการทำกันแอ็บข้าว

๑. สานลาย ๑ สำหรับทำ กันแอ็บข้าว	๒. สำหรับทำกันแอ็บข้าว (ตัด)	๓. ตัดให้พอดีกับขนาดแอ็บข้าว
๔. ตัดให้ได้ขนาดกับตัวแอ็บข้าว	๕. พับครึ่งแอ็บข้าว	๖. เย็บฝาบนและฝาล่างติดกับกัน แอ็บข้าว
๗. เย็บด้านถอยหลัก	๘. เย็บให้รอบเป็นวงกลม	๙. เย็บฝาบนและล่างแล้ว นำมาสวมกัน

ภาพที่ ๑๗ ผลิตภัณฑ์แอ็บข้าว

ตามปกติการสานแอ็บข้าว นิยมสานเป็นรูปทรงกระบอกเพื่อไว้ใส่ข้าวเหนียว ถ้าหากมีการประยุกต์ใช้หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นรูปทรงอื่นๆ เช่น รูปวงรี รูปหัวใจ รูปเหลี่ยม มีหลายขนาด หลายสีสันทันให้เลือกรเราสามารถนำผลผลิตส่วนนี้มาเป็นของชำร่วยของที่ระลึกใช้ใส่สิ่งของต่าง ๆ ได้ใช้เป็นของประดับตกแต่ง ใช้เป็นกล่องเอนกประสงค์ และการถนอม บำรุงรักษาโดยนำแอ็บข้าวที่ได้ไปรมควันจากฟางข้าว เพื่อกันแมลงเจาะและเพื่อความสวยงามทนทาน ไม่เกิดราดำ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

แนวคิด ความหมาย “ลายดอกสัก” อัตลักษณ์ประจำจังหวัดแพร่ ตามคำขวัญของจังหวัดแพร่ “หม้อห้อม ไม้สัก ถิ่นรักพระลอ ช่อแฮศรีเมือง ลือเลื่องแพะเมืองผี คนแพร่นี้ใจงาม” ชาวเมืองแพร่ผูกพันกับไม้สักมาอย่างยาวนาน ด้วยเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชาวแพร่มาแต่โบราณ จากภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของต้นสักทำให้ไม้สักของเมืองแพร่มีคุณภาพดีเยี่ยมในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการเปิดสัมปทานป่าไม้ ให้กับชาวต่างชาติ เมืองแพร่เป็นเมืองหนึ่งของภาคเหนือที่มีสำนักงานบริษัทต่างชาติมาทำสัมปทานไม้ในพื้นที่ คือ บริษัทอีสต์เอเชียติก สัญชาติเดนมาร์ก และบริษัทบอมเบย์เบอร์มา สัญชาติอังกฤษ เพราะเป็นแหล่งไม้สักคุณภาพดี เป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศ หลังยุคการสัมปทานป่าไม้ของต่างชาติ มีการก่อตั้งโรงเรียนการป่าไม้ที่เมืองแพร่ เพื่อผลิตบุคลากรสำหรับกรมป่าไม้ เป็นแห่งแรกและแห่งเดียวของประเทศไทย จากแหล่งไม้สักคุณภาพดีสู่อาชีพการทำไม้ของชาวเมืองแพร่ ด้วยฝีมือเชิงช่างที่เห็นเป็นที่ประจักษ์ จากสถาปัตยกรรมอาคารไม้ที่มีชื่อเสียง เช่น คุ้มเจ้าหลวงเมืองแพร่ คุ้มวงศ์บุรี ที่งดงามด้วยการตกแต่งลวดลายไม้ฉลุแบบเรือนขนมปังขิง การทำเครื่องเรือนเฟอร์นิเจอร์ของชาวอำเภอสูงเม่น ที่สืบทอดคุณภาพและพัฒนาต่อยอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม้สักจึงเป็นตัวแทนที่

สามารถบอกเล่าสะท้อนเรื่องราวของเมืองแพร่ ได้อย่างมีมิติทางด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ วิถีชีวิต สังคมและศิลปวัฒนธรรม

ลักษณะดอกสัก ออกดอกเป็นช่อขนาดใหญ่ โดยจะออกตามซอกใบและปลายยอด ดอกเป็น ดอกแบบสมบูรณ์เพศที่มีทั้งเกสรเพศผู้และเพศเมียอยู่ในดอกเดียวกัน ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบดอก เป็นสี่เหลี่ยมกลีบ มีกลีบดอก ๖ กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดและมีขนทั้งด้านนอกและด้าน ในดอก มีเกสรเพศผู้ ๕-๖ เกสร ยื่นยาวพ้นออกจากดอก ส่วนเกสรเพศเมียจะยาวเท่ากับเกสรเพศผู้ และมี ๑ เกสร ที่รังไข่มีขนอยู่หนาแน่น ต้นสักจะออกดอกช่อดอกช่อแรกที่ปลายยอดสุดของแกนลำ ต้นก่อนกิ่งอื่นๆ แล้วจึงจะเกิดดอกที่ปลายยอดของกิ่งและดอกจะบานเพียง ๑ วันหลังจากนั้นดอกที่ได้รับการผสมจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นผลต่อไปในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม

ภาพที่ ๑๘ ดอกสัก

แนวคิดการออกแบบลายดอกสัก เป็นการอ้างอิงจากลายผ้าตีนจกโบราณเมืองลอง จังหวัดแพร่ คือ “ลายผักแว่น” ซึ่งเป็นลายโบราณเก่าแก่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นลายตีนจกที่เรียกว่า ลายกุ่ม หมายถึง เทคนิคการจกหรือยกลาย ที่นำลายลักษณะเดียวกันมาผูกรวมเป็นลายเต็มทั้งผืน โดยนำลักษณะการผูกลายแบบตีนจกลาย มาประดิษฐ์เป็นลายดอกสัก ที่มีกลีบดอก ๖ กลีบ ๖ เกสร เลข ๖ ตามความเชื่อทางโหราศาสตร์เป็นเลขมงคล เลข ๖ เป็นตัวแทนของดาวศุกร์ เกี่ยวข้องกับความสวยความงาม และศิลปะ ตามความเชื่อของชาวจีน เลข ๖ เป็นตัวเลขแห่งความร่ำรวยและความสำเร็จในธุรกิจ จึงเป็นนิมิตหมายอันดีที่จะช่วยให้ “ลายดอกสัก” อัตลักษณ์ประจำจังหวัดแพร่มีความเจริญรุ่งเรือง คำว่า สัก ฟ้องเสียงกับคำว่า ศักดิ์ ความมีศักดิ์ มีศรี ความศักดิ์สิทธิ์ ล้วนเป็นคำที่มีความหมายมงคล

“ลายดอกสัก” สามารถนำมาใช้เป็นลายเพื่อผลิตเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานโดยใช้ โครงสร้างหลักของลายดอกสักที่เป็นเอกลักษณ์ นั่นคือ ลายดอกไม้ที่มี ๖ กลีบ ๖ เกสรดอกสักผลิดอกงาม จากต้นไม้ที่เป็นมงคลอันทรงคุณค่าและมีมูลค่า ซึ่งมีความผูกพันกับชาวเมืองแพร่มาอย่างยาวนาน จึงลองถูก ลองผิดในการออกแบบที่จะสร้างความภาคภูมิใจและเกียรติภูมิ ให้กับคนเมืองแพร่สืบไป พร้อมกันนี้ได้เพิ่มการยกระดับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ให้มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียง เป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

ภาพที่ ๑๙ การออกแบบงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาจักสาน มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ถ่ายทอดวัฒนธรรมจักสานเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้าน กลุ่มเครื่องจักสาน ในอดีตชาวบ้านจะหาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำ แต่ปัจจุบันนี้รับซื้อจากแหล่งอื่น ทั้งนี้ได้ศึกษาการแลกเปลี่ยนจากกลุ่มอื่นๆ ในการเข้าร่วมกิจกรรมและได้ความรู้เพิ่มเติมในการนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านวัตถุดิบท้องถิ่นมีการนำเทคนิคในด้านต่างๆ เข้ามาใช้ในการกระบวนการผลิต เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ มีการพัฒนาเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์จักสานที่ทำด้วยวัตถุดิบในพื้นที่ยังพัฒนาให้มีความเหมาะสมในการใช้งานได้จริง ดังนั้นการพัฒนาให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค จึงมีการส่งเสริมด้านการตลาด สามารถใช้เป็นช่องทางในการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน และสิ่งที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้กลุ่มประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายตามความต้องการของตลาด การหาช่องทางจำหน่าย รวมทั้งการได้รับความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการเพื่อเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเมืองหม้อที่มีอยู่เดิม ได้มีสร้างสรรค์ผลงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานโดยผสมผสานระหว่างลวดลายดั้งเดิมกับลวดลายที่ทันสมัยที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เนื่องจากรูปแบบในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ล้วนขึ้นอยู่กับมุมมองของลูกค้าเป็น

สำคัญ ผู้ผลิตจะต้องทำการศึกษา สอบถามพฤติกรรมของผู้ซื้อว่าอยากได้อะไร อยากได้สินค้าแบบไหน ที่ตรงกับผู้ซื้อ การผลิตสินค้าขึ้นมาหนึ่งชิ้นจะต้องมีคนซื้อ ซึ่งเรียกว่า “ลูกค้า” พฤติกรรมของลูกค้าหรือพฤติกรรมของผู้ซื้อเขาอยากได้อะไร อยากได้แบบไหน สินค้าที่เรามีตรงกับความต้องการของผู้ซื้อหรือไม่ ดังนั้นการปรับเปลี่ยนรูปแบบในหลาย ๆ รูปแบบกับลวดลาย โดยปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยผสมผสานกับการอนุรักษ์ความดั้งเดิมจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถใช้กับผู้บริโภคทุกเพศ ทุกวัย สอดรับการแนวทางการในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ คือ ๑) แนวทางในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม ๒) แนวทางส่งเสริมพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการดำเนินงานใด ๆ ก็ตามต้องอนุรักษ์และยึดความเป็นวิถีชีวิตหรืออัตลักษณ์เดิมไว้ให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบ กระบวนการ วิธีการหรือแม้กระทั่งขั้นตอนในการผลิต ถึงแม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ควรพัฒนาสินค้าโดยการนำเอาความเป็นท้องถิ่นใส่ไปในสินค้าในส่วนการสร้างสรรค์ผลงานหรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นอย่างน้อยต้องคำนึงถึงหลักสำคัญ ๔ ประการ คือ ๑) อรรถประโยชน์ คือ เน้นประโยชน์ในการใช้งานได้จริง ๒) การสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ๆ ลงไปในผลิตภัณฑ์นั้น ขึ้นอยู่กับจินตนาการของแต่ละบุคคลหรือแต่ละกลุ่มหรือขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของแต่ละท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคที่หลากหลายด้วย ๓) คุณภาพดี คุณภาพเป็นสิ่งที่สำคัญการขายจะดีตลาดจะต้องการต้องดูว่าคุณภาพของงานก่อนเป็นเบื้องต้น เพราะคุณภาพจะบ่งบอกถึงวัตถุที่นำมาผลิต ขั้นตอนการผลิต วิธีการผลิต เป็นต้น และ ๔) ราคา สินค้าจะดีหรือไม่ดี มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ คุ่มหรือไม่คุ่ม สวยหรือไม่สวย ราคาเป็นตัวกำหนดเพราะราคา จะจำแนกสินค้าแต่ละประเภทให้ผู้บริโภคได้พิจารณาก่อนตัดสินใจซื้อ

ภาพที่ ๒๐ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ “ลายดอกสัก”

ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” เป็นการพัฒนาศักยภาพชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมจักสานของไทยถือเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้รับสืบทอดต่อกันมา สร้างรายได้ให้กับชุมชนมาหลายชั่วอายุคน แม้อยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป แต่งานจักสานก็ได้มีการพัฒนาขึ้นให้เข้ากับความต้องการของตลาดตลอดมา หากเปรียบงานจักสานเป็นแฟชั่นอย่างหนึ่งก็คงบอกได้ว่าเป็นแฟชั่นที่ไม่เคยตกยุค จากการปรับตัวหลายๆ อย่างนำไปสู่กระบวนการจัดการอาชีพหัตถกรรมจักสานที่ยั่งยืน ถือได้ว่าอาชีพหัตถกรรมจักสานนี้เป็นอาชีพที่ไม่มียวันตาย ยังคงสร้างคนสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับชุมชน

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาชุดความรู้ของชุมชนหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน เริ่มจากคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับหน่วยงานส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมหรือชุมชน มีความต่อเนื่องการลองผิดลองถูก ทดลองพัฒนาอย่างมีทิศทางและที่สำคัญต้องเกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากหรือคนส่วนใหญ่ซึ่งดำเนินการตามแนวทางของศาสตร์พระราชา โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ประกอบอาชีพ เพื่อให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการค้ารงชีวิตในประจำวันนำเอาทรัพยากรและทุนชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ทุนองค์ความรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกาปฏิบัติให้เป็นไปตามเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ในภาวะเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูง ก่อให้เกิดหนี้สินสูงขึ้น โดยไม่มีแนวทางที่จะแก้ปัญหาได้จึงต้องหันมาศึกษาแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีภาครัฐเข้ามามีความรู้ให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลง ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตมีคุณภาพและขายได้ราคาเพิ่มขึ้นลดรายจ่าย มีรายได้เพิ่ม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนสามารถสร้างคุณค่าเพิ่มจากทุนในชุมชนและช่วยสร้างสมดุลทางนิเวศน์ ในการลดใช้สารเคมี

ของกลุ่มเกษตรกร ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคม ชุมชนเกิดความสามัคคี มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้มแข็งในการทำงานเป็นกลุ่ม

๔.๓ การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่

การจัดกิจกรรมจัดเวทีถ่ายทอดความรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อคืนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ สถาบันการศึกษา ราชภัฏท้องถิ่น ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) มีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ซึ่งถ่ายทอดระดับบุคคลกลุ่มหรือองค์กร กล่าวคือ เป็นการถ่ายทอดความรู้จากผู้รู้ไปยังผู้ที่ต้องการความรู้ หรือการได้มาซึ่งความรู้ของผู้ที่ต้องการความรู้โดยมีหลักการที่สำคัญที่สุด คือ อย่จัดการความรู้แบบบูรณาการ ให้ดำเนินการเฉพาะความรู้ที่มีความสำคัญต่อองค์กรเท่านั้น เพราะเป็นความรู้ที่ช่วยให้บรรลุเป้าหมายนั้นมี ๒ ประเภท คือ ๑) ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในความคิดของบุคคลเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้หรือพรสวรรค์ ความรู้นี้พัฒนาและแบ่งปันกันได้และเป็นความรู้ที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน ๒) ความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวม ถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีการต่างๆ เช่น ตำรา วารสาร หนังสือ คู่มือต่างๆ วัตถุทัศน์หรืออยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ภาพที่ ๒๑ กิจกรรมการถ่ายทอดชุดความรู้

ชุดความรู้นี้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นบทเรียนสำเร็จรูปที่ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองโดยศึกษาคำชี้แจง และทำกิจกรรมตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในชุดนั้นทำให้ผู้เรียนมีความรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ของชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รูปแบบหรือวิธีการถ่ายทอดความรู้โดยนำเอาวัสดุอุปกรณ์หรือสื่อมาผสมผสานกันและนำเสนออย่างเป็นระบบ เช่น ภาพของจริง เอกสาร คำแนะนำ สไลด์คอมพิวเตอร์ ฯลฯ เพื่อกระตุ้นความสนใจและทำให้ผู้ดูเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้รวดเร็วขึ้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงกับประสบการณ์ตรงโดยสามารถรับรู้ได้จากประสาทสัมผัสทั้งห้า ซึ่งประกอบด้วย

๑. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไม้ไผ่และวิถีชีวิตลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบ งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสล่าท้องถิ่น ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน ชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทย ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ และคำศัพท์ช่างสาน

๒. กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ ได้แก่ กระบวน การด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการตลาด กระบวนการด้านการเรียนรู้ กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย

๓. ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาสหกิจหมู่บ้านเหมืองหม้อ ชุมชนนวัตกรรม ได้แก่ ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธบ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำ แอ็บข้าวส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

ภาพที่ ๒๒ นักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลและถอดบทเรียนจากการปฏิบัติการถ่ายทอดชุดความรู้

ผลการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ดังนี้

๑. การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ พบว่ารายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรม ตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไปและคุณประโยชน์ในภาพรวม สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้หลังจากจบการถ่ายทอดองค์ความรู้ จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบ งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อนภูมิ ลวดลายที่ใช้ในการจักสานชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทยประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน ๒) กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อกระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการตลาด กระบวนการด้านการเรียนรู้ กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย ๓) ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่ บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่แอ็บข้าว การเลือกวัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว

ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

๒. การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เมื่อได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้และทักษะในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ รวมถึงการวิเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ พบว่า การรวมกลุ่มกันก่อให้เกิดความรู้ในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาาร่วมกันในการพัฒนาความรู้และทักษะงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การทำหัตถกรรมเครื่องจักสานให้ได้คุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกัน ใช้บทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการวางแผนการทำงานในปัจจุบัน ให้ชุมชนสนับสนุนส่งเสริมงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้มากที่สุด ในการสนับสนุนส่งเสริมงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่มีความหลากหลายรูปแบบ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ที่มีอยู่ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่มีคุณภาพที่ดี เป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและใกล้เคียง สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวนี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพและข้อจำกัดอันจะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาการอย่างตรงจุดและยั่งยืนต่อไป

๓. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่าชาวบ้านเหมืองหม้อเดิมมีการทำหัตถกรรม จักสานไม้ไผ่ ไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝาก งานบุญประเพณีของชุมชนและปัจจุบันยัง สามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักและเกิดความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้มีความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

การประเมินผลการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสังเกตแพร่ เป็นกิจกรรมการติดตามประเมินผล โดยการสังเกตการเรียนรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สานของกลุ่มผู้เข้ารับการถ่ายทอด คือ คณะผู้วิจัย หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน คนสถาบันการศึกษา ประชาชนท้องถิ่น ชุมชน และผู้ที่สนใจทั่วไป การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของผู้เข้ารับการถ่ายทอด เพื่อให้ได้ทราบถึงทักษะและการพัฒนาความรู้ที่เพิ่มขึ้นที่ได้จากการถ่ายทอดทักษะของวิทยากรและปราชญ์ชาวบ้าน พบว่า จากการสังเกตการมี

ส่วนร่วมของผู้เข้ารับการถ่ายทอด มีความสนใจ แลกเปลี่ยนและมีความตั้งใจที่จะรับการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สานเป็นอย่างดี

จึงสรุปได้ว่า การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมเครื่องจักสาน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ลักษณะการจักการสาน การถักและการเข้าขอบ งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิ ลวดลายที่ใช้ในการจักสานชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทยประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ชุมชนบ้านเหมืองหม้อมีกระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชากิจจังหวัดแพร่ นวัตกรรมชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ได้แก่ การสานแอ็บข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาในการพัฒนาความรู้และทักษะหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต การพัฒนาไวใช้งานในครัวเรือน หรือเป็นของฝากและยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้ความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ความรู้มีอยู่มากมายหลายแหล่ง ความรู้ไม่ว่าจะเป็นแหล่งความรู้ที่อยู่ในรูปของเอกสาร และความรู้ที่อยู่กับคนที่มีการประสบการณ์การทำงาน ถ้าความรู้เหล่านี้ถูกทำลายหายไปกับสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่เราไม่สามารถรู้ได้จากการคาดการณ์ล่วงหน้า โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ไม่มีการเก็บข้อมูลและความรู้ไว้ ก็เหมือนกับการเริ่มต้นใหม่ ดังนั้นการจัดการความรู้เหล่านี้เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือในชุมชน การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่จะช่วยให้เกิดพัฒนาการของความรู้ หรือการจัดการความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรหรือชุมชน และการรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหาย ความรู้ของชุมชน นอกจากความรู้ที่เป็นแบบแผนที่ชัดเจนแล้ว ความรู้

ความชำนาญของบุคคลที่ในองค์กรหรือชุมชน ถือเป็นทรัพยากรความรู้เช่นกัน กระบวนการจัดการความรู้จึงต้องเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาการดำเนินการให้อยู่ในรูปแบบที่เชื่อถือได้ เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันสามารถที่จะถ่ายทอดได้และที่สำคัญต้องมีความน่าเชื่อถือ

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ที่มีความสอดคล้องกับทิศทางการเติบโตด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติให้ประเทศสามารถก้าวข้ามความท้าทายต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามเจตนารมณ์ของยุทธศาสตร์ชาติ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศไทยสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” และสอดคล้องกับบริบทด้านพื้นที่ รวมถึงมีการจัดการความรู้ด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ภายใต้แนวคิดในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีคุณภาพและมีความสุขที่มีการนำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ เช่น ในชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งจากการลงพื้นที่ศึกษาในชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านเหมืองหม้อเป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการทำข้าวแคบ ข้าวปั้น การแกะสลัก การจักสานทุกอย่าง แต่ที่มีมากเป็นสินค้าหลักของหมู่บ้าน คือ สานแอ็บข้าว เป็นสินค้าประจำตำบล การสานแอ็บข้าวซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มีรายได้สำหรับการดำรงชีพได้ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการปลูกฝังการสืบทอด ผ่านทางระบบครอบครัว เครือญาติและการอนุรักษ์ไว้ การสืบสานความรู้ ภูมิปัญญา ต้นทุนของความคิดทางวัฒนธรรมเป็นแนวทางที่จะสร้างชีวิตความเป็นอยู่ให้เกิดความผาสุกในครอบครัวหรือชุมชน ได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเพื่อการยกระดับรายได้ของชุมชน จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัยการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่อไปนี้

๑. การจัดการองค์ความรู้ การพัฒนาที่ต้องการความมั่นคงอย่างยั่งยืนในอนาคต จำเป็นอย่างยิ่งที่เศรษฐกิจต้องถูกปรับโครงสร้างไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการเพิ่มประสิทธิภาพซึ่งใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานสำคัญอยู่ที่การใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งานที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่บนรากฐานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น คือความรู้ ความคิด ความเชื่อและความสามารถที่ชุมชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสม ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นฐานที่สำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑.๑ การกำหนดความรู้ ชุมชนมีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อสำรวจและทบทวนความรู้เกี่ยวกับการคิดและตัดสินใจจากการใช้วัตถุดิบและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนโดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ เช่น กระเป๋า ตะกร้า

ที่ใส่รูป อุปกรณ์ไฟฟ้า เป็นต้น รวมไปถึงความต้องการให้ชุมชนมีการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ภายใต้การรวมคิดและตัดสินใจของสมาชิกในชุมชน และการเสริมสร้างรายได้ให้แก่สมาชิก และเป็นการกำหนดความรู้ที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านที่ต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม จึงร่วมกันคิดและตัดสินใจให้มีการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

๑.๒ การสร้างและแสวงหาความรู้ เทศบาลตำบลเหมืองหม้อ มีเจ้าหน้าที่ที่ให้การดูแลในการส่งเสริมและจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้และสอนวิธีการผลิตเป็นลักษณะของการผสมผสานจากการที่มีการสร้างและแสวงหาความรู้ด้วยตนเองซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษเมื่อไปดูงาน หรือเห็นตลาดขายจักสานที่สวยงามหรือแปลกตา ก็จะใช้วิธีการจดจำและนำมาลองทำด้วยตนเอง ความรู้ด้านการจักสานเป็นแบบเรียนรู้ด้วยวิธีครูพักลักจำ ซึ่งเป็นวิธีที่เกิดกับผู้ที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่ต้องการวิชา พอเห็นเขาทำก็แอบจำมาใช้ การลองผิดลองถูกในการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การสร้างและแสวงหาความรู้จะเป็นแบบผสมผสานทั้งจากภายในและภายนอกกลุ่ม ภายในกลุ่มโดยใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเป็นหลักและมีการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายร่วมกันและนำมาทดลองปฏิบัติ ปรับปรุงรูปแบบจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนตนเองจากภายนอกกลุ่ม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการส่งวิทยากรมาอบรมให้ความรู้กับชุมชนในการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้และสอนวิธีการผลิต การเข้าอบรม การศึกษาดูงาน เพิ่มเติมจากการเรียนรู้ร่วมกันและนำมาทดลองปฏิบัติและพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ สวยงาม มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและนำหน้าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของท้องถิ่น ๑

๑.๓ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ ส่วนใหญ่เป็นการจัดเก็บความรู้ในลักษณะของการจดจำผ่านตัวบุคคลในชิ้นงานที่ตนเองถนัดเป็นประสบการณ์ของบุคคล ซึ่งมีการแสดงออกมาเป็นรูปธรรมได้ ตั้งแต่กระบวนการจัดทาสตูดอุปกรณ์ (ต้นน้ำ) กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ (กลางน้ำ) และกระบวนการจัดจำหน่าย (ปลายน้ำ) รองลงมาคือ การจัดเก็บโดยการบันทึกภาพกระบวนการผลิตและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตและการเก็บเป็นตัวอย่างชิ้นงาน ส่วนเอกสารความรู้ของกลุ่มนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานสถาบันการศึกษาที่เข้ามาดำเนินงาน

๑.๔ การแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลหรือองค์กรและผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้น ต่อมาเมื่อมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น หน่วยงานราชการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะกระบวนการผลิต กระบวนการออกแบบ และช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้มากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัยในปัจจุบันที่ตรงกับความต้องการของตลาด เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้เป็น

ระบบพี่เลี้ยงชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice: CoP) จากความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกันและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ตามบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ

๑.๕ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ มาจากการกำหนดความรู้และการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ความรู้จากประสบการณ์ที่ผู้รู้ หรือปราชญ์ชุมชน ได้ลงมือปฏิบัติมาอย่างยาวนานจนเกิดทักษะความชำนาญ ได้ประยุกต์จากความรู้เดิมผสมผสานกับความรู้ใหม่ให้เกิดการสร้างสรรคผลิภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ ๆ โดยมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ตลอด เพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้ที่สนใจและเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มของสินค้า รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ ศึกษาดูงานของนักเรียน นักศึกษา นักวิจัยและผู้สนใจทั่วไป

๒. การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ ซึ่งมีฐานคิดมาจากการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ซึ่งจะช่วยให้จรรโลงสังคม โดยใช้กลไกของชุมชนที่เข้มแข็งช่วยในการสร้างทางเลือกให้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่ายไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ให้เหลือถึงอนุชนรุ่นหลัง การถ่ายทอด การเข้าถึงตลาด การสร้างเครือข่ายและสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรมตลอดจนการดำเนินการตามแนวทางตามศาสตร์พระราชาด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ ประกอบด้วย

๒.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไม้และวิถีชีวิต ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบงานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณะที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสละห์ท้องถิ่น ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน ชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทย ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน

๒.๒ กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ กระบวน การดำเนินการสร้างสรรค์ผลิภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิภัณฑ์ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย

๒.๓ ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าวชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อุปกรณ์ ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าวส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว การพัฒนาผลิภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

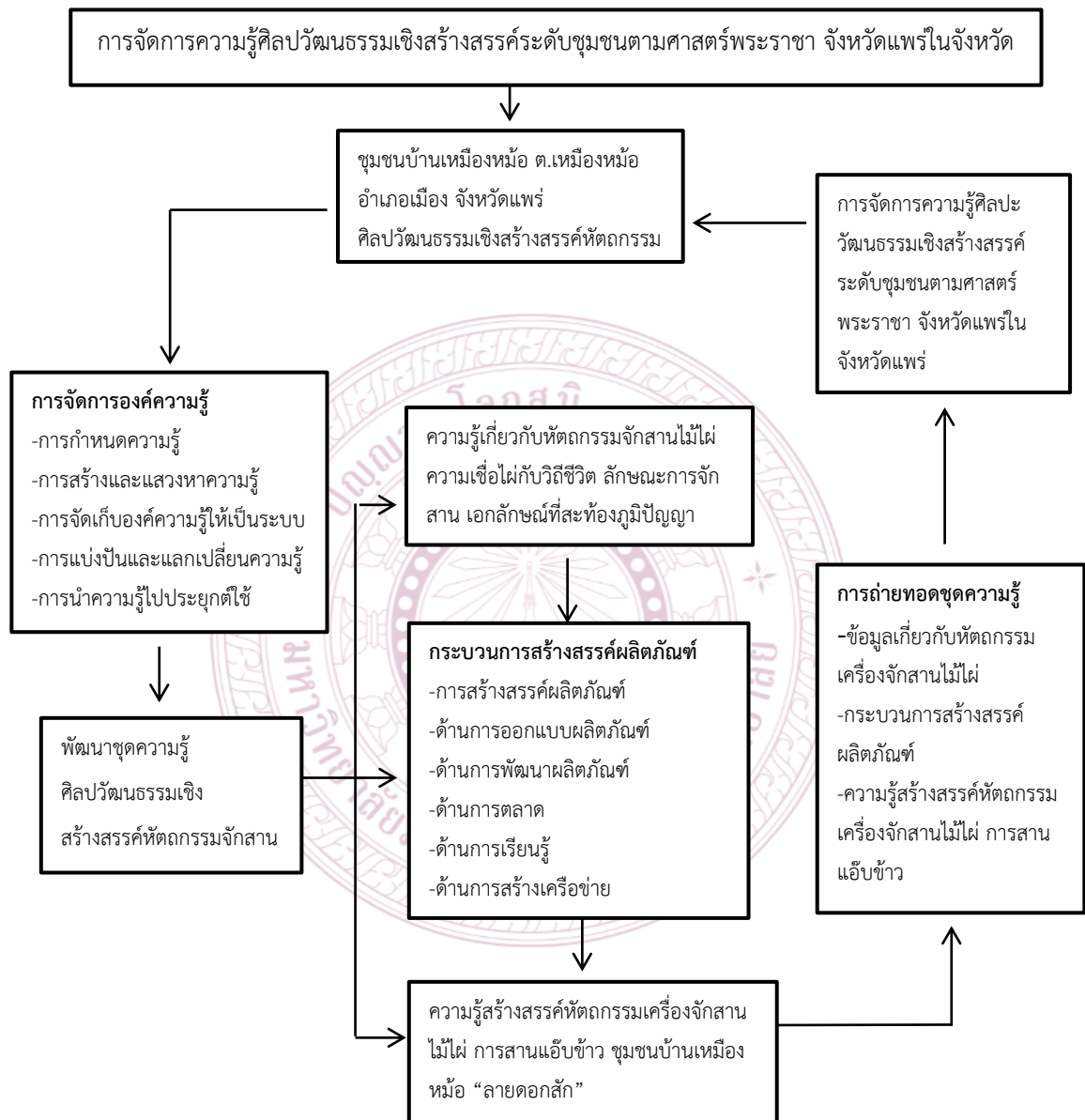
๓. การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่นหัตถกรรมเครื่องจักสาน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของการ เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ สามารถนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๓.๑ รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีความ คุ่มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไปและคุณประโยชน์ในภาพรวม สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่น ได้ หลังจากจบการถ่ายทอดองค์ความรู้ จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน การ ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓.๒ การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของชุมชน บ้านเหมืองหม้อ ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหา ร่วมกันในการพัฒนาความรู้ และทักษะงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การทำหัตถกรรมเครื่องจักสานให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน ใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้มากที่สุด ในการสนับสนุนส่งเสริมงาน หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่มีความหลากหลายรูปแบบ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างรายได้ และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน

๓.๓ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เดิมมีการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ไว้เพื่อ ใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝากงานบุญประเพณีของชุมชนแต่ปัจจุบันเป็นสินค้าที่สามารถสร้าง รายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีความรักและเกิดความสามัคคีและ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น คนใน ชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้ความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติต้องการใช้ ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

สรุปองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับ
ชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่” ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๔ องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับ
ชุมชนตามศาสตร์พระราชา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๒) เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ๓) เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ การวิจัยนี้ เป็นการวิจัย ๓ ประเภท คือ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) พื้นที่ในการเก็บข้อมูล การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่ ได้แก่ พื้นที่ในเขตบ้านเหมืองหม้อ ตำบลเหมืองหม้อ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งหมด ๔๗ คน ดังนี้ ๑) ผู้ให้ข้อมูลที่มีความรู้และเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เชิงสร้างสรรค์โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ในชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จำนวน ๕ คน ผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ในจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย ปราชญ์ ทองถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อ องค์การบริหารส่วนตำบล/ผู้แทนวัฒนธรรม/ผู้แทน ๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ โดยการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน ๑๐ คน ประกอบด้วย พัฒนาชุมชน/ผู้แทน จำนวน ๑ คน นักการศึกษาจำนวน ๑ คน นักวิชาการ/ผู้รู้ด้านการออกแบบหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่/ผู้แทนจำนวน ๑ คน ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ /ผู้แทน จำนวน ๑ คน สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่/ผู้แทน จำนวน ๒ คน ปราชญ์ทองถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จำนวน ๒ คน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น/ผู้แทน จำนวน ๑ คน ผู้นำชุมชนบ้านเหมืองหม้อ จำนวน ๑ คน ๓) การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ จำนวน ๓๒ คน ประกอบด้วย ๑) คณะผู้วิจัย ๑๒ รูป/คน ๒) หน่วยงานภาครัฐ ๒ คน ๓) ภาคเอกชน ๒ คน ๔) ประชามติ ๓ คน ๕) สถาบันการศึกษา ๓ คน ๖) ปราชญ์ทองถิ่น ๓ คน ๗) ผู้ที่สนใจทั่วไป ๗ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม แบบสังเกตการณ์เชิงปฏิบัติการ สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key Informants) เพื่อนำมาใช้ในการประมวลองค์ความรู้

ศึกษาบริบทพื้นที่ วิธีคิด วิธีชีวิตของชุมชน การจัดการความรู้และชุดความรู้ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการวิเคราะห์จากเอกสาร ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) หลังจากนั้น ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์ พระราชา จังหวัดแพร่ สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์ พระราชาจังหวัดแพร่ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการความรู้ใน ๕ ประเด็น ได้แก่ การกำหนด ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ การแบ่งปันและแลกเปลี่ยน ความรู้และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

การกำหนดความรู้ ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ มีการกำหนดความรู้จากชุมชนเป็นหลัก ภายใต้อาสาสมัครด้านเศรษฐกิจภายในชุมชนโดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชน เพื่อให้มี คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ เช่น กระเป๋า ตะกร้า ที่ใส่รูป อุปกรณ์ไฟฟ้า เป็นต้น ในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้กลุ่มมีอาชีพเสริม นอกเหนือจากการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำนา ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวได้รับการ สนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินงานในด้านงบประมาณ และการตลาด เป็นต้น และเป็นการกำหนดความรู้ที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านที่ต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม จึงร่วมกันคิดและตัดสินใจให้มีการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานจากไม้ไผ่ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

การสร้างและแสวงหาความรู้ ได้มีการแสวงหาความรู้โดยมีการประสานงานกับ หน่วยงานของภาครัฐ ได้แก่ เทศบาลตำบลเหมืองหม้อ มีเจ้าหน้าที่ที่ให้การดูแลในการส่งเสริมและ จำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ในการส่งวิทยากรเข้า มาให้ความรู้และสอนวิธีการผลิตเป็นลักษณะของการผสมผสานจากการที่มีการสร้างและแสวงหา ความรู้ด้วยตนเองซึ่งมีความสนใจเป็นพิเศษเมื่อไปดูงาน หรือเห็นตลาดลายจักสานที่สวยงามหรือแปลก

ตาก็จะใช้วิธีการจดจำและนำมาลองทำด้วยตนเอง ความรู้ด้านการจักสานเป็นแบบเรียนรู้ด้วยวิธีครูพักลักจำ ซึ่งเป็นวิธีที่เกิดกับผู้ที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนที่ต้องการวิชา พอเห็นเขาทำก็แอบจำมาใช้ การลองผิดลองถูกในการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การสร้างและแสวงหาความรู้นั้นจะเป็นแบบผสมผสานทั้งจากภายในและภายนอกกลุ่ม ภายในกลุ่มโดยใช้ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษเป็นหลักและมีการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายร่วมกันและนำมาทดลองปฏิบัติ ปรับปรุงรูปแบบจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนตนเอง จากภายนอกกลุ่ม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐในการส่งวิทยากรมาอบรมให้ความรู้กับชุมชนในการส่งวิทยากรเข้ามาให้ความรู้และสอนวิธีการผลิต การเข้าอบรม การศึกษาดูงาน เพิ่มเติมจากการเรียนรู้ร่วมกันและนำมาทดลองปฏิบัติและพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพ สวยงาม มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนและนำหน้าสินค้าหรือผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของท้องถิ่น ๑

การจัดเก็บความรู้ การจัดเก็บความรู้เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากการสร้างและพัฒนาที่กำหนดที่จะจัดเก็บไว้เป็นความรู้ ชุมชนมีการจัดเก็บความรู้เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากทำงานหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น และมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การจัดเก็บความรู้ในลักษณะของการจดจำผ่านตัวบุคคล การสร้างและเก็บไว้เป็นความรู้ เครื่องมือที่สำคัญที่ใช้ในการจักสานไม้ไผ่ เครื่องจักตอกหรือเครื่องชุดตอก โดยต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษาและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการของชุมชน เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้งการสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล การจัดเก็บความรู้ในลักษณะของการจดจำผ่านตัวบุคคลในชิ้นงานที่ตนเองถนัด และการถ่ายภาพของชิ้นงานในแต่ละแบบ การจัดเก็บรูปร่างนั้นทางกลุ่มจะมีการบันทึกกระบวนการผลิตและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ด้วยภาพถ่าย และการเก็บเป็นตัวอย่างชิ้นงาน ทำให้สะดวกสำหรับสมาชิกใหม่และผู้ที่ต้องการเรียนรู้ก็สามารถศึกษาจากแฟ้มข้อมูลภาพถ่ายได้อย่างละเอียด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความรู้ของชุมชนส่วนใหญ่จะเก็บในรูปของตัวบุคคลเป็นสำคัญ

การแบ่งปันความรู้และแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการส่งผ่านความรู้ระหว่างบุคคลหรือองค์กรและผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยครอบคลุมเป็นจุดเริ่มต้น ต่อมาเมื่อมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นหน่วยงานราชการ เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะกระบวนการผลิต กระบวนการออกแบบ และช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้มากยิ่งขึ้น จนก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์จักสานร่วมสมัยในปัจจุบันที่ตรงกับความต้องการของตลาด เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้เป็นระบบที่เลี้ยงชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice: CoP) จากความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ความไว้วางใจซึ่งกันและกันและสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ตามบริบทของชุมชนเป็นสำคัญ

การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ การนำไปประยุกต์ใช้งานก่อให้เกิดประโยชน์ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน สามารถนำความรู้มาช่วยในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมและทันทั่วทั้งที่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานไปประยุกต์ใช้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการพัฒนารูปแบบของสินค้าให้มีความหลากหลายมากขึ้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่ควบคู่มาพร้อมกับอาชีพเกษตรกรรม เป็นการผลิตเพื่อจัดจำหน่ายทั้งภายในจังหวัดและต่างจังหวัดเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกวิธีการหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนมาสร้างรายได้ รวมถึงการนำเอาทักษะด้านการจักสานไปถ่ายทอดสู่ชุมชนอื่น และสถานศึกษา ปัจจุบันผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชุมชนได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในงานและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น เป็นของชำร่วย ใส่ของจีปาละได้แก่ กระเป๋า ตะกร้า แอ็บข้าว กล่องทิชชู กล่องใส่รูปเทียน อุปกรณ์ดีฟกาแฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้มีการนำวิธีการจักสานมาปรับใช้เป็นโดยเป็นแหล่งเรียนรู้ในการฝึกสอนให้ลูกหลานมีสมาธิมากขึ้น โดยมีการฝึกหัดสานแบบง่ายๆ เช่น การทำพัด เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์และฝึกให้มีสติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นข้อเสนอแนะให้กับกลุ่มองค์กรชุมชนอื่นๆ สามารถนำไปปรับใช้กับเยาวชนในชุมชนให้สามารถสร้างระบบการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการสังเคราะห์ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ พบว่า ศาสตร์พระราชา (The King's Philosophy) เปรียบเสมือนองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และนวัตกรรมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร โดยได้แยกออกตามองค์ความรู้ ปรัชญา แนวคิดทฤษฎีและนวัตกรรมแต่ละอย่าง เช่น ทฤษฎีใหม่ (The New Theory) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการน้ำศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการดิน ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการป่าและสิ่งแวดล้อม ศาสตร์เกี่ยวกับการจัดการสหกรณ์ ศาสตร์เกี่ยวกับศิลปะและการดนตรี ศาสตร์ด้านการศึกษา รวมถึงศาสตร์เกี่ยวกับนวัตกรรมในมิติต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น ฝนหลวง หล้าแฝก โครงการแก่งลิงดิน กังหันน้ำชัยพัฒนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อำเภอมือ จังหวัดแพร่ สามารถสรุปขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานได้ทั้งหมด ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การกำหนดความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหา ๓) การจัดเก็บความรู้ ๔) การแบ่งปันความรู้ ๕) การใช้ประโยชน์ โดยการน้อมนำศาสตร์พระราชมานำปฏิบัติ ซึ่งแต่ละขั้นตอนต้องอาศัยกิจกรรมทางสังคมหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการกลุ่มเป็นต้น เป็นการสืบทอด การสานต่อ ถือเป็นองค์ความรู้ที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนที่ควบคู่มาพร้อมกับอาชีพเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน

เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง รวมถึงการนำเอาทักษะด้านหัตถกรรมการจักสานไม้ไผ่ไปถ่ายทอดสู่ชุมชนอื่นอีกด้วย

๕.๑.๒ การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่

การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ ซึ่งมีฐานคิดมาจากการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามแนวทางของศาสตร์พระราชาส่งจะช่วยจรรโลงสังคมโดยใช้กลไกของชุมชนที่เข้มแข็งช่วยในการสร้างทางเลือกให้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ให้เหลือถึงอนุชนรุ่นหลัง การถ่ายทอด การเข้าถึงตลาด การสร้างเครือข่าย และสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรม ตลอดจนการดำเนินการตามแนวทางตามศาสตร์พระราช

ชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย

๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไม้และวิถีชีวิต ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบงานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสละทำองถิ่น ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน ชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทย ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน

๒) กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ กระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ กระบวนการด้านการตลาด กระบวนการด้านการเรียนรู้ กระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย

๓) ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ บ้านเหมืองหม้อ ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

ด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละผลิตภัณฑ์ ความยากง่ายก็ขึ้นขนาดและความประณีตของผลิตภัณฑ์เช่นกัน ยิ่งผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กก็ยิ่งใช้ความประณีตและเวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นผลิตภัณฑ์จักสานที่ส่งออกและเป็นที่ต้องการของตลาดจะเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น หวดข้าว ตระกร้า ซึ่งจะใช้เวลาในการผลิตไม่มากและไม่ซับซ้อน โดยมีกลุ่มชุมชนเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อและผู้ผลิตเครื่องจักสานจะเป็นผู้จัดจำหน่ายและรับออเดอร์จากผู้ที่สนใจ

ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในอดีตที่ผ่านมา เป็นการออกแบบเพื่อใช้งานเป็นสำคัญไม่มีลวดลายและสีสัน ผลิตภัณฑ์ก็มีจำนวนจำกัด มีเฉพาะเครื่องจักสานในงานเกษตรกับเครื่องจักสานในครัวเรือนเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน สินค้าผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น นอกจากผลิตเพื่อใช้แล้ว ยังมีการผลิตเพื่อจำหน่าย สำหรับลวดลายของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานในปัจจุบัน ที่ลูกค้าส่วนมากนิยม ก็จะเป็นรูปเดิมและผสมผสานกับรูปแบบใหม่ที่เน้นการใช้งานและความสวยงามควบคู่กันไปและขึ้นอยู่กับประโยชน์ในการใช้สอยในครัวเรือนและสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือไม่ก็ผลิตสินค้าตามความต้องการของตลาด ความต้องการของลูกค้า ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความทนทานตรงต่อความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ

ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ ได้รับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้า ประโยชน์ในการใช้สอยเป็นสำคัญ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานได้รับการพัฒนาจากทั้งภายในชุมชนเองและหน่วยงานราชการที่ได้เข้ามาให้ความรู้ เกี่ยวกับการออกแบบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และช่องทางในการจัดจำหน่ายให้แก่ชุมชน แม้ว่าในอดีตเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นไว้ใช้เองในครัวเรือนแบบเรียบง่าย ๆ ไม่มีลวดลาย สีสันมากนัก ปัจจุบันได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ประเภทต่าง ๆ และมีการเพิ่มลวดลายลงไปเครื่องจักสาน ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น แต่งแต้มสีสันพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สวยงามและมีความทนทาน เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้บริโภค

ด้านการตลาด หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ จัดจำหน่ายโดยกลุ่มผู้ค้าในชุมชนจำหน่ายทั้งในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด สำหรับการจัดจำหน่ายภายในจังหวัดนั้น ได้มีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดแพร่มารับไปขาย และนอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการตลาดขยายสู่ตลาดภายนอกชุมชน ขยายช่องทางการตลาด เช่น ขายสินค้าทางอินเทอร์เน็ต (digital marketing) การออกร้านจำหน่ายสินค้าในงานแสดงสินค้าต่างๆ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาลตำบลเหมืองหม้อ ผ่านโครงการ

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG (U2T) ร่วมกับสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ การประชาสัมพันธ์ การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อให้เครื่องจักสานของชุมชนได้รับมาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาดต่อไปในอนาคตเพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างแบรนด์เพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าภายในชุมชน ยกย่องตลาดจักสานของชุมชนให้ได้มาตรฐานเพื่อให้ได้รับการยอมรับจากตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ด้านการเรียนรู้ แต่เดิมเป็นการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดเกี่ยวกับการจักสานในครอบครัว เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสอนกันเองภายในครอบครัว แบบแม่สอนลูก ยายสอนหลาน เพื่อนสอนเพื่อน พี่สอนน้อง เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีการพัฒนาทักษะร่วมกัน สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งในชุมชน นอกชุมชน เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น รวมถึงมีวิทยากรปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในเครื่องจักสาน และวิทยากรจากหน่วยงานภาครัฐมาอบรมให้ความรู้ในด้านการผลิต การออกแบบ การจัดทำจำหน่ายให้กับกลุ่ม รวมถึงการเรียนในสถานศึกษาผ่านการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ สืบทอดและเป็นการเสริมสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ด้านการสร้างเครือข่าย เป็นการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเชื่อมโยงกับกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สนใจและมีความรู้ที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดอย่างเป็นกระบวนการ สัมพันธ์สอดคล้องกับหลายหน่วยงานเพื่อให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพออกสู่สากล ซึ่งมีเครือข่ายตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย รวมถึงเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่บ้านเหมืองหม้อ ประกอบด้วย กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านเหมืองหม้อ มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละผลิตภัณฑ์ ความยากง่ายก็ขึ้นขนาดและความประณีตของผลิตภัณฑ์เช่นกัน ยิ่งผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กก็ยิ่งใช้ความประณีตและเวลาค่อนข้างมาก ดังนั้นผลิตภัณฑ์จักสานที่ส่งออกและเป็นที่ต้องการของตลาดจะเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น หวดข้าว ตระกร้า ซึ่งจะใช้เวลาในการผลิตไม่มากและไม่ซับซ้อน กระบวนการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ มีทั้งรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ รูปแบบเดิมได้แก่ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ในงานเกษตรและเครื่องใช้ในครัวเรือน ส่วนรูปแบบใหม่ ก็อาศัยรูปแบบเดิมเป็นหลัก แต่จะมีการนำมาตกแต่งสีสันทัน และลวดลายให้สวยงามมากยิ่งขึ้น รวมถึงการผลิตจากแบบที่ลูกค้านำมาให้ ซึ่งในปัจจุบันส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความต้องการของลูกค้าเป็นหลักกระบวนการด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานรูปแบบใหม่ๆ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาหัตถกรรมเครื่องจักสานให้มีรูปแบบที่สวยงามเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์กระบวนการด้านการตลาดโดยทางกลุ่มได้มีการจัดส่ง

สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ จำหน่ายทั้งในจังหวัดแพร่และต่างจังหวัด สำหรับการจัดจำหน่ายภายในจังหวัดนั้น ได้มีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอต่างๆ ในจังหวัดแพร่มารับไปขาย รวมถึงงานแสดงสินค้าภายในจังหวัดและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด เทศบาลตำบลเมืองหม้อ ผ่านโครงการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมฐานรากหลังโควิดด้วยเศรษฐกิจ BCG (U2T) ร่วมกับสถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ การประชาสัมพันธ์ การสร้างแบรนด์โลโก้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพื่อให้เครื่องจักสานของชุมชนได้รับมาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาด กระบวนการด้านการเรียนรู้ เป็นการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดเกี่ยวกับการจักสานในครอบครัว เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือน การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะของการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การสอนกันเองภายในครอบครัว แบบแม่สอนลูก ยายสอนหลาน เพื่อนสอนเพื่อน พี่สอนน้อง เป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องมีการพัฒนาทักษะร่วมกัน สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ทั้งในชุมชน นอกชุมชนกระบวนการด้านการสร้างเครือข่าย เป็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเชื่อมโยงกับกลุ่มคนหรือกลุ่มองค์กรที่สนใจและมีความรู้ที่เกี่ยวข้องถ่ายทอดอย่างเป็นกระบวนการ สัมพันธ์สอดคล้องกับหลายหน่วยงานเพื่อให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพออกสู่สากล ซึ่งมีเครือข่ายตั้งแต่กระบวนการสรรหาวัตถุดิบ กระบวนการผลิต กระบวนการจัดจำหน่าย รวมถึงเครือข่ายช่องทางการจัดจำหน่าย

ความรู้สร้างสรรค์กิจกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ บ้านเมืองหม้อ

จังหวัดแพร่ มีความโดดเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรม มีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มได้โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นเมืองที่เป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์เชื่อมโยงไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การพัฒนาชุมชนด้วยนวัตกรรมย่อมเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาเดิมที่มีอยู่ สร้างสรรค์ต่อยอดสิ่งใหม่เพื่อการพัฒนาอย่างรวดเร็วและเน้นการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นไปตามแนวทางการพัฒนาตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนำแนวคิดนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ เพื่อลดต้นทุน สร้างมูลค่าเพิ่มรวมไปถึงการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานและสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันทั้งในตลาด การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนสู่ความยั่งยืน เพื่อการแก้ไขปัญหาในชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษาและการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างสมดุล ชุมชนสามารถเรียนรู้และรับ ปรับใช้นวัตกรรมนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชนพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน

ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ บ้านเหมืองหม้อเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีการรับวัฒนธรรมจากภายนอกได้ง่าย มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปบ้างตามกระแสสังคมในปัจจุบัน ยังมีความสัมพันธ์แบบชนบทที่มีความผูกพันแบบญาติมิตร วิถีชีวิตที่เรียบง่ายที่ยึดถือมาจากบรรพบุรุษหลายอาชีพที่เป็นอาชีพทางวัฒนธรรมและคนเหมืองหม้อ ยังสืบทอดอาชีพนี้มาได้แก่ การทำข้าวแคบ ข้าวปุ้น การแกะสลัก การจักสาน จักสานทุกอย่างแต่ที่มีมากเป็นสินค้าหลักของหมู่บ้านคือ เครื่องจักสาน เป็นสินค้าประจำตำบลที่ผู้มาเยือนจะต้องแวะซื้อเป็นของที่ระลึกอยู่ประจำนอกจากนี้ยังมีช่างฝีมือในการสร้างบ้านที่เรียกว่า “สล่า” อยู่มากมาย สล่าทำบ้าน สล่าแกะสลัก เป็นต้น การฝึกอาชีพและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในเรื่องการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของคนตำบลเหมืองหม้อ ที่ได้เรียนรู้ สืบทอด ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีของตำบลโดยผู้ใหญ่ได้สอนเด็ก ๆ ในการสานแอ็บข้าว กระเป่า สานปลาและสานพัด เด็ก ๆ มีความสุข สนุกสนาน และได้ผลิตภัณฑ์กลับบ้านไปด้วย ที่ตนเองได้ฝึกทำซึ่งเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัยของทั้งสองวัยด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญของตำบลเหมืองหม้อ “เกษตรเป็นหลัก จักสานทุกอย่าง งานช่างดีเด่น ร่มเย็นด้วยประเพณี สามัคคีเป็นเลิศ ถิ่นกำเนิดแห่งภูมิปัญญา การสานแอ็บข้าว ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ การนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสนองความต้องการได้เป็นอย่างดี และสืบทอดมาจนปัจจุบัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนเหมืองหม้อที่มีอยู่เดิม ได้มีสร้างสรรค์ผลงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานโดยผสมผสานระหว่างลวดลายดั้งเดิมกับลวดลายที่ทันสมัยที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เนื่องจากรูปแบบในการออกแบบลวดลายผลิตภัณฑ์ล้วนขึ้นอยู่กับมุมมองของลูกค้าเป็นสำคัญ โดยปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยผสมผสานกับการอนุรักษ์ความดั้งเดิมจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สามารถใช้กับผู้บริโภคทุกเพศ ทุกวัย สอดรับการแนวทางการในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของสำนักวัฒนธรรมจังหวัดแพร่ คือ ๑) แนวทางในการอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ดั้งเดิม ๒) แนวทางส่งเสริม พัฒนางานอย่างสร้างสรรค์และต่อยอดผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” เป็นการพัฒนาศักยภาพชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต จากการปรับตัวหลายๆ อย่างนำไปสู่กระบวนการจัดการอาชีพหัตถกรรมจักสานที่ยั่งยืน ถือได้ว่าอาชีพหัตถกรรมจักสานนี้เป็นอาชีพที่ไม่มีวันตาย ยังคงสร้างคนสร้างงานและสร้างอาชีพให้กับชุมชน

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาชุดความรู้ของชุมชนหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน เริ่มจากคนในชุมชนท้องถิ่นได้มีการพัฒนาศักยภาพชุมชนเกิดความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับหน่วยงานส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมหรือชุมชน มีความต่อเนื่องการลองผิดลองถูก ทดลองพัฒนาอย่างมีทิศทางและที่สำคัญต้องเกิดประโยชน์

แก่คนหนุ่มมากหรือคนส่วนใหญ่ซึ่งดำเนินการตามแนวทางของศาสตร์พระราชา โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในประกอบอาชีพ เพื่อให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดำรงชีวิตในประจำวันนำเอาทรัพยากรและทุนชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์ เพื่อลดต้นทุนการผลิต ทุนองค์ความรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การปฏิบัติให้เป็นไปตามเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ในภาวะเศรษฐกิจ ค่าครองชีพสูง ก่อให้เกิดหนี้สินสูงขึ้น โดยไม่มีแนวทางที่จะแก้ปัญหาได้จึงต้องหันมาศึกษาแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีภาครัฐเข้ามาให้ความรู้ให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลง ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถลดต้นทุนการผลิต ผลผลิตมีคุณภาพและขายได้ราคาเพิ่มขึ้นลดรายจ่าย มีรายได้เพิ่ม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนสามารถสร้างคุณค่าเพิ่มจากทุนในชุมชนและช่วยสร้างสมดุลทางนิเวศน์ ในการลดใช้สารเคมีของกลุ่มเกษตรกร ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคม ชุมชนเกิดความสามัคคี มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้มแข็งในการทำงานเป็นกลุ่ม

๕.๑.๓ การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมเครื่องจักสาน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ลักษณะการจักการสาน การถักและการเข้าขอบ งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิ ลวดลายที่ใช้ในการจักสานชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทยประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ กระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาจ.แพร่ บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว รวมถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาในการพัฒนาความรู้และทักษะหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต การพัฒนาไว้ใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝากและยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คน

ในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้มีความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ผลการถ่ายทอดชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรม จักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน บนฐานรากจังหวัดแพร่ ดังนี้

๑. การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรม จักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ พบว่า รายละเอียดของเนื้อหาและกิจกรรมตลอดการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีความคุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่เสียไปและคุณประโยชน์ในภาพรวม สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้หลังจากจบการถ่ายทอดองค์ความรู้ จะนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ชีวิตประจำวัน การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ๒) กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ ๓) ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชจังหวัดแพร่ การสานแอ็บข้าว รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

๒. การส่งเสริมให้ความรู้และพัฒนาทักษะในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ เมื่อได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับความรู้และทักษะในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ รวมถึงการวิเคราะห์แนวทางในการส่งเสริมความรู้และพัฒนาทักษะการงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ พบว่า การรวมกลุ่มกันก่อให้เกิดความรู้ในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาาร่วมกันในการพัฒนาความรู้และทักษะงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ การทำหัตถกรรมเครื่องจักสานให้ได้คุณภาพและมาตรฐานเท่าเทียมกัน ใช้บทเรียนในการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการวางแผนการทำงานในปัจจุบันให้ชุมชนสนับสนุนส่งเสริมงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐให้มากที่สุด ในการสนับสนุนส่งเสริมงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่มีความหลากหลายรูปแบบ ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ที่มีอยู่ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อให้งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่มีคุณภาพที่ดีเป็นที่ต้องการของคนในชุมชนและใกล้เคียง สามารถสร้างรายได้และเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในชุมชน ซึ่งการส่งเสริมดังกล่าวนี้จำเป็นต้องใช้กระบวนการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อวิเคราะห์ปัญหา ศักยภาพและข้อจำกัดอันจะนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหาอย่างตรงจุดและยั่งยืนต่อไป

๓. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ชาวบ้านเหมืองหม้อเดิมมีการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ไว้เพื่อใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝากงานบุญประเพณีของชุมชนแต่ปัจจุบันยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชน มีความรักความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างรุ่นสู่รุ่น สร้าง

ความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้มีความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร ธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

การประเมินผลการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตาม ศาสตร์พระราชาช้างหัวแพร์ เป็นกิจกรรมการติดตามประเมินผล โดยการสังเกตการเรียนรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สานของกลุ่มผู้เข้ารับ ถ่ายทอด พบว่า จากการสังเกตการมีส่วนร่วมของผู้เข้ารับการถ่ายทอด มีความสนใจ แลกเปลี่ยน และมีความตั้งใจที่จะรับการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์หัตถกรรมไม้ไผ่สาน เป็นอย่างดี

๕.๒ อภิปรายผล

จากการวิจัย การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์ พระราชา ช้างหัวแพร์ อภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๒.๑ การจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์ พระราชาช้างหัวแพร์

การจัดการองค์ความรู้ที่ได้นี้ถือเป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนาคนและงานให้มี ประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในแต่ละส่วนที่กระจัดกระจายอยู่ในตัวบุคคลหรือ เอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรหรือชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้ และพัฒนา ตนเองให้เป็นผู้รู้ รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการ พัฒนาฝีมือในด้านการผลิต การออกแบบและการจัดจำหน่าย เพื่อเป็นเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า ผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิมสอดคล้องกับ Stefanie และ Francis^๑ ซึ่งกล่าวว่า ธุรกิจใ ช้ชุมชนถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถขยายเพื่อเอื้อประโยชน์ไปยังชุมชนอื่น ๆ ได้ และชุมชน อื่นก็สามารถเอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนที่เป็นเจ้าของธุรกิจได้เช่นกัน ในประเด็นของการถ่ายทอดองค์ ความรู้ และภูมิปัญญาต่างๆ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ เบญจวรรณ ไสหวาน และคณะ^๒ ว่าการสร้าง และพัฒนาองค์ความรู้การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับวิสาหกิจชุมชน ได้ องค์ความรู้ ๒ องค์ความรู้ คือ องค์ความรู้การสร้างคุณค่าแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย ความ ต้องการของลูกค้า การสร้างลักษณะสินค้า ข้อได้เปรียบหรือข้อแตกต่าง ประโยชน์ที่ได้รับ ความ

^๑ Stefanie B.& Francis, Resources for business resilience in a COVID-19 world: A community-centric approach, *Business Horizons*, Vol. 65 No. 2 (2022): 227-238.

^๒ เบญจวรรณ ไสหวาน และคณะ,การจัดการความรู้เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับวิสาหกิจชุมชน, *วารสารนาครบุตริปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๒, หน้า ๑๓๗-๑๔๗.

ประทับใจความรู้สึกคุ้มค่าและการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง และองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน สำหรับวิสาหกิจชุมชน มีการจัดเก็บในรูปแบบของเอกสารและหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ โดยผ่านการตรวจสอบองค์ความรู้การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชนสำหรับวิสาหกิจชุมชนโดยผู้เชี่ยวชาญ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการองค์ความรู้ที่ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยยกระดับของสินค้าและผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่ามากยิ่งขึ้น โดยมีบุคลากรในพื้นที่ร่วมกับนักออกแบบสินค้าผลิตภัณฑ์ช่วยกันออกแบบและพัฒนาสินค้าผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ตรงตามความต้องการของลูกค้า สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Pandiangan, S. M. T. et al.^๓ ที่กล่าวว่าวัตถุดิบ ทักษะ การจัดการองค์ความรู้ภายในชุมชน และความทุ่มเทของสมาชิกในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชนในตลาด เช่นเดียวกับการศึกษาวิจัยของ รวิธ รัตนไพศาลกิจและคณะ^๔ ว่าปัจจัยสำคัญในกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น นักออกแบบจะต้องมีความเข้าใจต่อรูปแบบของผลิตภัณฑ์นั้นอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ใช้สอย การปฏิบัติการออกแบบและที่สำคัญที่สุดคือความเป็นอัตลักษณ์และคุณค่าของท้องถิ่น หมายความว่า นอกเหนือจากความสามารถในการออกแบบบนฐานความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อผู้บริโภคแล้ว นักออกแบบต้องมีทักษะในการเข้าถึงข้อมูลความรู้ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าใหม่และยังเป็นการเชิดชูคุณค่าเดิมไปอย่างพร้อมกัน ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการหรือเจ้าของผลิตภัณฑ์ก็จะต้องมีจรรยาบรรณในอาชีพของตนเอง หรือที่เรียกว่า จะต้องมีความจริยธรรมในอาชีพของตนเองด้วย เช่นเดียวกับ ทศนิพร ประภัสสร^๕ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์และศักยภาพธุรกิจชุมชนตำบลหลวงเหลื่อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” การจัดการความรู้เพื่อพัฒนากลุ่มอาชีพในด้านการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อมุ่งสู่มาตรฐานสินค้าชุมชน พบว่าชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินธุรกิจบนฐานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

^๓ Pandiangan, S. M. T. et al., The Role of Digital Marketing in Increasing Sales Turnover for Micro, Small, and Medium Enterprises, *Jurnal Pengabdian Mandiri*, Vol. 1 No.12 (2022): 2601-2606.

^๔ รวิธ รัตนไพศาลกิจ, แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น, *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ* ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔, หน้า ๑๑๙-๑๓๖.

^๕ ทศนิพร ประภัสสร, การจัดการความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์และศักยภาพธุรกิจชุมชนตำบลหลวงเหลื่อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, *วารสารการวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, ประจำปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-กันยายน ๒๕๖๓), หน้า ๗-๒๕.

๕.๒.๒ พัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่

การพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชাজังหวัดแพร่ ซึ่งมีฐานคิดมาจากการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ภายใต้ความต้องการด้านเศรษฐกิจภายในชุมชน โดยมีความต้องการสร้างรายได้ให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้านผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามแนวทางของศาสตร์พระราชาสีที่จะช่วยจรรโลงสังคมโดยใช้กลไกของชุมชนที่เข้มแข็งช่วยในการสร้างทางเลือกให้แก่เกษตรกรและคนในชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่น้อยลงได้อย่างไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม ให้เหลือถึงอนุชนรุ่นหลัง การถ่ายทอด การเข้าถึงตลาด การสร้างเครือข่าย และสร้างระบบการค้าที่เป็นธรรม ตลอดจนการดำเนินการตามแนวทางตามศาสตร์พระราชาสี สอดคล้องกับ Jang, Seongsoo & Jinwon Kim^๖ ที่กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน คือความสามัคคี ภูมิปัญญา และความคิดสร้างสรรค์ของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีความหมาย ต่อจิตวิญญาณ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของสมาชิกในชุมชนได้ ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอาชีพของชุมชน และความพึงพอใจต่อคุณภาพชีวิตของตนที่เป็นส่วนหนึ่งในธุรกิจของชุมชนด้วย นอกจากนี้ อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ^๗ การบริบทของชุมชนต่อเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนแบบองค์รวม การเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของ องค์กรชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติการจัดการความรู้และศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ กระบวนการพัฒนาชุดความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ ประกอบด้วย กระบวนการด้านสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาสีจังหวัดแพร่ บ้านเหมืองหม้อ มีความโดดเด่นทางด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ สามารถต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มได้โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จังหวัดแพร่ พบว่า กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนนั้นจะมีลักษณะที่เหมือนกัน คือ การได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ โดยคำนึงถึงคุณค่ามากกว่าราคาในยุคเริ่มต้น จนได้รับการพัฒนาลงมือฝึกและอาศัยประสบการณ์

^๖ Jang, Seongsoo & Jinwon Kim, Remediating Airbnb COVID-19 disruption through tourism clusters and community resilience, *Journal of Business Research*, Vol. 139 (2022): 529-542.

^๗ อภิชาติ ดวงธิดา และ, ศาสตร์พระราชากับการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน : กรณีศึกษาองค์กรบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๓, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

ความชำนาญในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการพัฒนาปรับปรุงไปพร้อมๆ กับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่สินค้าผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ Martia, D. Y. et al.^๔ ที่พบว่า การที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบสินค้า เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาของบรรบุรุษ สามารถลดความเสี่ยงที่จะเกิดความล้มเหลวของสินค้า เนื่องจากผู้ มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้บริโภคได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์สินค้าชุมชน ก่อให้เกิดการ ตรวจสอบในแต่ละขั้นตอนการออกแบบ และการผลิต ทำให้มองเห็นข้อจำกัดของสินค้า นำไปสู่การ ปรับปรุงและพัฒนาสินค้าให้ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด เช่นเดียวกับ ทาริกา สระทองคำ^๕ ว่ารูปแบบและแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ควรเริ่มต้น จากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน/กลุ่มสมาชิก ร่วมกันศึกษา ค้นคว้า วิเคราะห์และรวบรวมความคิด มีการสำรวจความต้องการของผู้บริโภคเพื่อสังเคราะห์แนวคิดใหม่ๆ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ส่งเสริม ให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพ การดำเนินงานของกลุ่ม การพัฒนา ผลิตภัณฑ์ รวมถึงการแสดงความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากที่สุด ดังนั้น รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ควรที่จะเริ่มต้นจากประชาชนในชุมชนใน การพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่มีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นปรากฏอยู่ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาวิจัยของ พอเจตน์ ธรรมศิริขวัญ และคณะว่า^๖ การหาแนวทางพัฒนารูปแบบการถ่ายทอด ความรู้และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืนนั้นควรมีการถ่ายทอดใช้หลัก ๓ ประการ คือ การใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community based model) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) และการจัดการความรู้ (Knowledge management)

^๔ Martia, D. Y. et al., Design And Development Of An E-Marketplace-Based Digital Platform In Coffee Product Management In Semarang District, **Jurnal Riset Akuntansi Politala**, 6(1) 2023: 32-40.

^๕ ทาริกา สระทองคำ, รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ตอบสนองความต้องการ ลูกค้าในยุคอนาคต, **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕), หน้า ๒๓๙-๒๕๐.

^๖ พอเจตน์ ธรรมศิริขวัญ และคณะ, รูปแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ตาลโตนดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลปากน้ำ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา, **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม** ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒), หน้า ๒๗-๓๗.

๕.๒.๓ ถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาสหกิจศึกษา

การถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนบนฐานรากจังหวัดแพร่ ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรมเครื่องจักสาน ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของการเข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้ สามารถนำไปถ่ายทอดเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้สามารถนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ลักษณะการจักการสาน การถักและการเข้าขอบ งานจักสานไม้ไผ่ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิ ลวดลายที่ใช้ในการจักสานชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทยประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างสาน กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ กระบวนการด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ วิธี รัตนไพศาลกิจ^{๑๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น” การคิดเชิงออกแบบเป็นกระบวนการคิดในช่วงแรกเริ่มของการนำไปสู่การสร้างผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรม ที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการแก่ผู้เรียน อีกทั้งยังต้องมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ในแหล่งชุมชนท้องถิ่น หรือกับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างแท้จริงทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอย การปฏิบัติการออกแบบ ความเป็นอัตลักษณ์ และคุณค่าของท้องถิ่น รวมถึงมีการส่งเสริมทักษะทางศิลปะและความคิดสร้างสรรค์ประกอบกัน

ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาสหกิจศึกษา บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่แอ็บข้าว การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว รวมถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก” ร่วมกันคิดและแก้ไขปัญหาในการพัฒนาความรู้และทักษะหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เพื่อให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การวางแผนการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต การพัฒนาไวใช้งานในครัวเรือนหรือเป็นของฝากและยังสามารถเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัย

^{๑๑} วิธี รัตนไพศาลกิจ, “แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น”, วารสารศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑(มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔), หน้า ๑๑๙-๑๓๖.

ของจิตติพันธ์ จันทรหอมว่า^{๑๒} รัฐกับชุมชนต้องร่วมกันศึกษาถึงความเป็นไปได้ เพื่อทำการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านการผลิต ด้านรูปแบบและกลวิธีตลอดจนด้านการจำหน่าย ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้จากฐานสู่ฐาน จากพ่อแม่ สู่ลูกหลาน จากปราชญ์ในท้องถิ่นที่มีความชำนาญในเรื่องนั้นๆ ให้กับคนในชุมชนเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเป็นการสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ จากการผลิตสู่การตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ โดยมีช่องทางในการจัดจำหน่ายโดยใช้เครือข่าย โซเชียลมีเดีย การสร้างโฮมเพจให้กับผลิตภัณฑ์ การสร้างแบรนด์เรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่เป็นที่จดจำและยอมรับของผู้บริโภค สำหรับองค์ความรู้จากการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ ญัณฐวัฒน์ แสงภูเขียว^{๑๓} ที่ได้ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาโรงเรียนสร้างสุข-ผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดู่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการถ่ายทอดที่มากเป็นอันดับแรก ได้แก่ การบอกเล่าการสาธิต การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้การเรียนรู้จากสื่อ การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การสังเกต สาธิตและการปฏิบัติจริงจนกลายเป็นความรู้และทักษะเป็น เอกลักษณ์โดดเด่นของชุมชน ควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเด็กและเยาวชน คนในชุมชนมีความรักสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ให้มีความรู้ ความเข้าใจการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องการใช้ทรัพยากรที่ย่อยสลายได้ง่าย ไม่เป็นมลพิษกับสิ่งแวดล้อม

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- ๑) เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์สืบทอดสู่คนรุ่นหลังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการจัดการความรู้กับชุมชนโดยการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเผยแพร่ออกมาให้เหมาะสมสอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของชุมชน
- ๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้ ผู้ประกอบการและคนในชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์ในผลงานพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนตามอัตลักษณ์

^{๑๒} จิตติพันธ์ จันทรหอม, การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย, วารสาร สมาคมนักวิจัย, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙, หน้า ๑๘๘.

^{๑๓} ญัณฐวัฒน์ แสงภูเขียว, ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาโรงเรียนสร้างสุข-ผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดู่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ NEUARJ NEU ACADEMIC REAEARCH JOURNAL วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓, หน้า ๕๕-๖๗.

วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การอบรมผู้ผลิตระดับท้องถิ่นให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การออกแบบ การสร้างเครือข่ายและการตลาด เป็นต้น

๓) หน่วยงานภาครัฐและผู้ประกอบการในท้องถิ่นควรร่วมมือกันสร้างสรรค์ พัฒนา ผลิตภัณฑ์สื่อดคท้องถิ่นที่ตอบสนองความต้องการของตลาด โดยให้ความสำคัญกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับศิลปะสร้างสรรค์แบบใหม่ลวดลายใหม่ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน

๔) ชุมชนในแต่ละชุมชนควรสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือสินค้าที่เป็นผลผลิตของชุมชนโดยนำมาประยุกต์กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยพัฒนาให้มีความทันสมัย เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์เพื่อเป็นของทางการประชาสัมพันธ์จำหน่ายสินค้า

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านในเชิงบูรณาการ เพื่อให้สามารถนำรูปแบบการจัดการความรู้ไปใช้ในกลุ่มองค์กรชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านอื่นๆ ได้มากขึ้น

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมชุดความรู้ที่เหตุการณ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ ไปขยายผลและเผยแพร่ให้รู้จักกันแพร่หลาย เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชุมชน

๓) ควรมีกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน ในบริบทที่กว้างขึ้น รวมถึงการนำกระบวนการจัดการความรู้ของแต่ละชุมชนหรือแต่ละพื้นที่มาวิเคราะห์ เพื่อค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการความรู้และนำไปสู่การเป็นศูนย์เรียนรู้ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ต่อไป

๔) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของแต่ละพื้นที่ที่ตอบสนองความต้องการลูกค้าในแต่ละช่วงวัย สร้างสรรค์ผลงานเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อหาแนวทางการปฏิบัติสู่การยกระดับรายได้สู่ชุมชน

บรรณานุกรม

- กิริติ ยศยิ่งยง. “การจัดการความรู้ในองค์กรและกรณีศึกษา”. กรุงเทพฯ ฯ: ธรรมการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- กุลวดี เจริญวงศ์ และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องการติดตามและประเมินผลโครงการศิลป
หัตถกรรมไทย ๒๕๓๑-๒๕๓๒, นครปฐม: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๓.
- กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี/สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิ
ปัญญาและการศึกษาไทย, กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, ๒๕๔๑.
- กานดา เต๊ะชั้นหมาก, ปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.
- โกวิทย์ พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- เกสร ธิตะจारी. ศิลปศึกษาชั้นนำ. กรุงเทพฯ: ภาควิชาศิลปศึกษา, ๒๕๔๒.
- จารุวรรณ รัตนโกคา, การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะวิชาชีพ
หัตถกรรมโดยภูมิปัญญาไทย , มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ,
๒๕๕๑.
- ชยันต์ วรรณะภูมิ, แนวคิดเรื่องกลุ่มอุปถัมภ์ของ ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์: นัก มานุษยวิทยาที่
ข้าพเจ้ารู้จัก คนธรรมดา: รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบรอบอายุ ๖๐ ปี
ม.ร.ว.อศิน รพีพัฒน์. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยเชิงพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.
- ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์ และวิศนี ศิลตระกูล, ภูมิปัญญาชาวบ้านเทคโนโลยีพื้นบ้านและแหล่งวิทยาการ
ในชุมชน. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน.
นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.
- ชลธิชา จิรภักพงศ์ และคณะ. “วิสาหกิจจกสถานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่าย
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. วารสารการจัดการ WMS Journal of Management
Walailak University. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กรกฎาคม – กันยายน. ๒๕๖๒.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. การวิจัยทางศิลปะ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๘.

- ณัฐวัฒน์ แสงภูเขียว, ศึกษาแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมผู้สูงอายุ กรณีศึกษา
โรงเรียนสร้างสุข-ผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดู่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ NEUARJ NEU
ACADEMIC RESEARCH JOURNAL วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓, หน้า ๕๕-๖๗.
- ตระกูลพันธ์ พัทธเมธา. “ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกับการพัฒนาสู่สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”.
วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และ
ศิลปะ. ปีที่ ๓๖ ๑ มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. “องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ”. กรุงเทพฯ :
แซทไฟร์พรินติ้ง. ๒๕๔๔.
- ทัศนพร ประภัสสร, การจัดการความรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์และศักยภาพธุรกิจชุมชนตำบลวงเหล็ก
อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, วารสารการวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ประจำปีที่ ๑๑
ฉบับที่ ๒ เมษายน-กันยายน ๒๕๖๓.
- ศรีไพร ศักดิ์รุ่งพงศากุล, “ระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีการจัดการความรู้” กรุงเทพฯ : ซีเอ็ด
ยูเคชั่น, ๒๕๔๔.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน และนางเยาว์ เปรมกลเนตร, นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้
,กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ , ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร. ทิศทางไทย. ๕ (สิงหาคม) , ๒๕๓๖.
- นวลลออ ทินานนท์, เอกสารประกอบการประชุมการศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัด
นครนายก, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๔.
- บดินทร์ วิจารณ์, “การจัดการความรู้สู่องค์กรยุคใหม่”, กรุงเทพฯ:ซิม ชีสเท็ม, ๒๕๔๗
- บุญดี บุญญาภิจ. “การจัดการความรู้ ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : จีรวัฒน์ เอ็กเพรส. ๒๕๕๙.
- เบญจวรรณ ไสหวาน และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ชุมชน
สำหรับวิสาหกิจชุมชน”, วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๖๒
- ประยุทธ์ สุระเดชไพบูลย์, การศึกษาสภาพการรับรู้และสภาพการดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญา
ท้องถิ่นของศึกษาธิการอำเภอ ในเขตการศึกษา ๗ จังหวัดพิษณุโลก,มหาวิทยาลัย
นเรศวร, ๒๕๓๙.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน. พระนครศรีอยุธยา : ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครู
พระนครศรีอยุธยา. ๒๕๓๑.
- ประเวศ วะสี, การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป,
๒๕๓๐.

ประเวศ วะสี , การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น: ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๖.

พรธิดา วิเชียรปัญญา, “การจัดการความรู้พื้นฐานและการประยุกต์ใช้”, กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๗.

พรรณิ สวนเพลง, เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมสำหรับการจัดการความรู้, กรุงเทพฯ :ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๕๒.

พรพิมล หารษาภิรมย์โชค, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ, ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา, ภาควิชาหลักสูตร. การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐

พัชรินทร์ สิริสุนทร, ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิคและวิธีการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา, นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.

รวี รัตนไพศาลกิจ, “แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการคิดเชิงออกแบบเพื่อการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น”, วารสารศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๘.

วิชณุ เครื่องาม, ปาฐกถาพิเศษ “ศาสตร์พระราชา ศาสตร์แห่งแผ่นดิน”. ณ ห้องประชุมอิมก สภานพระปกเกล้า วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

วิวัฒน์ชัย บุญยศศักดิ์, คู่มือการพัฒนาศิลปหัตถกรรม. จุลสารการท่องเที่ยว. ๙, ๒ (เมษายน): ๑๓-๑๗, ๒๕๓๓.

วิจารณ์ พานิช. “การจัดการความรู้ในยุคสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้”. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. ๒๕๔๖.

วิจารณ์ พานิช, “การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ”, กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๕๑.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : บริษัทต้นอ่อนแถมมี จำกัด. ๒๕๔๐.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ, เครื่องจักสานในประเทศไทย., กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

วัฒน์ จูทะวิภาต, ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: สิปประภา, ๒๕๔๕.

ศิรินทิพย์ ธิติพงศ์วัฒน์, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”, หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๔

สมพร เทพสิทธิ์า, การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๐.

สมศักดิ์ ภูภาดาวรรณ. **เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๓๕.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, “**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙)**”, กรุงเทพฯ : ศุภสมาคมปริวรร, ๒๕๔๔.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566—2570).ราชกิจจานุเบกษา.

http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2565/E/258/T_0001.PDF

สามารถ จันทรสूरย์, **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. เล่ม ๑. ,กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์กรุ๊ป, ๒๕๓๖.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. “**คู่มือจัดทำแผนการจัดการความรู้**”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. ๒๕๔๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “**คู่มือการจัดการความรู้ในองค์กรการศึกษา**”, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ๒๕๕๓.

สำนักงานพัฒนาระบบราชการและสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. “**การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**”. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ และสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. ๒๕๔๔.

เสรี พงศ์พิศ, **คืนสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน**, กรุงเทพมหานคร: ชวบ้าน, ๒๕๒๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดการเรียนรู้แบบส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์**.

สุนิศา คือไกร, “**การจัดการธุรกิจไม่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ไม้สักน้ำขำ อำเภอสูงเม่นจังหวัดแพร่**”, **ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาอาชีวศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ไอลดา แฉวโพธิ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการ : โครงการศาสตร์พระราชเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนวัดไร่ขิง (สุนทรอุทิศ) มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา ๒๕๖๓ , หน้า ง.

อารี พันธมณี. **จิตวิทยาสร้างสรรคการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์. ๒๕๔๖.

อภิชาติ ดวงธิสาร และคณะ, ศาสตร์พระราชากับการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน : กรณีศึกษา
องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ, วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม- ธันวาคม ๒๕๖๓ ,หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

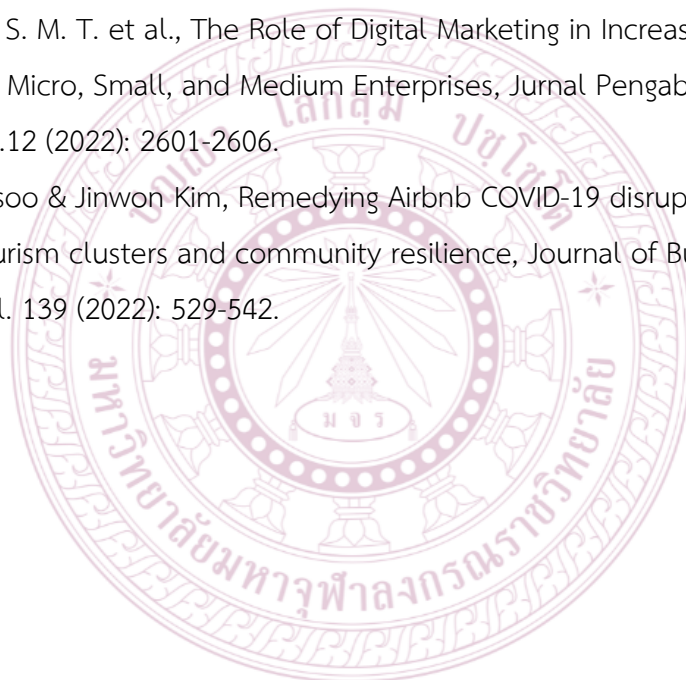
Guilford J.P.. **The Nature Intelligence**. New York: McGraw-Hill Book. ๑๙๖๗.

Osborn. A.F.. **Applied Imagination**. New York: Scrrbner. ๑๙๕๗. p.๑๘๑.

Stefanie B.& Francis, Resources for business resilience in a COVID-19 world: A
community-centric approach, Business Horizons, Vol. 65 No. 2 (2022): 227-
238

Pandiangan, S. M. T. et al., The Role of Digital Marketing in Increasing Sales Turnover
for Micro, Small, and Medium Enterprises, Jurnal Pengabdian Mandiri, Vol. 1
No.12 (2022): 2601-2606.

Jang, Seongsoo & Jinwon Kim, Remediing Airbnb COVID-19 disruption through
tourism clusters and community resilience, Journal of Business Research,
Vol. 139 (2022): 529-542.

ผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์
เรื่อง

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....
ตำแหน่ง.....
การศึกษา.....
วัน เดือน ปีที่เข้าสัมภาษณ์.....

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งการวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

๒. ข้อมูลของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๒. เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๓. เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์นวัตกรรม

จักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเมืองหม้อ

๑. การกำหนดความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่การระบุนความรู้ เพื่อหาว่าความรู้อะไรบ้าง ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้อะไรที่องค์การจำเป็นต้องมีอย่างไร
๒. การแสวงหาความรู้และยึดกุมความรู้เรียนรู้ด้านการจักสานจากที่ไหนบ้าง เช่น จากประสบการณ์ หรือมีการฝึกอบรมหรือไม่ อย่างไร
๓. การสร้างความรู้มีการใช้ความรู้ในตัวบุคคล (ไม่มีการเปิดเผย) มาพัฒนาเป็นความรู้ของกลุ่ม หรือไม่ เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นอย่างไร
๔. การประมวลความรู้เป็นหมวดหมู่มีการจัดความรู้ให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ สะดวกหรือไม่ การแยกหมวดหมู่ของการจักสาน เช่น หมวดกระเป๋า หมวดของใช้อื่นๆ หรือไม่ อย่างไร
๕. การแลกเปลี่ยนความรู้มีกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การฝึกสอนกันเอง การแลกเปลี่ยนรูปแบบการจักสาน การมีเอกสาร การเรียนรู้ร่วมกัน หรือไม่ อย่างไร
๖. การจัดเก็บความรู้มีการบันทึกเป็นฐานข้อมูล (Data base) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน รวมทั้ง ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล หรือไม่
๗. การถ่ายทอดความรู้มีการถ่ายทอดความรู้ภายในกลุ่ม หรือให้กับชุมชนหรือไม่ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียน การฝึกอบรม การประชุมภายใน เป็นต้น ส่วนการถ่ายทอดหรือเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในหน้าที่ที่ทำงานเป็นประจำอย่างไม่มีแบบแผน เช่น จากประสบการณ์เรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมาอย่างไร
๘. การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้มีการนำความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์หรือไม่ การปรับปรุงด้านการผลิตเครื่องจักสานอย่างไร

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

คณะผู้วิจัย

แบบสนทนากลุ่มย่อย

เรื่อง

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่ง.....

การศึกษา.....

วัน เดือน ปีที่เข้าสัมภาษณ์.....

คำชี้แจง

๑. แบบสนทนานี้เป็นส่วนหนึ่งการวิจัย เรื่อง การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่

๒. ข้อมูลของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อให้เก็บรวบรวมการค้นคว้า การนำมาใช้ทำได้ง่าย และรวดเร็ว การประมวลและกลั่นกรองความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้ได้ง่ายหรือปรับปรุงรูปแบบของเอกสารให้มีเนื้อหา คุณภาพในแง่ต่าง ๆ ครบถ้วน เทียบตรงทันสมัยสอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๒. เพื่อพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

๓. เพื่อถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่

ประเด็นการสนทนา

๑. การพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ในประเด็นดังต่อไปนี้ อย่างไรบ้าง

- ท่านคิดว่าการจัดการความรู้ หมายถึงอะไร และกระบวนการจัดการความรู้ควรเป็นอย่างไร
- ข้อดีของการจัดการความรู้ มีอะไรบ้าง

- การจัดการความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ช่วยพัฒนาสมาชิก/กลุ่มจักสานของชุมชนท่านได้อย่างไรบ้าง

๒. กระบวนการสร้างสรรค์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ของชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ซึ่งถือเป็นศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่สะท้อนศิลปวัฒนธรรมเชิงในประเด็นดังนี้ อย่างไรบ้าง

- การออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
- การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด
- การเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่
- การสร้างเครือข่าย

๓. คุณสมบัติของไม้ไผ่ โดยทั่วไปที่ใช้ในการทำหัตถกรรมจักสานควรมีคุณสมบัติอย่างไร

๔. ปัจจุบันผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ของชุมชนมีกี่รูปแบบ อะไรบ้าง

๕. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เหมาะกับการนำมาใช้กับชุมชนเพื่อให้มีรายได้เสริมหรือไม่ ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

๖. ข้อดีและข้อจำกัดที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ในชุมชนของท่านคืออะไร

๗. สิ่งที่ท่านอยากบอกเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์แก่การทำวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ
คณะผู้วิจัย

กำหนดการกิจกรรม

“กระบวนการถ่ายทอดชุดความรู้”

การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่
(หัตถกรรมไม้ไผ่สาน)

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๖ ณ ศาลาชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๖

เวลา ๐๘.๓๐-๐๙.๐๐ น. - ลงทะเบียน

เวลา ๐๙.๐๐-๐๙.๓๐ น. - ชี้แจงกรอบแนวคิด รูปแบบและกระบวนการถอดบทเรียนการจัดการความรู้

เวลา ๐๙.๓๐-๑๐.๓๐ น. - work shop นำเสนอและเล่าเรื่องประเด็นเด่นของการศึกษาการจัดการ

ความรู้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ ในประเด็น

๑) การกำหนดความรู้ ๒) การสร้างและแสวงหาความรู้

๓) การจัดเก็บความรู้ ๔) การแบ่งปันความรู้ ๕) การนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

เวลา ๑๐.๓๐-๑๒.๐๐ น. - work shop นำเสนอและเล่าเรื่องประเด็นเด่นของชุดความรู้ ฯ

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ได้แก่ ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับไม้และวิถีชีวิต ลักษณะการจัก การสาน การถักและการเข้าขอบ เอกลักษณ์ที่สะท้อนภูมิปัญญาและทักษะสืบทอดกัน ลวดลายที่ใช้ในการจักสาน ชนิดของไม้ไผ่กับวิถีชีวิตคนไทย ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน การเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับงานจักสานไม้ไผ่ คำศัพท์ช่างส่่า

เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. พักรับประทานอาหาร

เวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๐๐ น. work shop นำเสนอและเล่าเรื่องประเด็นเด่นของชุดความรู้ ฯ (ต่อ)

กระบวนการพัฒนาชุดความรู้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ บ้านเหมืองหม้อ

ด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ด้านการตลาด ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างเครือข่าย

ความรู้สร้างสรรค์หัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ ตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่
บ้านเหมืองหม้อ การสานแอ็บข้าว อุปกรณ์ที่ใช้ในงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ แอ็บข้าว
การเลือกใช้วัสดุในการทำแอ็บข้าว ส่วนประกอบของแอ็บข้าว ขั้นตอนการสานแอ็บข้าว
การพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์หัตถกรรมงานจักสานไม้ไผ่ “ลายดอกสัก”

เวลา ๑๖.๐๐ น. ปิดกิจกรรม/ถ่ายรูปพร้อมกัน

หมายเหตุ ๑. อาหารว่าง เวลา ๑๐.๓๐ และ ๑๔.๓๐ น.

๒. กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

ผนวก ข

หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูล และสนทนากลุ่ม

ที่ อว ๘๐๘๓.๔.๓/ ๐๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐-๕๔๖๔-๖๕๕๕ โทรสาร ต่อ ๕๐๘

www.Mcuphrae.com E-mail : mcuphrae111@gmail.com

๑๕ มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ผู้ให้ข้อมูลวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ประเด็นการสัมภาษณ์

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้อนุมัติให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่” ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๙/๒๕๖๖

ทั้งนี้ในการดำเนินการดังกล่าวต้องเก็บข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ข้าพเจ้าและคณะจึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูล ในวันอาทิตย์ที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาชุมชนบ้านเหมืองหม้อ หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณที่เอื้อเฟื้อข้อมูลมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ อว ๘๐๘๓.๔.๓/ ๐๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๑๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐-๕๔๖๔-๖๕๕๕ โทรสาร ต่อ ๕๐๘

www.Mcuphraise.com E-mail : mcuphraise111@gmail.com

๙ มีนาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม “Focus Group” เพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ประเด็นการสนทนา

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้อนุมัติให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่” ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๙/๒๕๖๖

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ท่านหรือตัวแทนเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม “Focus Group” เพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาชุมชนบ้านเหมืองหม้อ หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณที่เอื้อเฟื้อข้อมูลมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่ อว ๘๐๘๓.๔.๓/ ๐๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๑๑ หมู่ ๕ ตำบลแม่คำมี อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ๕๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐-๕๔๖๔-๖๕๕๕ โทรสาร ต่อ ๕๐๘

www.Mcuphrae.com E-mail : mcuphrae111@gmail.com

๗ สิงหาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขอเรียนเชิญเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดชุดความรู้ “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่”

เรียน

ด้วยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ได้อนุมัติให้ดำเนินการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง ชุมชนวัฒนธรรมวิถีพุทธ : การพัฒนาและยกระดับศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อเสริมเศรษฐกิจชุมชนฐานราก จังหวัดแพร่” ตามสัญญาเลขที่ ว ๐๕๙/๒๕๖๖

ดังนั้น จึงขอความอนุเคราะห์ท่านเข้าร่วมกิจกรรมถ่ายทอดชุดความรู้ “การจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่” เพื่อคืนความรู้ให้กับชุมชนและเพื่อให้การวิจัยดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ ในวันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๖๖ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ศาลาชุมชนบ้านเหมืองหม้อ หวังว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณที่เอื้อเฟื้อข้อมูลมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาดำเนินการต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ฉวีวรรณ สุวรรณภา)

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

๑. ผู้ให้ข้อมูลกิจกรรมการจัดการความรู้ศิลปวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ระดับชุมชนตามศาสตร์พระราชา
จังหวัดแพร่ ประกอบด้วย

๑. นางนิตยา วงศ์บิดา
๒. นางคำเม็ต อุตพงษ์
๓. นายเอกชัย วงศ์บิดา
๔. นางโหมพัฒน์ แทนวงษ์
๕. นางอมรรัตน์ คำน้ำปาด

๒. ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาชุดความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมไม้ไผ่สานฯ ประกอบด้วย

๑. นางโหมพัฒน์ แทนวงษ์	๒. นางอรทัย บุตรเสน
๓. นางลาวัลย์ พันธิ์โสตา	๔. นางนิตยา วงศ์บิดา
๕. นางอมรรัตน์ คำน้ำปาด	๖. นางนวลลออ บุตรเสน
๗. นางดุชนิ อินธิ	๘. นางคำเม็ต อุตพงษ์
๙. นายนราภัก วงทะนะ	๑๐. นายสามารถ ถิ่นสบาย

๓. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการถ่ายทอดชุดความรู้ศิลปวัฒนธรรมหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เชิงสร้างสรรค์ระดับ
ชุมชนตามศาสตร์พระราชาจังหวัดแพร่ ประกอบด้วย

๑. นางพิกุล เมืองฟ้า	๒. นายนราภัก วงทะนะ
๓. นางสุภาพรรณ ศรีจันดี	๔. นางสาวมฤดี เกวียนแก้ว
๕. นางดุชนิ อินธิ	๖. นางธนัญญ์ หม้อกรอง
๗. นางธวัลรัตน์ เถาบุตร	๘. นางอมรรัตน์ คำน้ำปาด
๙. นายสุทธิกานต์ น้อยแก้ว	๑๐. นางคำเม็ต อุตพงษ์
๑๑. นางนวลลออ บุตรเสน	๑๒. นางนิตยา วงศ์บิดา
๑๓. นางลาวัลย์ พันธิ์โสตา	๑๔. นางพานิ อุ่นสืบ

๑๕. นางอำพร มานพการี	๑๖. นายเอกชัย วงศ์บิดา
๑๗. นางอรทัย บุตรเสน	๑๘. นางสุจิตรา กวาวสนั่น
๑๙. นางสาวร้อย อินแสน	๒๐. นางวันดี เหมือนหม้อ
๒๑. ผศ.ชลธิชา จิรภัคพงศ์	๒๒. พระครูโสภณกิตติบัณฑิต,ผศ.ดร.
๒๓. รศ.พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์	๒๔. นางสาวพัฒนรี อัฐวงศ์
๒๕. รศ.ฉวีวรรณ สุวรรณภา	๒๖. ดร.นพรัตน์ รัตนวงศ์
๒๗. ดร.เขมิกา วรวิทย์ภูมิกุล	๒๘. นายกิตติศักดิ์ วิมล
๒๙. ผศ.ดร.อรอนงค์ วุวงศ์	๓๐. ผศ.ดร.นวัชโรจน์ อินเต็ม
๓๑. พระครูปริยัติวรากร.ผศ.ดร.	๓๒. ผศ.ดร.สมจิตร ขอนวงศ์

ผนวก ง

ภาพถ่ายการลงพื้นที่การทำวิจัย การสัมภาษณ์

ภาพที่ ๑ ลงพื้นที่ศึกษาบริบทชุมชนบ้านเมืองหม้อ

ภาพที่ ๒ ลงพื้นที่สัมภาษณ์ชุมชนบ้านเหมืองหม้อ

รูปภาพที่ ๓ การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาชุดความรู้

ภาพที่ ๔ กิจกรรมการถ่ายทอดชุดความรู้

ภาพที่ ๕ นักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลและถอดบทเรียนจากการปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้

ภาคผนวก จ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย

วันที่.....

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน รศ. สิริวิมล วัฒนศิริ

ข้าพเจ้า พระครูโฆสโกตฺตม ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดท่าไคร้

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดท่าไคร้

ที่อยู่ 192 ม. 5 ต.ท่าไคร้ อ.เมือง จ.แพร่

โทรศัพท์ ๐๙๙-๓๔๕-๓๓๓ โทรสาร.....

ขอรับรองว่ามีความนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย เรื่อง การวัด การวัดความพึงพอใจในชุมชนเมือง วัดท่าไคร้ จังหวัดแพร่
ตามโครงการวิจัย เรื่อง วัดท่าไคร้

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รศ. สิริวิมล วัฒนศิริ และ นางสาว

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนาแบบการเรียนการสอน
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในทางพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านวัสดุประติมากรรม/ภาพถ่ายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่ใช้ประโยชน์ ตั้งแต่..... ถึง..... ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ถือได้ดังนี้ ดังนี้

ได้ นำเอาองค์ความรู้ การวัด ความพึงพอใจในชุมชนเมือง วัดท่าไคร้ จังหวัดแพร่
มาใช้ในการวัด ความพึงพอใจในชุมชนเมือง วัดท่าไคร้ จังหวัดแพร่
วัดท่าไคร้ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นการวัด ความพึงพอใจในชุมชนเมือง วัดท่าไคร้ จังหวัดแพร่

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๓

ลงชื่อ.....

พระครูโฆสโกตฺตม

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดท่าไคร้

ขอสงวนสิทธิ์ในการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ไปใช้

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

શ્રી ૩૦ જાન્યુઆરી ૨૦૨૦

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เขียน ดร. อภิวัฒน์ จันทนา

[illegible]

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน, วัดจันทาราม

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดสุทัศน์ฯ กทม
 ที่อยู่ วัดสุทัศน์ฯ หมู่ ๕ ต.บ้านหมาก อ.เมืองนนทบุรี จ.นนทบุรี

ଆମ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପିତାଙ୍କୁ ମନେପକାଇବା ପାଇଁ ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକତ୍ର କରିବା ପାଇଁ ଲେଖାଯାଇଛି ।

ໂຮງສາງ

ขอรับรองว่า ได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

การคัดเลือกตามนี้ ได้แบ่งเป็น ๕ ระดับ คือ ระดับที่ ๑ ถึง ๕ ดังนี้

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ

รศ. อรุณรัตน์ นาคบุตร, ผอ. มทสว. วันที่ ๑๐ มิ.ย. ๖๕
ได้รับข้อมูลจาก กอ.รมน. ภาคที่ ๓ สนธิสัญญา

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การกระจาย การสอน การพัฒนาแบบแผนการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความบันเทิงเพื่อผ่อนคลาย
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านอาชีพ เช่น งานวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการ
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนิเวศวิทยาหรือระบบเกษตร
- ☐ การใช้ประโยชน์ด้านวัสดุอุปกรณ์ (ใช้จากวัสดุของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์)

ช่วงเวลาที่ใช้ไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ สิงหาคม ๒๕๖๖ จนถึง ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๖ ส่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้เคยใช้ประโยชน์กับ ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

Yasir/วรากรณ์ โฆษิต ช่างเขียน/นักเขียนอิสระ

[illegible]

1. การนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้ในการเรียนการสอน

13044 York Mills Drive, Suite 100, Richmond Hill, Ontario L4B 1L1 (Canada)

ขอรับรองว่าข้อมูลข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

တစ်

Copyright © 2004 John Wiley & Sons, Ltd.

สำนักงาน

विश्वविद्यालयी शिक्षण

หมายเลข: สำนักการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานกับเอกสารได้ (ปี-ปี)

ผนวก จ

ผลผลิต ผลลัพธ์และผลกระทบจากงานวิจัย (Output/Outcome/Impact)

ผลงานที่คาดว่าจะได้รับ	รายละเอียดของผลผลิต	จำนวนนับ		ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ	ผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ
		ปี ๒๕๖๖	หน่วยนับ		
องค์ความรู้ใหม่	ชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่	๑	เรื่อง	ได้ชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ระดับ ชุมชนตามศาสตร์ พระราชาจังหวัด แพร่	ได้ฐานข้อมูลชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่
การใช้ประโยชน์เชิง สาธารณะ การจัด สัมมนา	ถ่ายทอดชุดความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ระดับชุมชน ตามศาสตร์พระราชา จังหวัดแพร่	๑	ครั้ง	ได้ถ่ายทอดชุด ความรู้ ศิลปวัฒนธรรมเชิง สร้างสรรค์ระดับ ชุมชนตามศาสตร์ พระราชาจังหวัด แพร่	ได้ถ่ายทอดเผยแพร่ชุด ความรู้ ศิลปวัฒนธรรม เชิงสร้างสรรค์ระดับ ชุมชนตามศาสตร์ พระราชาจังหวัดแพร่

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) รศ.ฉวีวรรณ นามสกุล สุวรรณภา
(ภาษาอังกฤษ) Associate professor. Chaweewan Suwannapha

๒. รหัสประจำตัว

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ/ประธานหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๔. ประวัติการศึกษา

๑. ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) เอกการพัฒนาชุมชน วิทยาลัยครูอุดรดิตถ์
๒. ครุศาสตรบัณฑิต (คบ.) เอกการประถมศึกษา สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์
๓. การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) เอกบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร
๔. รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รปม.) รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

- เอกสารประกอบการสอน วิชา การศึกษากับชีวิตและชุมชน ,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ , ๒๕๔๗
 - เอกสารประกอบการสอน วัฒนธรรมไทย (เขียนร่วมในโครงการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กองวิชาการร่วมกับสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) โรงพิมพ์นิวสสารการพิมพ์ , ๒๕๕๒, ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๓๖๔-๗๖๘-๐
 - เอกสารประกอบการสอน เทคโนโลยีสารสนเทศ (เขียนร่วมในโครงการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กองวิชาการร่วมกับสำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๓, ISBN ๙๗๘-๙๗๔-๓๖๔-๘๙๙-๑
๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ : ระบุสถานภาพ
- ในการทำวิจัยว่า เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมในแต่ละเรื่อง
- งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย

๑. เรื่อง “การศึกษาทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดแพร่” ๒๕๔๓
- สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย

๒. เรื่อง “การประเมินผลการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดแพร่” ๒๕๔๓ สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๓. เรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการให้การศึกษาแก่ชุมชนในจังหวัดแพร่” ๒๕๔๔
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๔. เรื่อง “ ประเมินผลการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ๒๕๔๖
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ
๕. เรื่อง “ประเมินผลโครงการวิปัสสนากัมมัฏฐานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ๒๕๔๗ สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๖. เรื่อง “ความพึงพอใจของนิสิตต่อการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ๒๕๔๗
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ
๗. เรื่อง “ศึกษาคุณลักษณะของพระสังฆาธิการตามทัศนะของผู้นำชุมชนในจังหวัดแพร่” ๒๕๔๘ สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๘. เรื่อง “ศึกษาภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ตามการรับรู้ของพระนิสิตและนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายจังหวัดแพร่” ๒๕๔๘
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ
๙. เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนของหน่วยอบรมประชาชนตำบลตามคิดเห็นของพระสงฆ์และผู้นำชุมชนในจังหวัดแพร่” ๒๕๔๘
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๑๐. เรื่อง “ศึกษาสภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยบ้านดง (ชนมปี) ตำบลสวนเขื่อน อำเภอมะนัง จังหวัดแพร่” ๒๕๔๙ สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ
๑๑. เรื่อง “การป้องกันและการแก้ไขปัญหาเสพติดของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่ เขต ๑” ๒๕๔๙
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๑๒. เรื่อง “ประสิทธิภาพการสอนของครูวิชาพระพุทธศาสนาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดแพร่” ๒๕๕๐
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๑๓. เรื่อง “ประสิทธิภาพการให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ๒๕๕๓ สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ

๑๔. เรื่อง “พฤติกรรมการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ๒๕๕๓ สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย
๑๕. เรื่อง “พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของพระภิกษุในจังหวัดแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย ๒๕๕๓
๑๖. เรื่อง “การฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ ๒๕๕๔
๑๗. เรื่อง “ลักษณะการผสมผสานหลักการทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นใน
การพัฒนาชุมชนไทยพวน ตำบลทุ่งโฮ้ง จังหวัดแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย ๒๕๕๕
๑๘. เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนจังหวัด
แพร่” สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ ๒๕๕๖
๑๙. เรื่อง “ลิลิตพระลอ : การเรียนรู้และจริยธรรมทางสังคม”
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ พ.ศ. ๒๕๕๗
๒๐. เรื่อง “ศาสนพิธี วิถีวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชน”
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย พ.ศ. ๒๕๕๗
๒๑. เรื่อง “การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อเสริมทักษะการคิด ในรายวิชา
สัมมนาสังคมศึกษาของนิสิตสาขาวิชาสังคมศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ พ.ศ. ๒๕๕๘
๒๒. เรื่อง “การตรวจชำระพระไตรปิฎกและการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ไบลานฉบับวัดสูงเม่น
อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่”สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย พ.ศ. ๒๕๕๘
๒๓. เรื่อง “การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ พ.ศ. ๒๕๕๙
๒๔. เรื่อง “ผลการพัฒนาผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ สอดแทรก
คุณธรรมจริยธรรม ในรายวิชา วัฒนธรรมไทย”
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ พ.ศ. ๒๕๕๙
๒๕. เรื่อง “แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”
สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย พ.ศ. ๒๕๕๙
๒๖. เรื่อง “อาหารพื้นบ้าน: กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรม
ทางสังคมในชุมชนภาคเหนือ”

สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ พ.ศ. ๒๕๖๐

๒๗. เรื่อง “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐาน
ธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรม”

สถานภาพในการทำวิจัย : นักวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๐

๒๘. ชื่อเรื่อง “วิสาหกิจจักษุงานจังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่าย
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” พ.ศ. ๒๕๖๐ สถานภาพในการทำวิจัย: นักวิจัย

๒๙. ชื่อเรื่อง “สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการ
บูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดเชียงราย” พ.ศ. ๒๕๖๑
สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการวิจัย

๓๐. ชื่อเรื่อง “สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการ
บูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดลำปาง” พ.ศ. ๒๕๖๑
สถานภาพในการทำวิจัย: นักวิจัย

๓๑. ชื่อเรื่อง “การบูรณาการเรียนการสอนในรายวิชาสัมมนาสังคมศึกษากับการบริการ
วิชาการสู่สังคมนิสิตคณะครุศาสตร์”
สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๒

๓๒. ชื่อเรื่อง “การบูรณาการเรียนการสอนกับการวิจัยโดยใช้ปัญหาเป็นฐานกับการบริการ
วิชาการ : กรณีศึกษา ตำบลเด่นชัย อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่”
สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๓

๓๓. ชื่อแผนงานวิจัย “การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ของเยาวชนและ
ผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา”
สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๓

๓๔. ชื่อแผนงาน Learning Center : องค์ความรู้เทคนิคและกระบวนการเสริมสร้างการ
เรียนรู้วิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนสมาชิก
ในจังหวัดแพร่
สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๕

๗. ผลงานวิชาการอื่น ๆ

๑. หนังสือ “วันไหว้ครู” รวบรวมและเรียบเรียงโดย นางฉวีวรรณ สุวรรณภา และ
นางสาวอรอนงค์ ววงค์ พิมพ์ที่เมืองแพร่การพิมพ์ จำนวน ๗๐๐ เล่ม ๒๔ หน้า

๒. คู่มือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน. รวบรวมและเรียบเรียงโดย พระมหาสมิรัตน์
สิริธมโม และคณะ. ห้างหุ้นส่วนเมืองแพร่การพิมพ์. ๒๕๕๖.

๓. บทวิชาการ เรื่อง “ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ “ครู” คือผู้สานฝัน” ตีพิมพ์ใน นิตยสารสาระวิชาการ ธรรมทรรศน์ ISSN ๑ ๕๑๓ - ๕๘ ๔๕ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมีนาคม - มิถุนายน ๒๕๔๕ หน้า ๕๖ - ๕๙

๔. บทความเชิงวิชาการ เรื่อง “การศึกษา กับชีวิตและชุมชน” ตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ISBN ๑ ๖๘๕ - ๕๑ ๔๐ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑๖ ประจำเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ๒๕๔๕ หน้า ๕๓ - ๖๔

๕. สารนิพนธ์ เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการให้การศึกษาตามพระราชบัญญัติ การศึกษา ๒๕๔๒” ตีพิมพ์ในนิตยสารสาระวิชาการ ธรรมทรรศน์ ISSN ๑ ๕๑ ๓ - ๕๘๔๕ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ ประจำเดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ หน้า ๑ ๐๓ - ๑ ๑

๖. บทความเชิงวิชาการ เรื่อง “คุณธรรมของผู้บริหารการศึกษาและบุคลากรในวิชาชีพกับการพัฒนาการศึกษา” ตีพิมพ์ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ ISBN ๑ ๖๘๕- ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ - เมษายน ๒๕๔๖ หน้า ๒๒ -๒๕

๗. ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒนบุรี อัฐวงศ์ บทความวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการของบุคลากรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กลุ่ม วิทยาเขตภาคเหนือ” การประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ ๑ วารสารพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม เล่ม ๒ ISBN ๙๗๘-๖๑๖-๓๐๐-๑๑๖-๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

๘. เกรียงศักดิ์ ฟองคำ อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา. (๒๕๕๘). “บทบาทพระสังฆาธิการในการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”. **สำนักบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ Journal of Graduate Volunteer Centre**. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๘) : ๑๗- ๓๘. (TCI กลุ่มที่ ๑)

๙. ฉวีวรรณ สุวรรณภา. “การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อเสริมทักษะการคิดในรายวิชา สัมมนาสังคมศึกษา ของนิสิตสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”. **วารสารสันติศึกษาปริทัศน์ มจร. Journal of MCU Peace Studies** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๑-๑๙. (TCI กลุ่มที่ ๑)

๑๐. ฉวีวรรณ สุวรรณภา และชลธิชา จิรภัคพงศ์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชุมชนจังหวัดแพร่”. **วารสาร Rajabhat Journal of Sciences, Humanities & Social Sciences**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๑๘๐- ๑๘๙. (TCI กลุ่มที่ ๑)

๑๑. ฉวีวรรณ สุวรรณภา และพัฒน์บุรี อัฐวงศ์ “ลิลิตพระลอ : การเสริมสร้างการเรียนรู้และจริยธรรมทางสังคม”. **วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๕๙) : ๕๒ - ๖๐. (TCI กลุ่มที่ ๑)

๑๒. ฉวีวรรณ สุวรรณภา.พระครูภาวนาเจติยานุกิจ, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ “การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดแพร่”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๗๙-๑๙๑.

๑๓. เสริมศิลป์ สุขเมธีสกุล ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ. “ลักษณะการผสมผสานหลักการทางพระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนไทยพวน ตำบลทุ่งโฮ้ง จังหวัดแพร่”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๒๒๖ – ๒๓๒.

๑๔. พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์ , ฉวีวรรณ สุวรรณภา, ชลธิชา จิรภักพงศ์ และพัฒน์นรี อัฐวงศ์. “แนวคิดและรูปแบบการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐) : ๑๙๒- ๒๐๗.

๑๕. พระราชเขมาการ, พระครูสังฆรักษ์บุญเสริม กิตติวัฒนโธ, พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ฉวีวรรณ สุวรรณภา, รวีโรจน์ ศรีคำภา และ นวัชโรจน์ อินเต็ม. “การสืบค้นการจัดระบบการอนุรักษ์เอกสารคัมภีร์โบราณของวัดและการถ่ายทอดภูมิปัญญาล้านนาเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่”. ใน : **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ ๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ขอนแก่น. (วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๐) : ๑๓๒๔ – ๑๓๓๘.

๑๖. ชลธิชา จิรภักพงศ์ ,ฉวีวรรณ สุวรรณภา, “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนบนฐานพุทธธรรมของภาคการศึกษาและพระสอนศีลธรรม”**วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ๒๕๖๑ (TCI กลุ่มที่ ๑)

๑๗. ฉวีวรรณ สุวรรณภา ,อรอนงค์ วุวงศ์ ,เสริมศิลป์ สุขเมธีสกุล, “อาหารพื้นบ้าน: กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจริยธรรมทางสังคมในชุมชนภาคเหนือ” **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑ (TCI กลุ่มที่ ๑)**

๑๘. Chaweewan Suwannapha, Chonthicha Jirapukkapong , Panya Sunanta, Phrakrupadphromres Chotiwaro, “Buddhist well-being Model for better qualities of life in Chiang Rai Province”**The ๑๐th International Buddhist Research Seminar “Nan: The City of Buddhist towards Dhamma &World Heritage” :๑๕ May ๒๐๑๙ Mahachulalongkornrajvidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College : ๑๕ May ๒๐๑๙**

๑๙. Chaweewan Suwannapha, Chonthicha Jirapukkapong , Panya Sunanta, Phrakrupradphromres Chotiwaro, “Buddhist Monk’s Well-being: Development of a Buddhist Based Well-being Promotion Model by Community Public Health Integration for Better Life Qualities in Chiang Rai province” **The Journal of the International Association of Buddhist Universities (JIABU)**. Vol. ๑๒ No.๑ (January – June ๒๐๑๙) : ๓๖๔-๓๘๔. (TCI กลุ่มที่ ๒)

๒๐. ชลธิชา จิรภักพงค์,ฉวีวรรณ สุวรรณภา, ปุญยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ “วิสาหกิจจักษุภัณฑ์จังหวัดแพร่: องค์ความรู้และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” **วารสารการจัดการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์** (WMS Journal of Management Walailak University). Vol.๘ No.๓ (Jul – Sep ๒๐๑๙) : ๖๓ – ๗๔. (TCI กลุ่มที่ ๑)

๒๑. ชลธิชา จิรภักพงค์, ฉวีวรรณ สุวรรณภา, ปุญยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ “สุขภาวะพระสงฆ์: การพัฒนารูปแบบสุขภาวะตามแนววิถีพุทธโดยการบูรณาการสาธารณสุขเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของจังหวัดลำปาง” **วารสารวิชาการ Veridian E – Journal, Silpakorn University** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖ พฤศจิกายน – ธันวาคม ๒๕๖๒(TCI กลุ่มที่ ๑)

๒๒. ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ “ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่” **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๔ MCU Nan Congres IV พุทธเกษตร: นวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน** วิทยาลัยสงฆ์ล้านนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี ๙ กันยายน ๒๕๖๓ : ๙๖๒ – ๙๗๒.

๒๓. ฉวีวรรณ สุวรรณภา, อภิชา สุขจีน, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ “Learning Center: องค์ความรู้เทคนิคและกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้วิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนของชุมชนสัมมาชีพในจังหวัดแพร่” **วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖, หน้า ๕๓- ๖๖. (TCI กลุ่มที่ ๒)

๒๔. อรอนงค์ ววงศ, ฉวีวรรณ สุวรรณภา , เกรียงศักดิ์ พองคำ, นวัชรโจน อินเต็ม “การพัฒนาเทคนิคและกระบวนการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ชุมชนของชุมชนสัมมาชีพในจังหวัดแพร่” **วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖, หน้า ๙๑ – ๑๐๔. (TCI กลุ่มที่ ๒)

๒๕. ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พระครูปริยัตวรากร (สิมรัตน์ บุญเชื้อ) , ผศ.สายสมร วิทยาศิริ. กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้กับเยาวชนและผู้สูงอายุ **รายงานสืบเนื่องจากการ**

ประชุมวิชาการ Conference “พุทธนวัตกรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนยุค New Normal”การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ วันที่ ๓ - ๔ มิถุนายน ๒๕๖๕ หน้า ๖๒๙ - ๖๔๒.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๑

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) นางสาวนพรัตน์ รัตนวงศ์
(ภาษาอังกฤษ) Dr.Nopparat Rattanawong

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๓. หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ ๕๔๐๐๐
โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕

๔. ประวัติการศึกษา

- ค.ด. (วิจัยและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
- ค.ม. (การสอนภาษาอังกฤษ) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
- ศศ.บ. (ภาษาฝรั่งเศส) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

-เอกสารประกอบการสอน วิชา วากยสัมพันธ์ภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

-เอกสารประกอบการสอน วิชา ภาษาอังกฤษสำหรับสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

-เอกสารประกอบการสอน วิชา ภาษาอังกฤษในชั้นเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

-หนังสือ English Short Stories มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ : ระบุสถานภาพ

ในการทำวิจัยว่า เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมในแต่ละเรื่อง

-

๗. ผลงานวิชาการอื่น ๆ

Nopparat Rattanawong, “Identities of Phuan Language and Hom Culture of Thung Hong Village, Phrae Province ” Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus, Vol. ๑๐ No. ๑ (๒๕๖๖): ๑-๑๑.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๒

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) ดร.เขมิกา วรธิ์วุฒิกุล

(ภาษาอังกฤษ) Dr.Khemika Varitwuttiul

๒. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

๓. หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ ๕๔๐๐๐

โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕

๔. ประวัติการศึกษา

- ประ.ด. พัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร
- วท.ม. การพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- ศศ.บ. รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

- เอกสารประกอบการสอนรายวิชามนุษย์กับสังคม (Man and Society) บทที่ ๒

แนวคิด และทฤษฎีสำคัญในการศึกษามนุษย์กับสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยุธยา, ๒๕๖๔.

๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ : ระบุสถานภาพ

ในการทำวิจัยว่า เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมในแต่ละเรื่อง

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย

๑. ชื่องานวิจัย เรื่อง “วิธีวิทยาการบริหารงานวิจัยท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อการพัฒนา
รูปแบบการจัดการที่ดินและทรัพยากรโดยชุมชนภูมินิเวศวัฒนธรรมภาคเหนือ.

มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๖๑. (ทุนจากสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร

มหาวิทยาลัยแม่โจ้. รหัสโครงการวิจัย มจ.๑-๖๐-๑๐๓)”

สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๑

๒. ชื่องานวิจัย เรื่อง “การสืบทอดภูมิปัญญา “ก๊บลอน” แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านนา

แหลม ตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมือง จังหวัดแพร่. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ , ๒๕๖๔. (ทุนวิจัยจากกองวิจัยและวิชาการ มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ รหัส MCURS ๘๐๔๒๖๔๐๐๖)”

สถานภาพในการทำวิจัย: หัวหน้าโครงการวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๔

๓. ชื่องานวิจัย เรื่อง “การเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ของชุมชน
สัมมาชีพในจังหวัดแพร่. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่,
 ๒๕๖๕. (ทุนวิจัยจากกองวิจัยและวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตแพร่ รหัส MCU RS ๘๐๐๗๖๕๐๒๘)
 สถานภาพในการทำวิจัย: ผู้ร่วมวิจัย พ.ศ. ๒๕๖๕

๗. ผลงานวิชาการอื่น ๆ

๑. เขมิกา วรธีรวิฑูฏกุล และคณะ. ปัญหา และความต้องการของชุมชนในการจัดการ
 ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม, วารสารนานาชาติ มหาวิทยาลัยขอนแก่น สาขามนุษยศาสตร์และ
 สังคมศาสตร์. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๔)
๒. ธนันท์ คุ่มถิ่นแก้ว สุพิชญา กันกา เขมิกา วรธีรวิฑูฏกุล พรสวรรค์ สุขไมตรี กิตติศักดิ์
 วิมล สมจิต ขอนวงศ์. แนวทางส่งเสริมพฤติกรรมทางการเมืองการปกครองของเทศบาลตำบลแม่
 ล่าย ตามวิถีประชาธิปไตย, วารสารบัณฑิตปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตแพร่. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕)
๓. ปุณณยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร ปัญญา สุนันตา และเขมิกา วรธีรวิฑูฏกุล การเสริมสร้างทักษะ
 การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ สร้างสรรค์ของชุมชนสัมมาชีพในจังหวัดแพร่, วารสารการบริหารและสังคม
 บริหารศาสตร์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๖ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๖๕)
๔. ปณิธิ บุญสา ดวงพร เพิ่มสุวรรณ และ เขมิกา วรธีรวิฑูฏกุล. (๒๕๖๑). วิธีวิทยาการบริหาร
 งานวิจัยท้องถิ่นที่เหมาะสมต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการที่ดินและ ทรัพยากรของชุมชนในภูมิภาค
 วัฒนธรรมภาคเหนือ. ในการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ ๒๘ ประจำปี
 ๒๕๖๑ “งานวิจัยและ นวัตกรรม เพื่อสังคมที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”, วันที่ ๘-๙ พฤษภาคม
 ๒๕๖๑ (หน้า๑๕๗). สงขลา : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
๕. เขมิกา วรธีรวิฑูฏกุล และคณะ. การถอดบทเรียน : การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การ
 ปฏิบัติศาสนกิจ. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Phrae Congress II หัวข้อ “พุทธ
 นวัตกรรมกับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนยุค New Normal” “Buddhist Innovation and
 Sustainable Social Development in New Normal” วันที่ ๓ - ๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๕
 ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย คนที่ ๓

๑. ชื่อ (ภาษาไทย) นายกิตติศักดิ์ วิมล
(ภาษาอังกฤษ) Mr.Kittisak Wimon
๒. ตำแหน่งปัจจุบัน: อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
๓. หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่
เลขที่ ๑๑๑ หมู่ ๕ บ้านหนองห้า ต.แม่คำมี อ.เมือง จ.แพร่ ๕๔๐๐๐
โทร.๐๕๔-๖๔๖๕๘๕

๔. ประวัติการศึกษา

- บ.ผ. (สาขาการผดุงครรภ์ไทย) สถาบันการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข นนทบุรี
- บ.ภ. (สาขาเภสัชกรรมไทย) สถาบันการแพทย์แผนไทย กระทรวงสาธารณสุข นนทบุรี
- ค.ท. (ครูผู้รับมอบตัวศิษย์สาขาการแพทย์แผนไทย) กองการประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุข นนทบุรี
- ศศ.บ. (สาขาวารสารศาสตร์-นิเทศศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร บางเขน กทม.
- ศศ.ม. (สาขาเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยรามคำแหง หัวหมาก กทม.
- ร.ม. (สาขารัฐศาสตร์การปกครอง) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศาลายา นครปฐม

๕. ประสบการณ์ทางวิชาการ/งานเอกสารตำรา

- บทความวิจัยเรื่อง หลักธรรมภิบาลสำหรับการบริหาร. บทความวิชาการ. วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, มจร.แพร่, ISBN.๒๕๐๘-๒๕๕๗ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (๑ มค. - มิ.ย. ๖๓) TCI ฐาน ๒.

๖. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ : ระบุสถานภาพในการทำวิจัยว่า เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย หรือผู้ร่วมในแต่ละเรื่อง

งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อเรื่องและสถานภาพการวิจัย

๑. งานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองกับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ตำบลป่าเมต อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. งปม.ปี ๒๕๖๔
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ
๒. งานวิจัยเรื่อง การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนแบบมีส่วนร่วมตำบลทุ่งกวาว อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่. งปม.ปี ๒๕๖๕
สถานภาพในการทำวิจัย : หัวหน้าโครงการ

๗. ผลงานวิชาการอื่น ๆ (ยังไม่มี)